

**Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo**

Vesna Savnik

Nekateri vidiki pitja alkohola med mladimi

Magistrsko delo

Ljubljana, 2025

**Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo**

Vesna Savnik

Nekateri vidiki pitja alkohola med mladimi

Magistrsko delo

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ljubljana, 2025

Zahvala

Zahvaljujem se mentorju doc. dr. Milku Poštraku za usmeritev pri pisanju magistrskega dela.

Zahvaljujem se vsem, ki so delili z mano svoje zgodbe, mladim in prijateljem.

Najbolj hvaležna pa sem, da imam ob sebi dragega moža Marjana, otroka in mamo, ki so me tako srčno in z vsem zaupanjem spodbujali tudi takrat, ko sem že skoraj odnehala.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Vesna Savnik

Naslov: Nekateri vidiki pitja alkohola med mladimi

Kraj: Ljubljana

Leto: 2025

Število strani: 110

Število grafov: 8

Število slik: 1

Število tabel: 10

Število virov: 119

Število prilog: 2

Mentor: doc. dr. Milko Poštrak

Ključne besede: mladi, alkohol, vzroki, socialno delo z mladimi, ozaveščanje, čezmerno pitje

Povzetek: V magistrskem delu je analizirana problematika čezmernega pitja alkohola med mladostniki v Sloveniji in opisana vloga socialnega dela pri preprečevanju in obravnavi zasvojenosti z alkoholom. Podatki WHO (World Health Organization) in NIJZ (Nacionalni inštitut za javno zdravje) potrjujejo škodljive učinke zgodnjega pitja alkohola na fizični in psihosocialni razvoj mladih. Na vzorce pitja vplivajo različni dejavniki, kot so visoka toleranca do pitja v slovenski družbeni kulturi, vrstniki in družina. V preprečevanju in zmanjšanju škodljivega pitja bi lahko alkoholna politika igrala ključno vlogo. V teoretičnem delu so podani razvoj in metode socialnega dela ter poudarjen pomen delovanja z mladimi, ki so še posebej ranljivi zaradi iskanja identitete in vplivov okolja. Vlogo pri tem ima tudi preventiva, ki vključuje zakonodajo, aktivnosti ozaveščanja in sodelovanje z vzgojno-izobraževalnimi ustanovami. Empirični del vsebuje kvantitativno in kvalitativno raziskavo. Rezultati kažejo, da mladi alkohol pogosto dojemajo kot del zabave in sprostitve, posledice pa podcenjujejo. Skupni imenovalec obeh raziskav je vpliv okolja in zgodnji začetki pitja alkohola. V zaključku so podani predlogi okrepitve celostnega pristopa, več vlaganja v preventivne programe in krepitev sodelovanja med sektorji. Socialni delavci imajo ključno vlogo pri prepoznavanju tveganj in opolnomočenju mladih za boljše življenjske izbire.

Title: Some aspect of alcohol consumption among young people

Key words: youth, alcohol, causes, social work with youth, awareness, excessive drinking

Abstract: In this master's thesis, I analyze the issue of excessive alcohol consumption among adolescents in Slovenia and describe the role of social work in the prevention and treatment of alcohol addiction. Data from the WHO (World Health Organization) and NIJZ (National Institute of Public Health) confirm the harmful effects of early alcohol consumption on the physical and psychosocial development of young people. Drinking patterns are influenced by various factors, such as high tolerance for alcohol consumption in Slovenian social culture, peers, and family. Alcohol policy could play a key role in preventing and reducing harmful drinking. In the theoretical part, I describe the development and methods of social work and emphasize the importance of working with young people, who are particularly vulnerable due to their search for identity and environmental influences. Prevention also plays an important role, including legislation, awareness-raising activities, and cooperation with educational institutions. The empirical part includes both quantitative and qualitative research. The results show that young people often perceive alcohol as part of fun and relaxation, while underestimating its consequences. A common factor in both studies is the influence of the environment and the early onset of alcohol use. In conclusion, I propose strengthening a holistic approach, increasing investment in preventive programs, and enhancing intersectoral cooperation. Social workers play a crucial role in identifying risks and empowering young people to make better life choices.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	1
2. SOCIALNO DELO	3
2.1. Koncepti v socialnem delu	6
2.2. Socialno delo z mladostniki	7
3. ODVISNOST	12
3.1. Metode dela v socialnem delu z odvisniki	15
3.1.1. Socialno delo s posameznim primerom.....	15
3.1.2. Socialno delo s skupino	15
3.1.3. Skupnostno socialno delo	16
4. MLADOSTNIŠTVO	17
4.1. Identiteta mladostnika	21
4.2. Socialna ranljivost mladih	25
4.3. Pomen in vpliv prostega časa na mladostnika.....	28
5. ALKOHOL	32
5.1. Vzroki za pitje alkohola med mladimi	34
5.2. Posledice čezmernega uživanja alkohola	40
6. VAROVALNI DEJAVNIKI	44
6.1. Vpliv družine na mladostnikov odnos do uživanja alkohola	46
6.1.1. Pomen in vpliv vrednot	51
6.2. Vpliv vrstnikov na mladostnika	53
6.3. Vloga in vpliv spola na odnos do uživanja alkohola.....	55
6.4. Vloga vzgojno-izobraževalnih ustanov pri oblikovanju mladostnikovega odnosa do alkohola	58
6.5. Vpliv medijev in tehnologije na uživanje alkohola pri mladostnikih	63
7. PREVENTIVA	68
7.1. Razvoj alkoholne politike.....	68
7.2. Preventivne dejavnosti v Sloveniji za ozaveščanje o škodljivi rabi alkohola	68
8. PROBLEM	72
9. METODOLOGIJA	73
9.1. Vrsta raziskave	73
9.2. Merski instrumenti in viri podatkov	74
9.3. Populacija in vzorčenje	74
9.4. Zbiranje podatkov.....	75
9.5. Obdelava in analiza podatkov	76
10. REZULTATI	78
10.1. Rezultati kvantitativne raziskave.....	78
10.1.1. Demografske značilnosti vzorca.....	78
10.1.2. Končana izobrazba staršev	78
10.1.3. Pogostost uživanja alkohola	79
10.1.4. Število standardnih enot alkohola, zaužitih ob enem pitju.....	80
10.1.5. Priložnosti, ob katerih se največkrat uživa alkohol	80
10.1.6. Preživljanje prostega časa.....	81
10.1.7. Vpliv okolja na vzorce pitja alkohola.....	82
10.1.8. Seznanjenost s posledicami uživanja alkohola.....	82
10.1.9. Pomen izobraževanja za zmanjšanje uživanja alkohola med mladimi.....	83
10.2. Hipoteze.....	83
10.3. Rezultati kvalitativne raziskave.....	87

10.3.1. Začetki pitja alkohola.....	88
10.3.2. Družina.....	88
10.3.3. Družba.....	88
10.3.4. Prosti čas.....	89
10.3.5. Izobraževalni sistem.....	89
10.3.6. Izobrazba staršev.....	89
10.3.7. Vzroki za čezmerno pitje.....	90
10.3.8. Dostopnost do alkohola.....	90
10.3.9. Vpliv medijev na pitje alkohola.....	90
10.3.10. Zdravljenje odvisnosti od alkohola.....	90
10.3.11. Vpliv denarnih sredstev na pitje alkoholnih pijač.....	91
10.3.12. Pomen ozaveščanja.....	91
10.3.13. Pomen in vpliv okolja na škodljivo pitje alkohola.....	91
10.4. Raziskovalna vprašanja.....	92
11. SKLEPNE MISLI IN RAZPRAVA.....	93
11.1. Predlogi.....	94
12. UPORABLJENA LITERATURA.....	96
13. PRILOGE.....	104
13.1. Anketni vprašalnik.....	104
13.2. Kodirani intervjuji.....	106

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Končana izobrazba staršev anketiranih	79
Graf 2: Pogostost uživanja alkohola	79
Graf 3: Količina zaužitega alkohola	80
Graf 4: Situacije najpogostejšega uživanja alkohola	81
Graf 5: Način preživljanja prostega časa	81
Graf 6: Vpliv okolja na vzorce pitja alkohola	82
Graf 7: Seznanjenost o škodljivih posledicah uživanja alkohola	82
Graf 8: Pomen izobraževanja za zmanjšanje uživanja alkohola med mladim	83

KAZALO SLIK

Slika 1: Starostniki, ki so že kadarkoli v življenju pili alkoholne pijače.....	34
---	----

KAZALO TABEL

Tabela 1: Datumi izvajanja intervjujev.....	76
Tabela 2: Primer odprtega kodiranja	76
Tabela 3: Demografske značilnosti vzorca.....	78
Tabela 4: Povezanost spremenljivk lokacija bivanja in pogostost uživanja alkohola	84
Tabela 5: Hi-kvadrat preizkus povezanosti dveh spremenljivk.....	84
Tabela 6: Povezanost spremenljivk lokacija bivanja in običajne standardne enote alkohola ob enem pitju.....	85
Tabela 7: Hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk.....	85
Tabela 8: Hi-kvadrat preizkus enake verjetnosti	86
Tabela 9: Povezanost spremenljivk lokacija bivanja in izobraževanje.	87
Tabela 10: Hi-kvadrat preizkusom povezanosti dveh spremenljivk.....	87

1. UVOD

Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) je junija 2024 objavila Globalno poročilo o stanju na področju alkohola in zdravja ter zdravljenja motenj zaradi uporabe psihoaktivnih snovi. Poročilo ponuja celovit pregled svetovne porabe alkohola in z njim povezanih zdravstvenih posledic ter odzivov politik. Poudarja, da je leta 2019 zaradi uživanja alkohola umrlo približno 2,6 milijona ljudi, kar predstavlja 4,7 % vseh smrti na svetovni ravni. Med smrtnimi primeri jih je 13 % pripadalo starostni skupini od 20 do 39 let. Poročilo izpostavlja tudi, da je kljub rahlemu zmanjšanju svetovne porabe alkohola škodljiva raba še vedno pomemben dejavnik za tveganja za številne bolezni (ocenjuje se, da je več kot 200 bolezenskih stanj povezanih z uživanjem alkohola) in poškodbe. Poudarja potrebo po okrepitvi politik za zmanjšanje škodljive rabe alkohola ter izboljšanju dostopa do kakovostnega zdravljenja motenj zaradi uporabe alkohola (WHO, 2024).

Čeprav je v Sloveniji po Zakonu o omejevanju porabe alkohola najnižja dovoljena starost za nakup ali postrežbo alkohola 18 let (ZOPA, 2003), pa je, kot kažejo podatki iz raziskave HBSC 2022 za Slovenijo, vsak peti 11-letnik in večina 17-letnikov že pila alkoholne pijače, več fantov kot deklet, dvakrat ali večkrat v življenju pa je bil opit že skoraj vsak četrti 15-letnik in skoraj vsak drugi 17-letnik. So se pa v obdobju 2002–2022 med 11-, 13- in 15-letniki pri fantih in dekletih znižali odstotki tistih, ki so bili opiti več kot dvakrat v življenju ter med 15-letniki tudi odstotek tistih, ki so bili prvič opiti v starosti 13 let ali manj. Trend zniževanja opijanja je za obdobje 2017–2022 prisoten tudi med 17-letnimi mladostnicami in mladostniki (Jeriček Klanšček idr., 2023; Radoš Krnel idr., 2024).

Zdravstveno ogrožajoče uživanje alkohola pri mladih se razlikuje od uživanja alkohola pri odraslih, saj je popivanje najpogostejši način uživanja alkohola med mladimi. V razvojnem obdobju adolescence so mladi ranljivi za uživanje alkohola predvsem zaradi nevromodulacije. Longitudinalne študije kažejo povezave med popivanjem v adolescenci (vsaj enkrat na mesec) in negativnimi posledicami v odrasli dobi, kot so psihosocialne težave ali zasvojenost z alkoholom. Poleg tega je uživanje alkohola med 10. in 24. letom starosti zaradi takojšnjih in zapoznelih posledic za zdravje zdravstveno ogrožajoče vedenje, ki najbolj prispeva k obolevnosti in umrljivosti mladih (MacArthur idr., 2017).

Slovenija ima »kulturo«, kjer je uživanje alkohola pomembna sestavina (vsakega) pomembnega življenjskega dogodka. Otroci in mladostniki se v svojem okolju najverjetneje srečujejo z

vrednotami toleriranja pitja alkohola. Legalni status alkohola ga dela kot legalno drogo, zato je povezan z mnogimi dvojnimi sporočili, kar vpliva tudi na oblikovanje mnenja mladih o alkoholu. Slovenija se visoko uvršča med državami Evropske unije glede na svetovno raven v uživanju alkohola in zdravstvenih težavah zaradi zlorabe alkohola. Zabeležene so problematične pivske navade, velika dostopnost do alkohola in pretirano strpen odnos do čezmernega pitja alkohola v družbi. Po podatkih večina odraslih prebivalcev Slovenije pije alkohol v mejah manj tveganega pitja (Radovanovič, Lovrečič in Lovrečič, 2019: 144).

V magistrskem delu je pozornost namenjena mladim in pa vzrokom za uživanje alkohola. Želela sem ugotoviti, kaj vpliva na poseganje po alkoholu. Odgovorov, zakaj, je zagotovo več, kot je videti na prvi pogled. Z anketo, izvedeno preko spletne aplikacije, sem dobila kar nekaj odgovorov. Še več odgovorov na vprašanje, zakaj, pa sem dobila skozi intervjuje. Ljudje, s katerimi sem govorila, so opisali svoje izkušnje z odvisnostjo od alkohola. Vsi pa so začeli popivanje kot mladi. Mnogi so povedali, da si kot mlad izpostavljen različnim vplivom, predvsem okolja in družbe. Nisi dovolj kritičen, da bi videl, kam te lahko pitje, ki se sprva zdi samo zabava, pripelje.

Otroštvo in mladostništvo sta najranljivejši obdobji za učinke in posledice alkohola predvsem takrat, ko so koncentracije etanola visoke. Glavni tarčni organ so možgani, toksični učinek alkohola pa vpliva tudi na centralni živčni sistem in ima glede na koncentracijo in trajanje izpostavljenosti kratkoročne in dolgoročne učinke. Otroci in mladostniki, izpostavljeni alkoholu, so zaradi številnih fizičnih, hormonskih, bioloških in vedenjskih sprememb še posebej ranljiva skupina (Radovanovič, Lovrečič in Lovrečič, 2019: 145).

2. SOCIALNO DELO

Mednarodna definicija socialnega dela (Global definition of social work), ki je bila sprejeta julija 2014, se glasi: »Socialno delo je poklicna praksa in akademska disciplina, ki spodbuja družbene spremembe in razvoj, družbeno povezanost, krepitev in osvoboditev ljudi. Osrednja načela socialnega dela so socialna pravičnost, človekove pravice, kolektivna odgovornost in spoštovanje različnosti. Socialno delo, utemeljeno v teorijah socialnega dela, družboslovja in humanistike in v izkustveni vednosti, skupaj z ljudmi in s strukturami odpravlja življenjske skrbi in izboljšuje življenje« (Poštrak, 2022: 41).

Flaker (2011: 7) je iz skice povzetka izvora socialnega dela poudaril nekatere značilnosti in jih povzel v naslednji definiciji: »Socialno delo je moderna strokovna in znanstvena artikulacija vprašanj solidarnosti in pomoči z ustvarjanjem socialnih iznajdb, ki gredo onkraj lajšanja stisk; je eden izmed skrbniških poklicev, ki omogoča pogodbeno subjektiviteto, ampak brez institucije, zato je minoren, občutljiv za majhna vprašanja vsakdanjega življenja; deluje znotraj socialne države, ne samo da zagotavlja soglasje, ampak tudi, da izrazi nestrinjanje – zato je nujno, da ustvarja rizomatični (gomoljčni) konceptualni mrežni aparat, ki temelji na sodelovanju vseh akterjev in drugih znanstvenih disciplin in zato mora biti znanost delovanja in praksa udeležnosti.«

Poštrak (2003) pravi, da praksa in teorija socialnega dela nista dva nasprotna bregova. Čeprav se to zdi samoumevno, je večkrat slišati, da je teorija socialnega dela eno, praksa pa nekaj drugega. Praksa in teorija sta komplementarni razsežnosti, večkrat tudi nepregledno prepletene vidika socialnega dela. Za namen razreševanja zagat v zvezi s teorijo in prakso je dr. Blaž Mesec (1990) skoval izraz boetika, s katerim označuje vedo o socialnem delu. Izraz boetika pomeni »preučevanje oblik dejavnosti, ki smo jih človeške skupnosti razvile za pomoč članom skupnosti v različnih vrstah stisk«. Ob tem je Mesec predmet vede o socialnem delu opredelil kot »univerzalni proces pomoči človeku v stiski na družbeni, medosebni in individualni ravni in metode pomoči«.

Socialno delo je naravnano izrazito holistično, celostno, s tem pa interdisciplinarno. Socialna delavka/delavec se srečuje z raznovrstnimi težavami, stiskami uporabnikov. Srečuje se s svetom uporabnikov v vsej njegovi totalnosti. Gre za skupek med seboj prepletenih in povezanih razlogov ter posledic teh. Dejavnosti socialnih delavcev so usmerjene v varstvo ali pomoč posameznikom ali skupinam. Metode, ki jih socialni delavci pri tem uporabljajo, so delo s

posameznim primerom, delo s skupino, skupnostno socialno delo, raziskovanje v socialnem delu ter metodi intervizije in supervizije (Poštrak, 2015).

Burrell in Morgan (1979 kot navaja Poštrak, 2022), sta razvila razdelitev družbenih pristopov v štiri paradigme: funkcionalistično, interpretativno, radikalno humanistično in radikalno strukturalistično paradigmo. Funkcionalisti so utrjevalci, interpretativisti so iskalci pomena, radikalni humanisti so prebujevalci zavesti, radikalni strukturalisti so revolucionarji. Te paradigme so povezane s širšimi smermi v 20. stoletju, kot so funkcionalizem, strukturalizem, sistemska teorija in fenomenologija. Iz tega je Howe (1987) izpeljal taksonomijo teorij socialnega dela. Na podlagi Howove taksonomije sta Milošević Arnold in Poštrak predlagala koncept modelov socialnega dela, ki izhajajo iz teh štirih teoretskih pristopov: tradicionalni model, reformistični model, radikalni model, sistemsko-ekološki model in socialno-konstruktivistični model. Če analiziramo praktično ravnanje socialnih delavk in delavcev, najlažje prepoznamo temeljne cilje, aktualne koncepte, značilne metode dela, ki so jo socialne delavke v določenem obdobju upoštevale (Poštrak, 2022: 81–82).

Tudi tuji avtorji Asquith, Clark in Waterhouse (2005) pravijo, da mora vsak poskus raziskovanja vloge in funkcije socialnega delavca nujno odgovoriti, ali vsaj obravnavati temeljno vprašanje – kaj je socialno delo. Brez dogovora o tem, kaj je tisto, kar sestavlja socialno delo, je skoraj nemogoče določiti, kakšna bi lahko bila vloga socialnega delavca, kakšne veščine in strokovno znanje morajo imeti socialni delavci, kakšno usposabljanje in izobraževanje je primerno za socialne delavce in kaj je tisto, kar socialno delo razlikuje od drugih poklicev.

Poštrak (2022) v Uvod v socialno delo opiše zametke, začetke socialnega dela. Ti segajo že v čas nekaj stoletij pred pojavom sodobnega poklicnega socialnega dela. Od razsvetljenstva do sredine 19. stoletja. V okviru tedanjih miselnih in idejnih tokov lahko najdemo zametke razmišljanj, razlag družbene stvarnosti, pravičnejših oblik skupnega bivanja v družbi, ki so se kasneje odražale tudi v socialnem delu. Korenine sodobnega socialnega dela pa segajo v konec 14. stoletja, ko je bil sprejet prvi zakon o revnih. Socialno delo se je sprva začelo razvijati kot spontana humanitarna dejavnost, s katero se izražajo človeška solidarnost, vzajemnost in pripravljenost posameznika, da priskoči na pomoč človeku v stiski. Te dejavnosti lahko označimo kot vsakdanje človekove aktivnosti. Tovrstno ravnanje se akterjem zdi samoumevno in je del njihovih navad, šeg, običajev in življenjskih prepričanj. Vse te aktivnosti so bile usmerjene v varstvo in pomoč članom skupnosti, tako posameznikom kot skupinam ali

skupnostim. Kot vezni člen med spontanimi socialnimi dejavnostmi in med poklicnim socialnim delom je prostovoljno delo.

Prostovoljsko delo je delo, ki ga posameznik po svoji svobodni volji in brez pričakovanja materialnih koristi zase opravlja v dobro drugih ali v splošno korist (Slovenska filantropija, 2024).

Prve šole za socialno delo so se ustanovljale na pobudo dobrodelnih organizacij. Tako se je razvilo poklicno socialno delo, ki razpolaga s specializiranim in sistematiziranim znanjem o človeku in družbi. Socialno delo je po eni strani kompleksna in praktična dejavnost, po drugi pa teorija o tej dejavnosti (Poštrak, 2022).

Pomembni akterji v zgodovini sodobnega socialnega dela so bili številni pravniki, filozofi, humanisti, duhovniki, industrialci, borci in borke za pravice revnih, delavcev in žensk.

V družboslovju uporabljamo analitske pojme, ki kot mikro raven analize pojmujejo posameznike in njihove tesne povezave, kot je družina. Mezo raven je raven skupnosti, soseske, makro raven pa je raven družbe. Ti analitski pojmi so uporabni toliko, da pogledamo, katere metode, tehnike in pristopi, torej načini dela v socialnem delu, se dogajajo na kateri od omenjenih ravni (Poštrak, 2022: 41).

Avtorici Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2019) pravita, da je predmet socialnega dela reševanje kompleksnih psihosocialnih problemov ljudi. Predmet so procesi soustvarjanja pomoči in podpore na vseh ravneh življenja – na mikro-, mezo- in makroravni. Delo obsega dva kompleksna delovna sklopa. V prvega sodi raziskovanje družbenih problemov ter družbenega razvoja in značilnosti psihosocialnih problemov ljudi. Ključen je drugi sklop, ki raziskuje procese pomoči, kako izvajamo socialno delo, kaj je posebno in drugače v procesih pomoči v socialnem delu.

Socialno delo je akcija, ki temelji na navadnem, običajnem življenjskem svetu ljudi, ki:

- je vedno na strani šibkejšega;
- ima pogum delovati v zavezništvu z ljudmi (s čimer tvega izgubo moči, ki je v socialno delo investirana);
- ima pogum za eksperimentiranje, igranje s človeško nepredvidljivostjo in ustvarjalnostjo;

- vedno išče vire in sredstva, ki jih ljudje potrebujejo za boljše življenje (Flaker, 2024: 20).

Avtor pa navaja štiri osnovne operacije socialnega dela, ki so :1) delovni odnos ali zaveznitvo, 2) krepitev moči, 3) analiza tveganja in zmanjševanje škode in 4) raziskovanje življenjskega sveta in omogočanje dostopa do sredstev(prav tam).

2.1. Koncepti v socialnem delu

Procese spreminjanja koncepta pomoči v psihoterapiji je opredelil O'Hanlon (1993). Pokaže na paradigmatške spremembe v definiranju pomoči in odnosa v procesu. Govori o psihoterapiji, a značilnosti procesa gotovo veljajo za razvoj koncepta pomoči v socialnem delu. Leta 2016 O'Hanlon definira tri valove v psihoterapiji. Prvi je usmerjen v patologijo, bolezen, preteklost, v usmerjenost v teorijo, strokovnjak je ekspert. V drugem valu eksplicitno poudari usmerjenost v sedanjost, usmerjenost v probleme, a še vedno je strokovnjak ekspert, ki vodi in odloča. Tretji val pa govori o premiku od patologije in bolezni k zdravju in moči. Trend je sodelovanje in vzajemnost v procesu, usmerjenost v vire moči in kompetence, sodelovalno delo v sedanjosti za prihodnost, usmerjenost k rešitvi. Strokovnjaka sta oba, klient in terapevt. Kakovost njunega sodelovanja je edinstveni in najpomembnejši prispevek k uspehu terapije (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020: 27–29).

Je odnos, med uporabnico in strokovnjakinjo na podlagi osebnih izkušenj in socialno delavko kot spoštljivo in odgovorno zaveznico, ki zastavi pogovor tako, da omogoči raziskovanje in sooblikovanje dobrih izidov (Poštrak, 2022).

Delovni odnos se začne z dogovorom o sodelovanju, ki vsebuje dogovor o tem, kako bomo sodelovali, in se nadaljuje z instrumentalno definicijo problema, kjer sogovorniki podajo svojo definicijo problema in zelenega izida, socialna delavka pa doda svoje videnje. V ospredju sta dialog in sodelovanje (prav tam). V delovnem odnosu uporabljamo etiko udeležnosti (Hoffman, 1994), kjer oba udeležena sodelujeta kot enakovredna sogovornika. Koncept etike udeležnosti zahteva, da socialna delavka odstopi od moči, ki ji ne pripada: od moči, da poseduje resnice in rešitve. Njeno moč nadomesti občutljivo skupno raziskovanje, v katerem se rešitve soustvarjajo, socialna delavka je udeležena kot sogovornica (Poštrak, 2022). Komuniciranje lahko opredelimo kot krožni proces izmenjavanja jezikovnih, zaznavnih,

mišljenjskih, vedenjskih, odnosnih, kulturnih navad, proces, ki vodi v izgrajevanje skupnega, skupnostnega (Šugman Bohinc, 2007: 25).

Vries govori o zavzeti komunikaciji, ki omogoči v delovnem odnosu nove izkušnje o ravnanju z besedami, samospoštovanje, odkrivanje lastnih virov moči. Za socialno delo pomembna izkušnja uporabnika o spoštovanju in dostojanstvu je lahko samo osebna izkušnja v dialogu in sodelovanju (Čaćinovič Vogrinčič, 2006).

Anderson (v Čaćinovič Vogrinčič, Mešl 2020) povzame načine, kako ljudi povabiti v dialog in kako je treba sodelovati v njem: »Pomembno je poslušati, slišati in govoriti spoštljivo. Spoštovanje pokažemo z odnosom, s tonom, z gibi, besedami ipd. Biti radoveden, pokazati zanimanje za drugega, za njene izkušnje, čustva in besede. Poslušati tako, da razumeš, vendar ne razumi prehitro. Dobro je biti zadržan do tega, kar misliš, da bi lahko vedel. Vzemi si čas, preden začneš govoriti. In predvsem poslušaj, sliši in govori naravno.«

Ti poudarki so nam lahko v oporo tudi pri socialnem delu z mladostniki, saj se socialno delo v svetovalnih službah osnovnih šol naslanja na enake konceptualne pristope kot socialno delo nasploh (Poštrak, 2003).

2.2. Socialno delo z mladostniki

Pomembna naloga socialnega dela pri reševanju kompleksnih psihosocialnih problemov otrok in mladostnikov z odklonskim vedenjem je mobilizacija ali vzpostavljanje socialne mreže, ki najprej otrokom in potem tudi drugim udeležencem v problemu omogoči novo učenje in nove izkušnje za spoštovanje sebe in drugih ljudi. Socialna služba je tisto posebno mesto pomoči in sodelovanja, kjer se vsakokrat mobilizirajo strokovne in človeške moči v posebnem projektu za vsakega otroka (Čaćinovič Vogrinčič, 2006: 96).

Cilji so jasni – omogočiti otroku in mladostniku novo, boljšo možnost za življenje in razvoj. Pomoč, kot jo definiramo v socialnem delu, vodi k okrevanju, novemu socialnemu učenju, odkrivanju novih virov in perspektiv otroka, učinkovitemu sodelovanju in umeščanju otroka in mladoletnika v okolje šole, dela, doma (prav tam).

Robbie Gilighan(1999) v Čaćinovič Vogrinčič (2006) zagovarja tezo, da so lahko socialne mreže otroka in mladostnika ključni viri pomoči, prijateljstva, samospoštovanja, lahko pa tudi vir stresov, pritiskov, izkoriščanja in zlorabe, kar je pomembna ovira za dober razplet.

Govorimo o neformalnih, naravnih mrežah pomembnih ljudi v svetu otroka. Odkrivanje, raziskovanje, mobilizacija otrokove socialne mreže ali soustvarjanje nove je pomembna naloga socialnega dela. Sodelovanje s socialno mrežo lahko pomaga strokovnjakom razumeti otrokove potrebe ali razviti učinkovite rešitve, pa tudi odstraniti ovire, ki onemogočajo spremembo.

Mrgole (2003) meni, da proces prehoda od otroštva v odraslost navidezno urejajo in nadzorujejo izobraževalne, zdravstvene, zaposlovalne in kulturne ustanove po načelih, kjer nekdo drug s pozicije moči določa, kaj naj bi bilo dobro in koristno za mlade. Da šolski sistem z normativno in standardno opredeljenim kurikulumom in s katalogi znanj ne zadovolji obsega spretnosti in znanj, ki jih ljudje potrebujejo v življenju. Mladi pa se zato vse bolj zatekajo v neformalne oblike, v katerih iščejo nove možnosti za povečanje kakovosti življenja. Praksa je pokazala, da brez strokovnega vodenja mladinske dejavnosti projekti v zelo kratkem času izzvenijo in zastanejo. Zato potrebuje neformalno delo z mladimi zagotovilo kontinuitete, varnost rednega srečevanja in osebo, ki zastopa funkcijo nosilca odgovornosti in poteka dejavnosti. Pomemben element neformalnega dela z mladimi, kot poudarja avtor, je notranja motiviranost udeležencev, prostovoljna udeležba in dobri medsebojni odnosi.

Kadar delamo z mladimi in seveda tudi z drugimi skupinami, so nam v pomoč in jedro dela strokovna načela socialnega dela. Kot pravi Salleeby v Čačinovič Vogrinčič (2020:50), je v zanimanju stroke končno odnos, ki procese pomoči redefinira kot soustvarjanje zelenih izidov. Formula je preprosta: mobiliziraj moč klientov (talente, znanja, sposobnosti, vire), da podpreš njihova prizadevanja, da dosežejo svoje cilje in vizije in klientom se bo kakovost življenja izboljšala tako, da bo v skladu z njihovimi zasnovami kakovosti. Čeprav je recept preprost, zahteva trdo delo.

Pomemben pojem v socialnem delu je življenjski svet posameznika, saj gre za izhodišče, temelj, za začetek skupnega dela. Gre za to, da bolje spoznamo in odkrijemo, katere vire imamo v življenjskem svetu uporabnika, na voljo pa tudi tiste, ki manjkajo, da bi živeli bolje. Namen je, da so ljudje preskrbljeni in opremljeni, kar naredimo z omogočanjem dostopa do virov zunaj njihovega življenjskega sveta, hkrati pa z aktiviranjem njim lastnim, ki so na voljo. Da bi se lahko to uresničilo, povežemo eno vedenje z drugim. Takšno znanje navadno ustvarimo z izdelovanjem zemljevidov (Flaker, 2024: 23–26).

Poštrak (2015) se pri delu z mladimi osredotoča na konceptualni okvir sodobnega družbenega dela z mladimi in pri tem preučuje različne pristope ter temelje učinkovitega dela s to

populacijo. Avtor izpostavlja pomembnost upoštevanja specifičnega življenjskega sveta mladih, ki vključuje dejavnike, kot so družina, šola, razredne skupine, spol in vrednote, kar socialnemu delavcu omogoča boljše celovito razumevanje izzivov, s katerimi se mladi soočajo. Z uporabo sistemsko-ekološkega in socialno-konstruktivističnega modela socialnega dela je poudarjeno, da je treba mlade obravnavati v njihovem realnem, vsakodnevnem kontekstu, namesto da bi se skušala doseči idealizirana ali univerzalna predstava o tem, kakšni naj bi bili mladi.

Odgovor mladih na razvojne naloge v adolescenci je predelovanje realnosti. Tu gre za predelovanje subjektivne realnosti posameznika, na primer vsakokratni premislek in refleksijo o svojem početju, o možnostih, tveganjih, smislu življenja, za osvajanje določenih načel in pogleda na svet. Lahko gre za poseg v zunanji svet okrog sebe: urejanje zasebnega okolja, sodelovanje v različnih skupinskih dejavnostih, mladinskih centrih, klubih. Bistveno pri tem je, koliko je takšno predelovanje produktivno. Ali pa gre samo za posnemanje nekih modelov in vzorov. Manj kot je predelovanje realnosti osebno vodeno in produktivno, bolj se mladi izpostavljajo tveganjem kriz in konfliktov ter padajo v različne regresije (Ule, 2008: 113).

Pri delu z mladimi Poštrak (2015) loči tri glavne pristope: ukazovalni, vse dopuščajoči in dogovorni. Ukazovalni pristop temelji na enosmerni komunikaciji, kjer avtoriteta izhaja iz položaja moči. Takšen pristop lahko vodi v pasivnost mladih in občutek nemoči, saj jim onemogoča aktivno sodelovanje pri oblikovanju svoje poti in odgovornosti za lastne odločitve. Vse dopuščajoči (permisivni) pristop, čeprav daje več svobode, pogosto pušča vloge in odgovornosti nejasne ter ne vključuje mladih v proces sprejemanja odločitev. To lahko povzroči zmedo in pomanjkanje avtonomnosti pri mladih. Avtor predlaga dogovoren pristop kot najprimernejši. Ta pristop gradi na spoštljivi in dvosmerni komunikaciji ter vključuje mlade v odločanje, kar spodbuja njihovo odgovornost in avtonomijo. V dogovornem pristopu avtoriteta izhaja iz strokovnega znanja in kompetenc socialnega delavca ter iz odnosa, ki temelji na spoštovanju. Tak pristop strokovnjaka pozicionira kot spoštljivega in odgovornega zaveznika, ki je mladim v oporo, ne da bi jim vsiljeval svoje rešitve. Z dogovorjenim pristopom avtor opozarja tudi na potrebo po avtoriteti, ki temelji na znanju in empatiji, ne pa zgolj na formalni moči. Predvsem pa, da mora biti socialni delavec kompetenten strokovnjak, ki razume in spoštuje življenjski svet mladih. Pri tem poudarja tudi pomen t. i. samoomejitvene avtoritete, kjer mladi prevzamejo odgovornost zase in za svoja dejanja, ker sami verjamejo v vrednote, ki jih sprejemajo, ne zgolj zaradi zunanje prisile.

Po Freireju (2019) pravi dialog ne more obstajati, če partnerja ne sodelujeta v ljubezni, ponižnosti, veri, zaupanju, upanju in kritičnem mišljenju. Ta pogled kaže, da dialog ne kaže le pozitivne povezanosti med ljudmi, ampak tudi nenehno željo po preoblikovanju sebe in realnosti. Zato postane dialog znak in osrednji pojem prave vzgoje, »brez dialoga ni komunikacije, brez komunikacije pa ne more biti prave vzgoje«.

Komunikacija je pri dogovorjenem pristopu temeljnega pomena. Poštrak (2015) poudarja uporabo jezika sprejemanja in opogumljanja, ki mladim pomaga, da se počutijo slišane in razumljene. Jezik opogumljanja terja, da socialni delavec posluša brez obsojanja in mladim omogoča konstruktivno izražanje svojih občutkov in pogledov. Tak pristop socialnim delavcem omogoča, da razvijejo zaupanje v vredne odnose, ki mlade spodbujajo k prevzemanju odgovornosti za lastne odločitve.

Participacija je otrokova pravica, opredeljena v Konvenciji Združenih narodov o otrokovih pravicah, iz katere izhaja, da je treba mladim dati priložnost, da izrazijo svoje mnenje, in se njihovo mnenje upošteva pri odločitvah, ki zadevajo njihovo življenje, da lahko iščejo, prejemajo in dajejo najrazličnejše informacije in ideje. Mladinski delavci so se dolžni z mladimi posvetovati, jih informirati, poslušati in slišati, upoštevati njihove odločitve. Delati morajo skupaj z mladimi, ne pa zanje. Participacija mladih je učinkovita le, če izhaja iz njih samih (Vrhovec in Gril, 2024).

Na splošno lahko rečemo, da v polju dela z mladimi delujeta dva koncepta, od katerih enega nekateri opredeljujejo kot tradicionalnega, drugega kot progresivnega. Pri razumevanju življenjskega sveta mladih si lahko kot mladinski, svetovalni ali socialni delavci pomagamo s konceptom emskega in etskega pogleda. Emski pogled je pogled »od znotraj«, pogled mladostnika, njegova refleksija lastnega položaja. Etski pogled je pogled »od zunaj«, pogled mladinskega ali socialnega delavca, v tem primeru na mladost in mladino. Nekateri avtorji govorijo o treh načinih prehoda skozi mladost. Nekateri pa navajajo »tri značilne odgovore mladih na različne življenjske situacije v sodobni družbi«. Ule (2000, v Poštrak, 2015) pravi, da gre za «odgovore mladinskih subkultur»,« tiho in kolikor se da brez konfliktno integracijo v družbo» in »brezpogojno prilagajanje ali celo okrepitev vnaprej danih družbenih standardov, predsodkov in mentalitet«.

Poštrak (2015) pravi, da si določena skupina na podlagi izkušenj razvije lastno, samosvojo razlago sveta, odnos do sveta, način življenja, vrednote. Ta odnos, ki je drugačen od sveta, npr.

staršev, postane za te mladostnike njihova resničnost. To je tudi eno od gibal družbene in kulturne spremembe. Po navadi v zvezi s tem govorimo o mladinskih subkulturah.

Sodobne definicije subkulture so različne in velikokrat nasprotujoče, vseeno pa se strinjajo, da so »subkulture skupine ljudi, ki imajo nekaj skupnega (npr. problem, interes, ali prakso), kar jih odločilno loči od ostalih socialnih skupin« (Thornton, 1997, v Naterer, 2010: 97).

Subkulturalna ravnanja so pravzaprav poskusi razrešitve kolektivno izkušenih problemov, ki se porajajo iz protislovij družbene strukture, in da subkulture porajajo oblike kolektivne identitete, iz katere je mogoče doseči individualno identiteto, ki ni določena z razredom, izobrazbo in s poklicem. Gre le za preživetje mladosti kot prehodnega obdobja. Vsaka posamezna subkultura je neke vrste bolj ali manj produktiven, bolj ali manj realističen poskus razrešitve kolektivno zaznanih protislovij življenjskega sveta udeleženih mladostnikov. Oblike subkultur so različne, tudi glede na položaj mladostnikov v širšem okvirju t. i. vsakdanjega življenja. Vezane so tudi na družben položaj, spol in ostale vidike mladostnikov. Tako lahko pogosto govorimo o nekakšnih subkulturah mladih iz delavskega razreda, pa mladih iz srednjih in višjih slojev (Poštrak, 2015).

Z razvojem novih tehnologij, še posebej interneta, se je oblikoval novi prostor socialne participacije, kar je imelo za koncept subkulture pomembne posledice. Treba je izpostaviti pojav globalne oziroma medkulturne difuzije. Subkulture s tem niso več omejene na lokalni prostor, ampak dobijo možnost participacije v medkulturnem globalnem prostoru in kot take postati medkulturne/globalne subkulture (Thornton, 1997, v Naterer, 2010).

3. ODVISNOST

Pojem zasvojenost je pogosto sinonim za pojem odvisnost. Z obema pojmom avtorji označujejo skrajno stopnjo v procesu uporabe drog. Za nekatere je »zasvojenost z alkoholom, tobakom in drugimi drogami /.../ bolezen nezdravega življenjskega stila«, Nolimal (1997) in drugi pa govorijo o odvisnosti kot o bolezni, o uživalcih psihoaktivnih snovi pa kot o bolnikih (Tušak, 1999). V zgodovini ta izraz do prvih let preteklega stoletja sploh ni obstajal. Tradicionalno so, kot pravi Levine, uporabljali pojem »slabe navade«, zanje pa naj bi bil odgovoren posameznik sam. Kasneje so začeli uporabljati pojme, kot so »bolezni duha« ali »bolezen volje«. Med letoma 1910 in 1920 se je začelo obravnavanje problematične uporabe drog kot bolezni, ki je kompulzivne narave. Izraz zasvojenost so začeli uporabljati v zvezi z neodobravano uporabo nekaterih drog. Danes je v uporabi izraz »zloraba drog« (Hočevnar, 2005).

Zasvojenost je potreba, ki se razvije postopoma, bolj ali manj naglo s privajanjem na določeno psihoaktivno snov (npr. alkohol, nikotin, prepovedane droge), obliko vedenja (npr. igre na srečo), ali doživljanja resničnosti (na primer sovražnost do nekoga). Je umetna potreba po nečem, česar človek po naravi ni potreboval, ampak je zanj tujek, na katerega se morajo njegov organizem, duševnost in druge razsežnosti nasilno prilagoditi. Ko je zasvojenost vzpostavljena, deluje pri človeku kot relativna nuja. Podobna je torej naravnim telesnim, duševnim, socialnim in drugim človekovim potrebam. Lahko je celo močnejša od njih. Zasvojenost kot potreba se vzpostavlja po psihični in biološki poti. Obe se medsebojno prepletata, saj gre v osnovi za eno samo dogajanje v človeku, ki ga razlagamo enkrat bolj iz psihičnega in drugič iz biološkega vidika (Ramovš in Ramovš, 2007).

Odvisnost pomeni, da nekdo brez nečesa ali nekoga ne more živeti. Alkoholik npr. ne more živeti brez alkohola, pa če se še tako trudi in poskuša abstinirati. Brez alkohola trpi, se slabo počuti. Brez alkohola ni sposoben živeti, delati ... Tako se zgodi, da ljudje v okolico, celo domači, sploh ne opazijo, da živijo z alkoholikom. Drugačnega kot na pol opitega ga ljudje sploh ne poznajo in takšnega sprejemajo kot »normalnega«. Odvisnost od alkohola se razvija v dveh fazah, in sicer kot psihična in telesna odvisnost. Psihična odvisnost ima tri stopnje:

- pri začetni obliki čuti človek potrebo po alkoholnih pijačah samo pri jedi in nekaterih družabnih priložnostih;
- na naslednji stopnji občuti človek potrebo po alkoholu v različnih obremenilnih, stresnih

stanjih;

- pri izraziti psihični odvisnosti pa človek pije alkoholne pijače tudi pred delom in med njim, med vožnjo itn.

V fazi telesne zasvojenosti pride pri kemičnih procesih v organizmu do takšnih sprememb, da ne morejo nemoteno potekati brez alkohola. Odvisnost od alkohola ima dve značilnosti, in sicer nezmožnost abstinence in izgubo nadzora nad količino popitega alkohola (Perko, 2013: 28–31).

Obstaja več poti v odvisnost. Nekateri jo razvijejo zaradi velike impulzivnosti, povezane z disocialno osebnostno motnjo, drugi zaradi medle reakcije v sklopu družbe, ki je tolerantna do alkohola. Gre za splet dejavnikov, od katerih jih mora biti več, da se razvije odvisnost. Ni nujno, da so pri vsakem odvisniku prisotni vsi. Pri enem so bolj izraženi eni, pri drugem drugi. Govorimo o medsebojnem vplivu treh skupin dejavnikov: alkohol (s svojo zmožnostjo povzročanja odvisnosti), socialno okolje (ki sega od posebnosti v družini do širših socio-kulturnih in socio-ekonomskih vplivov) in človek (s svojimi fiziološkimi in psihičnimi posebnostmi, ki jih določajo tako genski dejavniki kot življenjski dogodki oz. stresi) (Auer, 2002: 27).

Tema, kot je odvisnost, o kateri se tako dolgo in tako obsežno razpravlja, raziskuje, preučuje in teoretično ocenjuje, po navadi spremlja različne terminologije in kategorizacije. To se razvije v sofisticirane in postopoma oblikovane teorije in miselne šole. Na tej točki je treba omeniti tudi, da se odvisnost in/ali zasvojenost ne navezujeta samo na kronično in napredujočo uporabo določenih substanc ali vedenj. Odvisnost lahko vključuje občasno uporabo, za katero je značilna oblika izgubljenega nadzora in neredna uporaba (O'Driscoll, 2014: 6).

Strokovnjaki in raziskovalci z različnih področij opredeljujejo zasvojenost vsak s svojega strokovnega stališča. Psihologi in klinični psihologi pogosto uporabljajo kognitivno-vedenjski model, ki poudarja pomembnost miselnih procesov in vedenja pri zasvojenosti. Psihiatri se osredotočajo na nevrobiološki model, ki poudarja pomembnost bioloških dejavnikov. Psihoterapevti izhajajo iz različnih teoretičnih izhodišč, kot so analitična, sistemska, relacijska družinska, humanistično eksistencialna psihoterapija in številne druge. Nekateri pristopi se osredotočajo na preteklost, drugi na sedanost. Po mnenju Gabor Mate (2008) je zasvojenost posledica travmatičnih izkušenj v otroštvu, ki vplivajo na razvoj možganov in gre za posameznikov poskus, da bi si olajšal notranjo bolečino in stres, ki iz teh izkušenj izhaja (Simonič, 2023).

Zasvojenost je svojevrsten fenomen, katerega opredelitev se je spreminjala glede na različne kontekste, kot sta zgodovinski in družbeni. Definirati jo je mogoče na različne načine, ki so povezani z namenom in posledicami. Povzročijo jo lahko pretirano uživanje alkohola, tobaka in drugih psihoaktivnih substanc (PAS), lahko pa se nanaša na različna vedenja, kot so npr. kompulzivno nakupovanje, igre na srečo in pretirana raba socialnih omrežij. Vse te vidike spremlja dinamika globoke bolečine (prav tam). Prav podobno navajajo tudi drugi avtorji.

Odvisnost najpogosteje pojmuje v kontekstu alkohola in prepovedanih substanc (npr. kokaina, heroina, konoplje), vendar se odvisnost v pravem pomenu besede lahko nanaša na številne široke in raznolike snovi, procese, vedenja in dejavnosti. Navsezadnje je to točka, na kateri človek preide od tega, da nekaj naredi in se lahko ustavi, do tega, da se ne more ustaviti. Čeprav je to nekoliko preveč poenostavljeno, je v tako zapletenem procesu koristno ohraniti jasno perspektivo, zlasti za osebo, ki je morda zasvojena (O'Driscoll, 2014: 8).

Zasvojenosti, tako kemične kot nekemične, so resen zdravstveni problem in potrebujejo ustrezno pozornost in podporo, vključno s preprečevanjem in z zdravljenjem. Ključno pri premagovanju zasvojenosti je razumevanje vzrokov, ki so povezani s preteklimi dogodki in z neustrezno regulacijo stresa. Mnoge zasvojenosti so posledica nezdravljenih travm. So poskus spopadanja s posttravmatskimi stresnimi simptomi, ki ogrožajo posameznikovo notranje psihično podobo. Ključna je podpora strokovnjakov celotni družini (Simonič, 2023).

Zdravniki in drugo zdravstveno osebje so dolžni pacientom pomagati spregovoriti o težavah, s katerimi se soočajo, in jim omogočiti, da odgovorijo na vprašanja na način, ki olajša diagnostične postopke in načrtovanje ustreznega zdravljenja. Pričakovati je, da pacienti zdravstvenemu osebju zaupajo, saj zdravniki želijo pomagati. Kadar je vsebina povezana z občutki sramu, krivde ali je stigmatizirana, bolnik potrebuje več pomoči zdravnika, da ustvari pogoje za varno in zaupno komunikacijo. Tu je izpostavljena tehnika pogovora, ki temelji na motivacijskem intervjuju, ki pomaga in prihrani čas. Takšen pogovor je usmerjen v krepitev samoučinkovitosti pacienta, je empatičen in sprejemajoč. Hkrati pa zdravniku omogoča, da na spoštljiv način in z ohranjanjem pacientovega dostojanstva izrazi nezadovoljstvo zaradi nesprejemljivega vedenja (kot je pitje alkohola) (Radovanovič, Lovrečič in Lovrečič, 2019: 146).

3.1. Metode dela v socialnem delu z odvisniki

Temeljne metode v socialnem delu so socialno delo s posameznim primerom, socialno delo s skupino in skupnostno socialno delo, dopolnjujejo pa se s posameznimi metodami iz določenih področij, ki utemeljujejo pristope socialnega dela kot strokovne profesije (Milošević Arnold in Poštrak, 2003). Na področju dela z zasvojenici socialni delavec uporablja vse temeljne metode socialnega dela.

Proces socialnega dela temelji na delovnem odnosu, ki omogoča soustvarjanje sprememb in pomoči (Čačinovič Vogrinčič, 2006, 2008, v Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020: 37).

Odnos med uporabnikom in socialnim delavcem je odnos med strokovnjakom na podlagi osebnih izkušenj ter spoštljivim in odgovornim zaveznikom, ki vzpostavljata in varujeta procese raziskovanja in udeležnosti v želenih izidih. Zasnova delovnega odnosa, ki se uspešno uporablja v praksi, vključuje dogovor o sodelovanju, instrumentalno definicijo problema in soustvarjanje rešitev, osebno vodenje, etiko udeležnosti, perspektivo moči, ravnanje s sedanjostjo in znanje za ravnanje (prav tam: 47).

3.1.1. Socialno delo s posameznim primerom

Na ravni individualnega reševanja problemov, na mikro ravni, je glavni način delo s posameznim primerom ali casework.

Že v zgodnjem obdobju razvoja metode dela s posameznim primerom sta se izoblikovala njena temeljna cilja, in sicer pomoč ljudem iz marginaliziranih družbenih skupin in vodenje, usmerjanje ljudi za uspešno socialno funkcioniranje. Prvi cilj v celoti ustreza zamisli pomoči človeku v stiski, drugi pa konceptu socialne kontrole, ki ga je socialno delo pogosto nehote, izvajalo (Poštrak, 2022: 42–43).

3.1.2. Socialno delo s skupino

Avtorji, ki so preučevali zgodovino ameriškega socialnega dela, vidijo predhodnike tega pristopa v delovanju in izkušnjah različnih religioznih skupin in dobredelnih organizacij. Danes ima socialno delo s skupino svoje mesto v vseh izobraževalnih programih ameriških šol za

socialno delo, vendar v praksi metoda ni tako uveljavljeno (Di Nitto in McNiece, 1990, v Poštrak, 2022: 45).

Socialni delavci sodelujejo v skupinskih interakcijah, vendar niso redni člani skupine in niso izenačeni z drugimi. Njihova vloga izhaja iz poznavanja skupinske dinamike in potreb posameznih članov pomoči. Pozorni morajo biti na nadzorovanje lastnih vrednot in želja, ko se trudijo usposablјati člane skupine, da bi dosegali svoje cilje. Uporabljajo metode skupinskega dela, da skupina in posamezniki dosežejo zelene cilje in spremembe. Spodbujajo medsebojno pomoč in podporo med člani skupine. Pogosto takšnim skupinam rečemo skupine za samopomoč (prav tam).

3.1.3. Skupnostno socialno delo

Socialno delo v skupnosti je vsaka socialna dejavnost, ki pri reševanju težave posameznika, skupine ali večje skupine prebivalstva sproži tudi izboljšave v kakovosti življenja celotne skupnosti, torej okrepi njihov socialni kapital. Izraza skupnost ne razumemo zgolj v geografskem smislu, temveč tudi v interesnem. Prav tako tudi v smislu socialnih omrežij, skupnost tesno povezanih oseb (Poštrak, 2022: 45).

4. MLADOSTNIŠTVO

Mladi v Sloveniji so mladostniki in mlade odrasle osebe obeh spolov, stari od 15. do dopolnjenega 29. leta (Republika Slovenija, Urad za mladino).

Mladostništvo ali s tujko adolescenca je univerzalno obdobje v človekovem razvoju, tj. značilno za vse etnične skupine in družbe. Znotraj obdobja mladostništva so se različno stare skupine posameznikov razlikovale v številnih psiholoških značilnostih. Sprva so se ta obdobja delila na zgodnje, srednje in pozno mladostništvo. S podaljševanjem izobraževanja in tudi negotovih razmer na trgu dela ter s tem povezanega razvoja samostojnosti (predvsem poklicne in ekonomske) in prevzemanja družbenih vlog odraslih, se je vstop v odraslost zamikal vse bolj v zelo pozna dvajseta leta. Na podlagi nekaterih skupnih psiholoških značilnosti posameznikov v tretjem desetletju njihovega življenja, ki jih ločijo od »najstnikov«(mladostnikov), se je zato razvojno obdobje uveljavil izraz prehod v odraslost (Marjanovič Umek in Zupančič, 2020). Vsako življenjsko obdobje je lahko zahtevno in vsako ima svoje pasti. Otroci in mladostniki potrebuje veliko spodbude in usmeritev, da usvojijo določena znanja in veščine, ki jih bodo potrebovali v življenju.

V določenem starostnem obdobju se kot rezultat posameznikovega telesnega razvoja, družbenih zahtev v njegovem okolju ter osebnih aspiracij in vrednot posameznika samega pojavi razvojna naloga. Razvojne naloge konkretno predstavljajo znanja, stališča, spretnosti, načine vedenja, ki jih mora posameznik usvojiti v določenem obdobju svojega življenja in v določenem družbeno-zgodovinskem kontekstu. Uspešno obvladovanje razvojnih nalog v posameznem razvojnem obdobju vodi do družbenega odobravanja, predstavlja prilagojeno vedenje v družbi, na ravni posameznika pa prispeva k njegovemu zadovoljstvu in zanj predstavlja ugodno pripravo oz. izhodišče za uspešno obvladovanje razvojnih nalog v naslednjem razvojnem obdobju. Po drugi strani neuspešno obvladovanje posamezne ali več razvojnih nalog vodi posameznika k splošnemu nezadovoljstvu s samim seboj, do družbenega neodobravanja njegovega vedenja in povečuje verjetnost, da bo imel v prihodnosti težave tudi pri obvladovanju razvojnih nalog v naslednjih razvojnih obdobjih (Marjanovič Umek in Zupančič, 2020: 659).

Mladostništvo je obdobje preoblikovanja vrednot in idej ter odkrivanje lastnega odnosa do sveta in predstavlja pomemben izvor sekundarne socializacije (Brake, 1983).

Pojem adolescenca obsega primarne biološke in psihološke procese razvoja in zajema obdobje zgodnje mladosti med dvanajstim in osemnajstim letom. Imenujemo ga tudi najstništvo. Najstništvo je pojem vsakodnevne kulture in medijski pojem, ki konstituira najstništvo kot kulturno in medijsko posebno in zanimivo obdobje. Je čas iskanja, preizkušanja, čustvenega, socialnega in kognitivnega razvoja (Ule, 2008: 53).

Prvi, ki je raziskal obdobje mladosti in ga poimenoval adolescenca, je bil Stanley Hall. Menil je, da so za to obdobje značilni viharništvo, stresi in upori mladih proti različnim avtoritetam. Te lastnosti so po njegovem mnenju nujne za vstop mladih v svet odraslosti. Tisti mladostniki, ki uspešno obvladujejo svojo naravo, uspešno preidejo v odraslost. Tisti, ki jim to ne uspe, pa pogosto končajo v kriminalu, delinkvenci. Adolescenca naj bi bila kritična stopnja v človeškem razvoju, za katero naj bi bila značilna prevrat in nered, ki naj bi pomenila ponavljanje nekih prejšnjih evolucijskih obdobjev prevrata in nereda. Za adolescentski prevrat in nered naj bi bile značilne tri vrste težav: konflikti s starši, spreminjanje razpoloženja in tvegano vedenje (Ule, 2008).

Adolescenca zajema obdobje med dvanajstim in osemnajstim letom starosti. Lahko bi jo označili kot obdobje, ko posamezniki rešujejo dva ključna odnosna procesa: navezanost in identiteto. Navezanost se nanaša na čustveno vez med posameznikom in drugo osebo, skupino ali skupnostjo. V adolescenci naj bi se dogajale pomembne spremembe v čustvenih vezeh in identitetah mladih ljudi (Ule, 2008: 53).

Mladi so izpostavljeni močnim vplivom poklicnih, izobraževalnih in gospodarskih sprememb v določenih zgodovinskih obdobjih. Te spremembe ne izkusijo samo razredno, ampak tudi generacijsko. Zaradi tega je imela večina mladostnih subkultur delavskega razreda izrazito deviantno naravo. Ta skupina je bila najbolj občutljiva na gospodarske razmere. Kar je v resnici lahko tradicionalni razredni problem, nova generacija izkusi drugače. V glavnem pa lahko subkulture preučujemo glede na njihove tradicije. Matza (v Brake, 1983) je menil, da je mladost čas uporništva in da mlade privlačijo tri vrste tega uporništva: prestopništvo, radikalizem in boemstvo. Tako lahko ločimo proučevanje mladine na štiri glavna področja:

- spodobna mladina;
- prestopniška mladina;
- kulturniški uporniki;
- politično militantna mladina (Brake, 1983).

Življenjski svet mladostnika je kompleksni simbolni svet, v katerem se mladostnik poskuša čim bolje znajti. V te namene razvije različne oblike ravnanj, strategije življenja ali strategije (pre)živetja. Pod izrazom strategije (pre)živetja pojmuje vse tiste oblike, načine ali vzorce ravnanja, vedenja, delovanja, komuniciranja itd., ki jih je določena oseba razvila v dosedanem življenju. Življenjski svet mladih opredeljujemo s pomočjo konceptov, kot so dejavniki odraščanja. Večina avtorjev navaja naslednjih pet dejavnikov: spol, družina, vrstniki, vrednote. Nekateri pa govorijo o štirih sklopih: individualne karakteristike, družina, šola in skupnost (Ule idr., 2000; Šelih, 2000; Whyte, 2009, v Poštrak, 2023).

Čeprav se izkušnje mladih zelo razlikujejo, je koncept mladosti pomemben, saj nam omogoča razumevanje nekaterih kompleksnosti družbenih sprememb in presečišča med institucijami in osebno biografijo. Trdimo, da jo je najbolj koristno videti kot relacijski koncept, ki se nanaša na družbene procese, pri katerih je starost družbeno konstruirana, institucionalizirana in nadzorovana na zgodovinsko in kulturno specifične načine (Čuš, 2024: 64).

Mladi ljudje v razvitem svetu so bili v zadnjih desetletjih predmet ogromnega števila raziskav. Skozi zgodovino se je položaj mladih spreminjal. Obdobje od 1900–1950 sta zaznamovali prva in druga svetovna vojna, kar pa se mladih tiče, so se v Evropi začele vzpostavljati prve mladinske organizacije in strukture. Na prehodu v 20. stoletje je bilo na mlade s strani mladinskih delavcev, svetovalcev in učiteljev še vedno gledano kot na problematično skupino. Vendar pa se je kljub morečim letom, ki so zaznamovala to obdobje, delo z mladimi profesionaliziralo in privedlo do številnih pomembnih sprememb med generacijami. V šestdesetih letih 20. stoletja je prišlo do vzpona družbenega aktivizma, politične participacije, mladi pa so zahtevali vse več pravic in tudi dolžnosti, ki so jim bile prej onemogočene (Čuš, 2024: 100–102).

Vendar pa se je v devetdesetih zgodila sprememba. Odpadla je zunanja ideologizacija mladosti in mladine, pa tudi mladi sami so prenehali proizvajati svoje »protimodele«, »alternativne svetove«, »simbolne kulture odpora«, ki so bile tako značilne za mlade od konca šestdesetih do konca sedemdesetih let tega stoletja (Ule idr., 2000).

Kljub nekaterim razlikam v razvojnih nalogah mladostništva na prehodu v odraslost imajo te v vseh družbah in zgodovinskih obdobjih tudi skupne poteze. Da bi se posameznik razvil v odraslega, se mora osamosvojiti od prvotne družine, oblikovati učinkovite sodelovalne odnose s pripadniki svoje generacije, ne da bi se jim pri tem podrejal, se odločiti in se pripraviti za

produktivno delo, ki ga bo opravljal v bližnji prihodnosti, ter dejavno sodelovati v družbeni skupnosti. Ko se sooča in spoprijema s temi nalogami, postopno razvija filozofijo svojega življenja, niz prepričanj, standardov in vrednot, ki jim bo v prihodnosti sledil (Conger, 1991, v Marjanovič Umek in Zupancič, 2020).

Zato je pomemben tudi pomen prostorov za mlade kot eno ključnih mest srečevanja, druženja in preživljanja prostega časa, v intervjuju poudarja doc. dr. Milko Poštrak. Mladostniki v tem prehodnem obdobju iščejo avtonomne prostore, kjer lahko vzpostavljajo stike z vrstniki in razvijajo svojo identiteto. Avtor izraža tanko mejo med podporo in nadzorom s strani odraslih in poudarja, da mladih ne smemo pustiti brez ustrezne podpore. Glede samoniklih prostorov, ki jih mladi ustvarjajo sami, Poštrak opaža, da je težko določiti, ali jih je danes več ali manj kot v preteklosti, saj so okoliščine in potrebe mladih različne. Prihodnost prostorov za mlade vidi v kombinaciji fizičnih in digitalnih oblik, pri čemer digitalni prostori dopolnjujejo, ne pa nadomeščajo fizičnih srečanj. Poudari tudi pomen soustvarjanja prostorov s strani mladih, saj to krepi občutek pripadnosti in zagotavlja, da prostori ustrezajo njihovim željam in potrebam (Poštrak, 2024).

Na mlade, ki odraščajo v mestih in na podeželju, vpliva več prostorskih in družbenih dejavnikov. Ti vplivajo na njihovo identiteto in se nanašajo na življenjske možnosti. Sociologi in raziskovalci mladine, kot sta Cuervo in Wyn (2012), trdijo, da je z razumevanjem mladine mogoče obvladati specifične krajevne kontekste. Zlasti za podeželsko mladino so procesi, kot so mobilnost, vlaganje in dezinvestiranje v ruralna območja, vplivali na njihov družbeni položaj in priložnosti (Massey, 1994; Harvey, 2006). Raziskave, kot jih izpostavljata Askins (2009) in Butler (2019), opozarjajo na pomanjkljivo razumevanje, kako posebnosti podeželskih krajev oblikujejo življenje mladih. Družbene interakcije, ki jih mladi vzpostavljajo, so močno pogojene z lokalnimi konteksti, kar potrjujejo tudi raziskave o vsakdanjem multikulturalizmu (Noble, 2015). Harris (2013) izpostavlja, da mladi pogosto tesno povezujejo svojo identiteto z lokalnim okoljem, kar še dodatno zaplete odnose med urbani in podeželskimi mladimi. Podeželje je pogosto dojeta skozi dvojno perspektivo – po eni strani kot idilično in povezovalno, po drugi pa kot dolgočasno, z malo priložnostmi. Rye (2006) opisuje ambivalentne občutke mladih do življenja na podeželju. Po eni strani izražajo ponos na svoj kraj, po drugi pa občutijo ujetost in hrepenijo po svobodi, ki jo vidijo v urbanih središčih.

Migracije mladih niso le posledica želje po izobrazbi ali življenju v mestu, temveč pogosto izražajo nezadovoljstvo z omejitvami domačega kraja pri iskanju novih priložnosti. Pedersen

Dalsgaard, v Gramu (2018) ugotavlja, da mladi želijo zapustiti »nekul« kraj in se vključiti v boljše »kul« okolje. Te selitve so pogosto povezane z iskanjem osebne svobode in druge identitete (Čuš, 2024: 122–127).

4.1. Identiteta mladostnika

Erickson (1968) je identiteto opredelil kot posameznikov način organiziranja vseh preteklih in sedanjih identifikacij, značilnosti, želja in usmeritev, za katere posameznik verjame, da najbolj predstavlja njega samega. Identiteta vključuje tako razumevanje sebe, kot tudi druge sestavine, npr. čustvene, posameznikovo težnjo, da se spreminja v določeni smeri, in njegovo usmeritev do drugih ljudi in dogodkov v njegovem življenju (Damon, 1983, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2020).

Zametki identitete se začnejo razvijati že v prvem letu po rojstvu, čeprav je razvoj identitete in z njim povezana identitetna kriza ena najbolj izstopajočih značilnosti mladostništva in prehoda v odraslost ter pomembna razvojna naloga v teh dveh obdobjih. Ključna področja, na katerih se posamezniki na koncu tega procesa opredelijo (razvijejo identiteto), so po Eriksonu področje ljubezni, dela in ideologije (prepričanja in vrednote). Če se v teh obdobjih ne spe opredeliti, to izraža identitetno zmedo, torej neuspešno razrešeno krizo. Marcia (1980) je opredelil štiri identitetne položaje v mladostništvu, ki so sestavljeni iz dveh elementov, in sicer iz *krize oz. identitetnega raziskovanja* – to je obdobje, v katerem posameznik raziskuje, preizkuša različne možnosti in tehta med različnimi odločitvami, ter *opredelitve*, tj. osebna naložba v neko dejavnost ali sistem prepričanj, opredeljenost za neki cilj, vrednote.

- Mladostniki, ki zavzemajo razpršeni identitetni položaj, so lahko nekoliko raziskovali, kdo so, kako poteka njihovo življenje in kam ga usmerjajo. Navadno pa niso namerno raziskovali pomembnih alternativ na nobenem življenjskem področju in tako tudi niso sprejemali pomembnih življenjskih odločitev, v nobenem primeru se niso za nič opredelili.
- *Mladostniki s privzetim* identitetnim položajem so opredeljeni z določenimi vrednotami in življenjskimi cilji, ki si jih niso izbrali sami, temveč so jih zanje oblikovale pomembne osebe v njihovem življenju. Mladostnik v tem identitetnem položaju nima priložnosti raziskovati in ne dvomi o pravilnosti odločitev drugih.
- *Odloženi* identitetni položaj predstavlja obdobje odloga (tudi moratorij), ki si ga posameznik vzame, da bi pretehtal in preizkusil različne življenjske možnosti, ki

najbolje ustrezajo njemu samemu in družbenim zahtevam v njegovem okolju. Razmišlja in preizkuša različne vloge ter išče informacije. Rad bi se opredelil, a še nima zadovoljivih odgovorov na vprašanja, ki ga zanimajo. Svoje mnenje in vedenje zato pogosto spreminja.

- *Doseženi* identitetni položaj se razvije iz odloženega identitetnega položaja. Mladostnik preizkuša različne vloge in zbira podatke, na podlagi katerih se bo odločal, kaj mu ustreza in kaj ne, ter se sam opredeli za življenjske cilje in vrednote. Njegovi cilji glede sedanjosti in prihodnosti so zdaj že jasno izoblikovani.

Razvoj identitete poteka na različnih življenjskih področjih in ni nujno, da med posameznimi področji ali znotraj njih poteka skladno. Posamezniki se najprej identificirajo na podlagi spola, telesnih značilnosti, socialnih veščin, pripadnosti socialnim skupinam, osebnostnih značilnostih, psihosocialne prilagojenosti, vrednot in življenjskih filozofijah (prav tam: 748–753).

Prevladujoče definicije identitete bi lahko razvrstili na dimenziji, ki bi se raztezala med znotraj in zunaj. Prva skupina definicij je usrediščena okrog notranjih procesov v posamezniku kot izvoru istosti in identičnosti v času. Na drugi strani pa se koncepti identitete osredotočajo na kulturne in družbene strukture, ki vplivajo na to, kakšni smo za druge in za sebe (Ule, 2000: 85).

Identiteta je v resnici relativni koncept in osebna evalvacija lastne identitete. Osebno prepoznavanje in prepoznavanje je lahko zaželeno ali nezaželeno. Mladostniki lahko ujemanje lastne identitete z normami in pričakovanji odraslih doživijo kot neuspeh, kot znak lastne neavtonomnosti. Usklajenost z vrstniško skupino pa lahko dojamejo kot znak doraslosti. Adolescenti gredo v iskanju samega sebe skozi proces neidentifikacije. Torej identiteta ni vedno nekaj, kar je zaželeno. Ali pa identiteta stigmatiziranih posameznikov in skupin: nesprejemanje stigmatizirane identitete pomeni nesprejemanje negativne identitete. Na to je potrebno biti pozoren, ker je prevečkrat identiteta pojmovana preprosto kot cilj zase in neke vrste idealna norma (Ule, 2000: 86).

V adolescenci je ena izmed štirih ključnih razvojnih nalog tudi razvoj identitete. Prva sporočila o tem, kdo je, kje je njegovo mesto v družini, dobi otrok običajno od staršev. Kasneje postane pomembna družba vrstnikov, prijateljev, sošolcev. Občutek pripadnosti skupini in enakost z vrstniki mu povečuje samozaupanje. Hkrati pa se zaradi vzpostavljanja avtonomnosti

vzpostavljajo drugačni odnosi v družini. Želijo odrasti, prevzemati odgovornost, vendar se stvari večkrat lotevajo drugače, kot bi si želeli njegovi starši (Kastelic in Mikulan, 2004).

Samopodoba je ključni del osebnosti in vključuje lastnosti, sposobnosti, občutja ter stališča, ki jih posameznik pripisuje sebi. Vpliva na vedenje in je povezana z vrednotami ter obrambnimi mehanizmi (Kobal Grum, 2017). Nathaniel Branden (1994) jo opredeljuje kot kombinacijo samoučinkovitosti (zaupanje vase) in samospoštovanja (pozitivno samovrednotenje). Janek Musek (2010, 2014) povezuje samopodobo s petfaktorskim modelom osebnosti (čustvena stabilnost, prijetnost, vestnost, ekstravertnost, odprtost) in poudarja pomen generalnega dejavnika osebnosti, ki vključuje visoko samoučinkovitost in samospoštovanje. Kobal Grum (2017) razlikuje med jedrnimi (stalnimi) in površinskimi (spremenljivimi) osebnostnimi lastnostmi ter izpostavlja, da je samopodoba močno odvisna od okolja.

Samopodoba vključuje več področij:

- telesno samopodobo: dojemanje telesne privlačnosti;
- socialno samopodobo: kakovost odnosov in priljubljenost;
- čustveno samopodobo: izražanje in obvladovanje čustev;
- akademsko samopodobo: zaznavanje učne uspešnosti.

Razvoj samopodobe poteka od otroštva do pozne adolescence in je ključna razvojna naloga. Raziskave kažejo, da pozitivna samopodoba vpliva na duševno zdravje, vendar lahko pretirano visoko samospoštovanje brez realnih temeljev vodi do negativnih vedenj (Branden, 1994) (Lekić idr., 2019).

Po R. Joselson (1980) naj bi se psihološko osamosvajanje odvijalo v razvojnem zaporedju štirih faz, v katerih se preoblikuje posameznikova organizacija ega. Prva *faza, diferenciacija*, vključuje psihološko oddaljevanje mladostnikov od staršev. V tem obdobju mladostnik deidealizira svojo predstavo o starših, se sprašujejo o ustreznosti, učinkovitosti, njihovega vedenja in načina življenja. Sočasno mladostniki težijo k opredelitvi sebe, ki se razlikuje od deidealizirane predstave staršev. Včasih razvijejo lastnosti in sloge vedenja, ki so v nasprotju s pričakovanji in željami staršev. V *fazi prakticiranja* mladostniki preverjajo svoje razmeroma krhke individualnost, samozadostnost, učinkovitost in »vsevednost«. Po krajšem ali daljšem obdobju preizkušanja samozadostnosti mladostniki izkusijo tesnobo in začnejo dvomiti o primernosti lastnega vedenja. Počutijo se negotovi, ko spoznajo, da jim primanjkuje nekaterih znanj in spretnosti pri spoprijemanju z izzivi in s težavami. Zato se poskušajo ponovno

psihološko približati staršem, kar označuje *fazo približevanja*. Zaradi strahu pred ponovnim psihološkim »zlivanjem« s starši doživljajo ambivalentna čustva. Uspešno razreševanje notranjih konfliktov med odvisnostjo in neodvisnostjo od staršev vodi v *fazo ustalitve*, ko posamezniki afirmirajo svojo individualnost in delujejo samostojno (Zupančič in Puklek Levpušček, 2018).

Osebna identiteta pomeni enačenje ali istovetenje z nekom ali nečim. Običajno uveljavljanje lastne, osebne identitete poteka preko zaznavanja, občutenja lastne edinstvenosti in enkratnosti ter različnosti v odnosu do drugih ljudi. Neizpodbitno dejstvo je, da je vsak posameznik individuum, neponovljiv, unikat in ni enak nikomur drugemu (Kosi, 2017: 124).

Identiteta se v splošnem nanaša na zavedanje oz. percepcijo trajne istosti med dvema ali več stvarmi ali stanji. Občutek identitete se nanaša na subjektivno izkušnjo take istosti med lastnim telesom in duševnostjo ter med vsakdanjimi pričakovanji, spoznanji in izmenjavami z okoljem, ki ga nekdo občuti/definira po svoje. Za ta občutek identitete ni nujno, da korespondira z realnostjo, večkrat celo ne. Domišljija igra pomembno vlogo v formiranju občutka identitete. Psihoanalitski teoretik identitete Leo Rangell pravi, da je identiteta kot konceptualizacija sebstva prej fantazija kot realnost (Ule, 2000: 86–87).

V znanstveni literaturi zasledimo Rosenbergovo (1965) opredelitev samospoštovanja. Po njegovem mnenju se samospoštovanje nanaša na pozitivno ali negativno stališče do sebe. Visoko samospoštovanje ali pozitivno stališče pomeni, da se posameznik sprejema takšnega, kot je, da se ceni, da je zadovoljen sam s seboj, da se čuti vrednega spoštovanja itd. In obratno: oseba z negativnim stališčem do sebe ali nizkim samospoštovanjem se ne ceni, svojih lastnosti ne odobrava, njeno mnenje o sebi je negativno. Mruk (2006) je v empiričnih raziskavah ugotovil, da se različni vidiki samospoštovanja povezujejo z različnimi izidi. Za posameznike z visokim samospoštovanjem je značilno, da se dobro spoprijemajo z različnimi situacijami, tisti z nizkim samospoštovanjem poročajo o več depresivnih simptomih, posamezniki z obrambnim samospoštovanjem pa so bolj agresivni ali pa narcistični. Raziskava, ki sta jo Silverstone in Sasali (2003) izvedla med psihiatričnimi pacienti, je pokazala, da so imeli vsi pacienti nizko samospoštovanje, in sicer je bilo najnižje pri posameznikih z depresijo, zlorabo alkohola in motnjami hranjenja. Burns v Avsec (2015) podobno vidi v samospoštovanju proces, v katerem posameznik ocenjuje svoje lastne podvige, sposobnosti in lastnosti v skladu s svojimi ponotranjenimi standardi in vrednotami. V mladostništvu samospoštovanje niha zaradi različnih dejavnikov, ki jih določata tako obdobje samo kot socialno okolje, v odraslosti pa

postane razmeroma stabilno in manj izpostavljeno vplivom okolja (Avsec, Kavčič in Petrič, 2017).

Menim, da je pri nastajanju identitete in samospoštovanja ključnega pomena, da se počutimo sprejeti, takšni, kakršni smo. Tako meni tudi Musek Lešnik (2021), ko pravi, da se na splošno počutimo sprejete, ko se lahko vedemo pristno. Ljudje, ki se zaradi zunanjih pričakovanj in pritiskov čutijo prisiljeni vesti v nasprotju s svojim pristnim jazom, se ne počutijo sprejete. Pri razvoju avtentičnosti gre za izgradnjo notranjega kompasa, ki temelji na pristni samopodobi in ponotranjenih vrednotah, ter je temelj za naše izbire, odločitve in vedenja. Bolj kot so naše odločitve in izbire usklajene z našimi čustvi, interesi, vrednotami, bolj smo zadovoljni in manjše je tveganje za različne psihopatološke pojave. Vendar pa je pri doživljanju in izražanju avtentičnosti pomembno razumeti, da izražanje občutkov in želja, čustev, interesov, ki so v nasprotju z družbenimi normami v posameznem okolju, lahko vodijo do konfliktov z okoljem.

4.2. Socialna ranljivost mladih

Izraz« socialna ranljivost» so skovali belgijski raziskovalci Van Kerckvoorde, Vetterburg in Walgrave. S tem izrazom so označili posameznike, ki so, kadar so v stiku z družbenimi institucijami, bolj izpostavljeni njihovem nadzoru in sankcijam, kot pa imajo od institucionalnega poseganja koristi (Ule idr., 2000. v Poštrak 2023). Kot ranljive mladostnike pojmuje tiste, ki so izpostavljeni negativnim delovanjem dejavnikov iz njihovega življenjskega sveta. Pojem pa povezujemo s konceptom socialne izključenosti in ga uporabljamo tudi za označitev deprivilegirane, marginaliziranega položaja posameznih skupin mladih (prav tam).

Od mladih se ob hitrih spremembah zahteva sposobnost hitrega prilagajanja na spremenljive razmere, vendar ne učinkuje na vsakogar enako. Večina mladih bo našla pot v odraslo življenje, vendar se zdi, da modernizacijska dogajanja sodobnosti prispevajo k nastanku dveh kontrastnih skupin mladih: zmagovalcev in poražencev. Zmagovalci imajo družbene in osebne vire, ki jih znajo upravljati. Tisti mladi pa, ki se ne zmorejo prilagajati modernizacijskim zahtevam, ker so nanje osebno in družbeno manj pripravljeni, tvegajo vstop v kategorijo poražencev. Oboji imajo svojo usodo le delno v svojih rokah. Mladi ljudje, ki pripadajo različnim družbenim razredom, se sicer med seboj razlikujejo v količini in vrsti virov, možnosti in priložnosti, vendar so izteki njihovih poti v odraslost odvisni od umestitev in podpore v različnih podsistemih. Kot kaže, dosednji koncepti družbene ranljivosti mladih ne držijo več. Izhajali so predvsem iz dveh

teoretično empiričnih podmen. Prvič, da so družbeno ranljivi predvsem mladi iz družbeno nižjih razredov, medtem ko so ostali bolj zavarovani. In drugič, da je treba koncept tveganja in ranljivosti vezati predvsem na mlade, ki delujejo v »conah nevarnosti«. Tako družbena ranljivost in življenjska tveganja niso več lastnost manjšinskega dela populacije mladih, nasprotno, postajajo prevladujoči in večinski vzorec sodobnih mladostnikov in mladostnic (Ule, 2000).

Življenjski svet mladostnika je kompleksen simbolni svet, v katerem se mladostnik poskuša čim bolje znajti. V te namene razvije različne oblike ravnanj, strategije življenja ali strategije (pre)živetja. Pod izrazom strategije (pre)živetja pojmuje vse tiste oblike, načine ali vzorce ravnanja, vedenja, delovanja, komuniciranja itd., ki jih je določena oseba razvila v dosedanem življenju. Življenjski svet mladih opredeljujemo s pomočjo zasnov, kot so dejavniki odraščanja. Večina avtorjev navaja naslednjih pet dejavnikov: spol, družina, vrstniki, vrednote. Nekateri pa govorijo o štirih sklopih: individualne karakteristike, družina, šola in skupnost (Ule idr., 2000; Šelih, 2000; Whyte, 2009, v Poštrak 2023).

V procesu vzgajanja, ki je med drugim tudi proces vključevanja posameznika v družbo, se oblikuje taka posameznikova osebnost, ki mu omogoča (pre)živetje v določeni družbi. V procesu mladostnikovega vključevanja v družbo se razvija takšna posameznikova osebnost, ki naj bi jo proces vzgoje opremil tudi z zmožnostmi za izbiranje med različnimi možnostmi, ki jih ponuja življenje (Hočevar, 2005: 182).

Vendar pa se mladi v Evropi vse pogosteje soočajo z negotovostjo in ranljivostjo na različnih področjih življenja. Nekateri med njimi so še posebej izključeni s trga dela, kar vpliva na njihov prehod v odraslost. Socialna izključenost pomeni, da so mladi odrezani od "normalnega povprečja", ki temelji na delu, izobraževanju, druženju, potrošništvu, medijih in prostem času. To se zgodi, ko ne morejo dosegati družbenih norm, kot so šolanje, zaposlitev, potrošnja in ustvarjanje družine. Izključenost je povezana z ekonomskimi, socialnimi, političnimi in kulturnimi dejavniki. Socialne neenakosti pri dostopu do virov in možnosti se kažejo v individualiziranih prehodih in različnih biografskih priložnostih posameznika. Sposobnost posameznika za pogajanje v tranziciji v odraslost in zaposlitev je odvisna od njegovega kulturnega kapitala, podpore v družini, možnosti in omejitev v procesu izobraževanja ter spolne, socialne in etnične pripadnosti (Rapuš Pavel, 2005).

Eden od najpomembnejših dejavnikov socialne diferenciacije mladih je danes obstoj družinskih podpor, torej ali ima mladi človek družinsko podporo in kako kakovostna je ta. Pri tem so odločilne družinske čustvene podpore in družinske socialne mreže. Znotrajrazredna diferenciacija je za mladega človeka pogosto bolj boleča in težavna kot medrazredna. Čeprav to ne pomeni, da postajajo razredne razlike manj pomembne, temveč da se dodatno krepijo dejavniki, ki znotraj slojev krepijo diferenciacijo mladih. Družine na zgornjem delu družbene lestvice zaradi boljših gmotnih zmožnosti lažje ponudijo mladim in otrokom takšno podporo kot družine na spodnjem delu družbene lestvice (Ule, 2008: 209).

Šaponja meni, da nekvalificiranost oz. neizobraženost mladih pogosto pomeni izključitev s trga delovne sile in nezaposlenost, posledično pa tudi socialno izključenost. Nezaposlenost je eden glavnih razlogov socialne ranljivosti mladih. Mladega človeka postavlja v neugoden socialno ekonomski položaj, kar mu zmanjšuje status in ugled v družbi in ga s tem marginalizira, poleg tega pa povzroča dolgotrajne psihične poškodbe in posledice na samopodobi mladega človeka. Po drugi strani pa je prestižnost mladosti prisotna kot večna in tako rekoč standardizirana v skoraj vseh reklamnih sporočilih. Pa vendar gre za socialno, kulturno in življenjsko stilno neizoblikovano populacijo, ki hkrati zavzema podoben družbeni položaj, kot ga imajo stigmatizirane manjšine – to je položaj nedorasle, nekompetentne in potencialno problematične skupine. Pozno moderna družba zahteva in pričakuje od mladih, da se pokažejo kot »sposobni ljudje«, ki poskrbijo sami zase (Čuk, 2006)

Walther in Polhl (2005, v Ule, 2008: 217) menita, da so v ekonomskem, socialnem in psihološkem smislu najbolj ranljivi mladi:

- ki so predčasno izključeni iz izobraževanja in šole;
- tisti, ki naredijo neposreden prehod iz šole na delo in vstopijo v nizko kvalificirane in nestabilne segmente trga dela;
- tisti, ki postanejo nezaposleni takoj po usposabljanju;
- tisti s slabimi izobraževalnimi kvalifikacijami (četudi so dokončali osnovno šolo);
- mladi, ki nimajo finančne ali čustvene podpore svoje družine;
- tisti, ki gredo po alternativni poti (na primer zgodnje starševstvo).

Izobrazba je izjemno pomembna za socialno uvrščanje in kakovost življenja otrok in mladostnikov, zato je izpad iz izobraževalnega sistema nekaj najbolj dramatičnega in problematičnega, kar se lahko zgodi mlademu človeku. Izključitev iz šolskega sistema je eden od ključnih dejavnikov socialne ranljivosti oz. socialne izključenosti mladih. Hkrati pa je tudi

eno od ključnih političnih vprašanj, ki zadeva otroke in mladostnike, tako izobraževalnega sistema kot trga dela. Mladostniki, ki pred koncem šolanja izpadejo iz šolskega sistema, imajo več težav pri iskanju zadovoljujoče in ekonomsko varne zaposlitve kot njihovi vrstniki s končano šolo. Po navadi se zaposlujejo na nizko kvalificiranih in malo plačanih delovnih mestih. Imajo tudi več težav pri prilagajanju na delovno sfero in socialni sistem, ker nimajo ritualiziranih navad in časovnega reda (prav tam).

Kako se bo določeni mladostnik soočil, spoprijel, kaj bo naredil s svojo brezposelnostjo in s svojim razpoložljivim časom v obdobju brezposelnosti, je odvisno od vrste dejavnikov. Čeprav je videti, da je prosti čas polje svobode, pobeg od resničnosti, pa smo v prostem času na različne načine opredeljeni, omejeni, obremenjeni, določeni z vidiki in s procesi, ki opredeljujejo naše celotno življenje. In to na materialni, emocionalni in vsaki drugi ravni. V zvezi s tem lahko omenimo koncept kapitalov, ki ga je razvijal Bourdieu: socialni, kulturni in ekonomski kapital. Personificirani kulturni kapital so s socializacijo in z inkulturacijo pridobljene in ponotranjene kulturne dobrine. Ekonomski kapital predstavlja dohodek in premoženje. Socialni kapital pa označuje interakcijske lastnosti mrež, ki posameznikom olajšujejo ali otežujejo dosegljivost in rabo različnih kapitalskih virov. Socialni vir npr. pomeni tudi, s kom oseba preživlja prosti čas (Poštrak, 2006).

4.3. Pomen in vpliv prostega časa na mladostnika

Kadar govorimo o prostem času in participaciji mladih v družbi, pridemo tudi do dokaj novega poglavja v sociologiji, področja sociologije prostega časa. To področje se je začelo pojavljati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Tako izpostavlja Ken Roberts pluralistični pogled na prosti čas. Trdi, da so posamezniki tisti, ki se vključujejo v prostočasne aktivnosti takrat in v tiste, za katere čutijo in menijo, ko sami izbirajo, kaj bodo počeli. Prosti čas je čas, ki ga posameznik preživi po svoji izbiri in nanj nimata vpliva podjetje ali država. Roberts nadaljuje, da ima na izkoriščanje prostega časa pomembno vlogo tudi družbeni vidik in s tem povezani številni družbeni dejavniki. Ti ustrezajo življenjskemu slogu, osebnim okoliščinam in družbenim skupinam, ki jim pripadajo določeni posamezniki. Nekateri avtorji pa menijo, da posameznik ni tako svoboden pri preživljanju svojega prostega časa. Npr. Clark in Critcher menita, da je za prosti čas značilno stalno bojevanje med različnimi družbenimi skupinami in razredi, pomembno vlogo v kapitalizmu pa je igrala komercializacija prostega časa (Haralambos in Holborn, 1999: 263–265).

Po eni strani je prosti čas fenomen, entiteta, ki jo iz ali od ostalih sfer življenja izločijo strokovnjaki, da jo lažje proučujejo. V vsakdanjem življenju pa jo radi pojmujejo kot nekaj posebnega, večkrat tudi idealiziranega in pozabljamo, kako je naša prostočasna dejavnost vpeta v naše celotno življenje, saj smo v prostem času isti subjekt v drugi družbeni vlogi. Naša predstava o tem, kaj smo in kako se počutimo, vpliva tudi na načine preživljanja prostega časa. Lahko predpostavljamo, da bo mladostnik, ki nima težav v šoli ali družini, v prostem času razvijal takšne načine preživljanja prostega časa, ki bodo bolj ustrezali družbenim normam in bodo manj moteči za okolje. In drugače rečeno: neustrezni načini preživljanja prostega časa so lahko znak, simptomi stisk, v katerih je mladostnik. Z ustreznimi in načrtovanimi načini dejavnosti v mladostnikovem prostem času lahko blažimo njegove stiske ali pomagamo pri njegovem soočanju z njimi. Razni strokovnjaki menijo, da ima sodobni človek vse več prostega časa, drugi pa, da je prostega časa vse manj, da je torej bolj dragocen. Pomembno je, da ta čas čim bolj kakovostno izrabimo. Ostaja pa vprašanje, kaj je kakovostno preživljanje prostega časa (Poštrak, 2006).

Prosti čas mladih je del njihovega celotnega življenjskega sveta. Nikakor ni izolirano, avtonomno, od ostalih področij ali sfer našega življenja ločeno področje. V prostem času mladih odsevajo vidiki in potekajo procesi, ki opredeljujejo njihovo celotno življenje, in to na materialni, emocionalni in vsaki drugi ravni (Poštrak, 2023). Avtor nadalje pravi, da nam na tem mestu pride prav zasnova kapitalov, kot ga je razvijal Bourdieu: socialni, kulturni in ekonomski kapital. V prostem času se lahko manifestirajo stiske in težave mladostnikov, ki odraščajo v zanje obremenjujočem, škodljivem, neustreznem okolju. Strokovnjaki, ki delajo z mladimi, lahko v prostočasnih dejavnostih prepoznajo znake, simptome, ki opozarjajo, da so mladostniki v stiski. V načrtovanju prostočasnih dejavnosti pa lahko strokovnjaki vplivajo na psihosocialni položaj mladostnikov. Lahko jih tudi vključijo in jim ponudijo programe in dejavnosti, ki podpirajo njihove pozitivne potenciale in zadovoljujejo njihove potrebe (prav tam).

Pri mladih je vprašanje prostega časa občutljivo in večkrat že kar usodno področje, saj za današnje generacije prosti čas ne pomeni razbremenitve od dela in naporov, temveč največkrat pravo dolgočasje, praznino, s katero ne ve, kaj početi, niti vanjo položiti prave vsebine in smisla. Ne gre samo za izpolnitev časovne vrzeli ali praznote, gre predvsem za vzgojo in vsebino življenja, po katerih se mladim odpira tudi smisel življenja. Vsebine, ki jih polagamo v prosti

čas, morajo biti pozitivne v tem smislu, da doprinašajo k rasti osebnosti, in ne obratno (Zalokar Divjak, 1996: 113–114).

V študiji iz leta 2024 (Mataloni, Reinprecht) ugotavljata, da je organizirano preživljanje prostega časa pomembno, ker posameznikom ponuja priložnosti, da odkrijejo, kdo bi radi bili, se vključujejo v dejavnosti, ki ustrezajo njihovim interesom, in jih pripeljejo v stik z drugimi, ki jih podpirajo. Rezultati ankete kažejo, da mladi svoj prosti čas, ko niso v šoli, na poklicnem usposabljanju ali v službi, preživljajo v različnih okoljih. Medtem ko so nekateri udeleženci ankete izbrali eno ali dve okolji, je večina poročala, da svoj čas preživlja v treh ali več različnih okoljih. Največ udeležencev ankete navaja, da svoj čas, poleg drugih krajev, preživlja doma. Poleg tega je velik delež udeležencev izbral tudi manj formalna okolja za preživljanje prostega časa, kot so družbena omrežja, na prostem v mestu, pri prijateljih doma, nakupovalna središča ter na prostem v naravi. Organizirane dejavnosti v prostem času so redkeje zastopane, 15,8 % mladih svoj čas namenja usposabljanjem, tečajem ali vajam. V okviru organiziranega preživljanja prostega časa v objektih, ki omogočajo ukvarjanje s športom, v knjižnicah, mladinskih centrih, mladi menijo, da je v teh prostorih preveč heteronomije glede na čas, prostor in pravila obnašanja, zato je odstotek mladih, ki koristijo te objekte za preživljanje prostega časa precej nižji.

Prosti čas v sodobnih družbah je čas, ki ga človek uporablja za svojo regeneracijo, za nadomeščanje identitetnih izgub, ki nastajajo na drugih področjih življenja. To je čas za reševanje konfliktov v socialni sferi, za druženje in vzdrževanje socialnih mrež, ki so posamezniku nujna opora. Za mlade pomeni prosti čas večjo svobodo izbire dejavnosti in odnosov in je to tudi čas zmanjšane nadzora nad mladostniki. Od aktivnih oblik prostega časa prevladujejo športne aktivnosti, druženje s prijatelji, od pasivnih pa gledanje televizije, uporaba novih tehnologij in lenarjenje (Ule, 2008).

Ne glede na to, ali gre za organizirane ali neorganizirane prostočasne dejavnosti, je prosti čas del ali pomemben vidik socializacijskega procesa. Socializacija je večplastni proces vključevanja otroka in mladostnika v dano skupnost, ki je odvisna od vrednot in stališč obstoječe skupnosti. Mnogi raziskovalci razlagajo prestopništvo mladih s pomanjkljivo socializacijo. V prostem času se lahko manifestirajo stiske in težave mladostnika, ki odrašča v zanj obremenjujočem, škodljivem, neustreznem okolju. Strokovnjaki lahko v prostočasni dejavnosti prepoznamo simptome, ki nas opozarjajo, da je mladostnik v stiski. V prostem času lahko vplivamo na psihosocialni položaj mladostnika z vključevanjem ali nudenjem programov, ki

podpirajo njegove pozitivne potenciale. Ti potenciali se lahko izrazijo v prostoru svobode, kot teoretsko, pa tudi v vsakdanjem življenju, ko opredelimo prosti čas. V tem prostoru je priložnost za inovacijo, za ustvarjalnost, za deviacijo. Pozitivno odstopanje ali deviacija bi bila inovacija, ustvarjanje novih oblik, ustrežnejših, kakovostnejših oblik preživljanja prostega časa (Poštrak, 2006).

Morda je na tem mestu zanimiv podatek, da se je delež mladih, ki izražajo zanimanje za umetnost in kulturo, v obdobju 2010–2020 močno povečal, s 23 na 43 %. Prav tako se je bistveno povečala udeležba mladih na tečajih s področja kulture in umetnosti, bistveno pogosteje pa se mladi sami ukvarjajo z dejavnostmi, kot so glasba, ples ali likovna dejavnost. Uradni podatki tudi kažejo, da se v vse večji meri vključujejo v kulturne organizacije. Vključenost mladih v mladinske centre je relativno visoka (21 %), celo nekoliko višja od povprečja v EU (Lavrič in Deželan, 2021: 258).

5. ALKOHOL

Beseda je arabskega izvora (al kohl) in naj bi pomenila fino, plemenito snov. Danes pa uporabljamo besedo alkohol v dveh pomenih: za oznako velike skupine organskih sestavin, ki imajo hidroksi skupino (OH) na ogljikovem atomu in pa za oznako samo etanola (alkohola v običajnem pomenu besede). V glavnem ločimo tri vrste alkoholnih pijač: pivo, vino in žganje. Prvi nastaneta z naravnim fermentiranjem, tretja pa z destilacijo. Pivo se večinoma dela iz žit in vsebuje od 4 do 5 % alkohola. Vino delajo iz grozdja in vsebuje od 10 do 14 % alkohola. Destilirane pijače (žganja) pa vsebujejo veliko alkohola, in sicer od 40 do 50 % (Ziherl, 1989).

Alkohol po zaužitju zelo hitro preide v kri, saj se resorbira nespremenjen. Koncentracija v telesu je odvisna od popite količine, hitrosti resorpcije, telesne teže oz. deleža telesne vode ter hitrosti izločanja. Do škodljivih učinkov pride na različne načine: preko okvare celice in njenih prenosnih sistemov, z lokalnimi poškodbami tkiv v prebavilih, z motnjami presnove beljakovin, vitaminov, mineralov, z motnjami prekrvavitve. Najizraziteje alkohol deluje na možganske celice, saj je zelo učinkovita psihoaktivna snov. Ima dvojni učinek: majhne koncentracije delujejo na centralni živčni sistem spodbujajoče, višje zavirajoče. Alkohol znatno slabi besedne in nebesedne intelektualne zmožnosti. Pri računskih nalogah opeša zlasti natančnost, manj hitrost. Najbolj okvari kratkotrajni spomin, opeša logično mišljenje. Človek pod vplivom alkohola napačno (preveč optimistično) ocenjuje svoje zmožnosti. Nagiba se k tveganim odločitvam, kar je nevarno zlasti pri vožnji (Auer, 2002: 29–31).

Podobno navajajo tudi drugi avtorji (Ramovš in Ramovš, 2005):

1. Alkohol omamlja živčni sistem. Je najbolj razširjena omamna snov (psihoaktivna substanca). Njegov omamni učinek na človekov centralni živčni sistem je zelo širok: upočasnjuje in zoži zaznavanje, pomirja in vzburja, uspava in blaži bolečino, v najrazličnejše smeri spreminja človekovo doživljanje sebe, drugih ljudi in celotne resničnosti.
2. Alkohol povzroča zasvojenost. Zasvojenost čuti človek navadno močneje kot svoje naravne telesne, duševne, duhovne, socialne, razvojne in druge pristne človeške potrebe.
3. Alkohol uničuje organizem. Alkohol kot tak deluje uničevalno na žive celice.

Na pitje alkohola in na odvisnost od alkohola pomembno vpliva okolje, v katerem človek živi in dela. Alkoholne pijače se pijejo za žejo, ob delu, na oddihu, ob praznikih, slavnostnih

priložnostih. Način pitja je družbeno pogojen. Slovenska družba je zelo naklonjena alkoholu in daje pitju izreden pomen. Je vedno prisoten sopotnik slovenskega naroda.

Ni pa povsod tako. Razlikujemo tipe družbenih kultur glede na rabo alkohola. Za abstinenčne družbe veljajo islamske, budistične in hindujske kulture. Med ambivalentne družbe lahko po nekaterih značilnostih prištevamo nordijske dežele; tolerantne družbe na alkohol gledajo kot na del prehrane in je raba v veliki meri omejena na obroke hrane, za takšne veljajo mediteranske dežele. In še izjemno tolerantne družbe, ki niso tolerantne zgolj do normalnega pitja, ampak tudi do pretiranega. Za takšne veljajo nekatere vzhodnoevropske in južnoameriške dežele. Znotraj teh kultur obstajajo skupine ali časovna obdobja, ki znatno odstopajo od siceršnjih norm kulture, na primer intenzivno pitje med študenti, povečano pitje okrog praznikov ipd. Vrednote, norme in tradicija ne delujejo neposredno, ampak predstavljajo zgolj okvirje za individualno škodljivo rabo (Auer, 2002).

E. M. Jellinek, pionir sodobne alkoholologije, je ugotovil, da v deželah, kjer je družba nenaklonjena pitju alkohola, postanejo alkoholiki tisti, ki so že v osnovi duševno neuravnovešeni in moteni. V teh družbah je malo alkoholikov. V družbah, ki so nekritične in naklonjene pitju alkohola, pa je odvisnost od alkohola množična, neodvisno od duševne uravnovešenosti alkoholikov (Perko, 2013: 55).

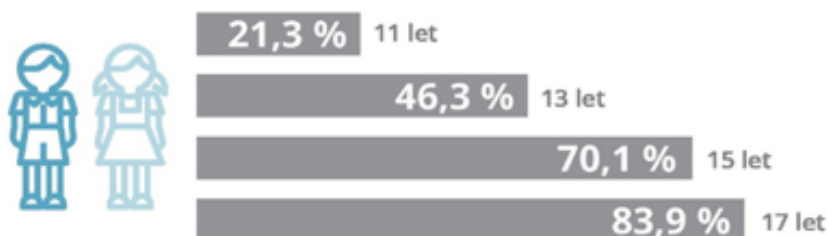
Poti do alkoholizma so v naši družbi zelo različne. Ker je alkohol neka obredna pijača, se z njim prej ali slej sreča zelo velik del mladih. Pitje alkoholnih pijač postane tako navada, vzorec: pijemo pri jedi »za prebavo«, pijemo v družbi »za dobro voljo«, pijemo »na zdravje«. Pijemo tudi zato, da »bi si pomagali« ob različnih težavah in nikoli ne moremo vnaprej vedeti, kdo od teh mladih ljudi, ki začne piti kar tako, ker pač živi v okolju, ki je naklonjeno pitju alkohola, bo postal alkoholik. Zato je pomembno, kako otroke vzgajamo, kakšen odnos si mladi rod oblikuje do alkohola (Žorž, 2008).

V preteklosti je tradicija s svojimi strogimi normami omejevala pitje in omamljanje, še zlasti nekaterim ogroženim skupinam, in dajala ljudem trdne okvire za življenje. Za današnji čas je značilna popolna osebna svoboda in tudi raba in zloraba alkohola sta prepuščena trenutni izbiri posameznika, ki je glede tega navidezno svoboden, v resnici pa ga usmerjajo nezavedni osebni in družbeni mehanizmi v omamljanje (Ramovš in Ramovš, 2005).

5.1. Vzroki za pitje alkohola med mladimi

Pitje alkohola je med slovenskimi mladostniki zelo razširjeno, saj je raziskava HBSC 2022 (Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju) pokazala, da je vsak peti 11-letnik in večina 17-letnikov že pila alkoholne pijače; več fantov kot deklet. Skoraj vsak četrti 15-letnik in skoraj vsak drugi 17-letnik je bil opit 2-krat ali večkrat v življenju, vsak osmi 15-letnik in približno vsak četrti 17-letnik pije alkoholne pijače vsaj 1-krat na teden. Približno vsak tretji 15-letnik in skoraj vsak četrti 17-letnik navaja, da je prvič pil alkohol v starosti 13 let ali manj. O prvi opitosti v starosti 13 let ali manj poročata približno vsak petnajsti 15- in 17-letnik. V obdobju 2002–2022 so se odstotki mladostnikov, ki alkohol pijejo tedensko, in tistih, ki so bili opiti več kot 2-krat v življenju, znižali v vseh starostnih skupinah skupno in pri obeh spolih (z izjemo tedenskega pitja pri 11-letnih dekletih). Odstotek mladostnikov, ki so prvič pili alkohol v starosti 13 let ali manj, se je znižal med fanti, odstotek tistih, ki so bili prvič opiti v starosti 13 let ali manj, pa pri obeh spolih. Od 2018 do 2022 se je odstotek mladostnikov, ki so bili vsaj dvakrat v življenju opiti, znižal skupno in pri obeh spolih.

Slika 1: Mladostniki, ki so že kadarkoli v življenju pili alkoholne pijače

Vir: Vlada RS, 2024.

V okviru področja alkoholne problematike je treba mladostnikom nameniti posebno pozornost, saj so za razvoj škodljivega pitja alkohola ranljivejši zaradi razvojnih sprememb, predvsem dozorevanja možganov. Tvegano pitje alkohola namreč vpliva na spremembe v delovanju nekaterih možganskih struktur in nevrottransmitterskih sistemov, ki so vpleteni v razvoj odvisnosti. Poleg tega je mladostništvo obdobje preizkušanja in oblikovanja navad, tudi navad pitja alkohola. Posebna pozornost mladostnikom je utemeljena tudi zaradi ugotovitev, da so visoko tvegane oblike pitja med mladimi v večini evropskih držav v porastu ter da kljub zakonski prepovedi nakupovanja in strežbe alkohola mladoletnim v Sloveniji mladi prepogosto dostopajo do alkohola in pitje alkohola dojemajo kot nekaj povsem normalnega. Pomeni jim način zabave in sprostitve (Zorko idr., 2013).

Pri vseh vrstah omame od alkohola in drugih drog gre za praznino oz. poskuse izpolnitve življenjske praznine, ki stoji pred mladimi. To je lahko še en pomemben razlog za različne odvisnosti med mladimi (Zalokar Divjak, 1996: 120).

V starejši (a zato nič manj zgovorni op. avt.) raziskavi (Trušnovec, 1993) so raziskovali »vpliv aktivnega preventivnega programa na spreminjanje stališč do drog in omam«. Namen raziskave je bilo ugotoviti, kako avtoritativno voden preventivni program s številnimi dejavnostmi vpliva na vedenje in stališča mladih do drog in omam. Mladi, vključeni v raziskavo, so v preteklosti povzročali več disciplinskih problemov, prej in v večji meri so eksperimentirali s tobakom in z alkoholom, navedli so, da so za njihove družine značilna nesoglasja in prepiri, med starši je tudi več kadilcev. Dejavnosti so bili v skupinskem delu, gorniških vzgojnih taborih, letnih in zimskih gorniških šolah, tekaških prireditvah, delovnih akcijah ... Število disciplinskih problemov se je med člani eksperimentalne skupine po vključitvi v program zmanjšalo, bolj so strukturirali svoj prosti čas, saj so več časa porabili za učenje, branje knjig in športne treninge. Najpomembnejša razlika med skupinama (eksperimentalno in kontrolno skupino) pa je v tem, da se mladi iz eksperimentalne skupine v večji meri zavedajo lastne odgovornosti za odločitve ob možnostih eksperimentiranja z drogami. Rezultati pa so pokazali tudi, da usmerjanje na pozitivne elemente zunanjega sveta povzroča tudi doživljanje pozitivnih afektov in več moči za zdravo osebno rast (Zalokar Divjak 1996: 120–121).

V povezavi dveh mednarodnih raziskav, HBSC (ang. Health behaviour in school-aged children) – Z zdravjem povezan življenjski slog v osnovni šoli, in ESPAD (ang. European school survey project on alcohol and other drugs) – Evropska raziskava o alkoholu in preostalih drogah med šolsko mladino v letih 2002–2010, so mladi kot razloge za pitje alkoholnih pijač navedli:

- da se sprostijo;
- da so pogumnejši in bolj samozavestni;
- da si ustvarijo prijetno vzdušje;
- da pozabijo na težave v šoli in da premagujejo zaskrbljenost;
- prilagajanje posameznika družbi in lažje sklepanje novih poznanstev, dejstvo, da jim alkohol ponudijo, oziroma vrstniški pritisk in želja po priljubljenosti;
- reklamni oglasi o alkoholnih pijačah, preprost nakup alkohola ter všečen videz in okus alkoholnih pijač, na drugi strani pa tudi visoka cena brezalkoholnih pijač;
- odnos do alkohola in dostopnost alkoholnih pijač doma in
- širša družbena sprejemljivost pitja alkoholnih pijač (Zorko idr., 2013).

Pri otrocih in mladostnikih je lahko odvisnost simptom druge duševne motnje, značilne za otroštvo in mladostništvo, kot so motnje razpoloženja (depresija, anksioznost) ali motnje pozornosti. Ustrezno zdravljenje duševnih motenj ima ugoden izid le pod pogojem, da se obravnava tudi druga odvisnost. Žal slednja pogosto ostane nezdravljena, posledično pa je zdravljenje drugih motenj dolgotrajnejše in manj učinkovito (Radovanovič, Lovrečič in Lovrečič, 2019: 147).

Droge imajo tako veliko moč, ker vplivajo naravnost na limbični sistem. Ta sistem ustvarja občutke in motivacijo. Občutki priskrbijo ozadje senzoričnim in motoričnim aktivnostim ter spremenijo pogled na svet in vedenje. Droge zmotijo previdno, postopno prilagajanje občutkov in motivacije normalnega vedenja. Občutki niso več resnični, premagajo jih umetno olajšanje, užitek, zadovoljstvo in sprostitvev. In vse droge imajo nekaj skupnega: spremenijo delovanje limbičnega sistema v delu možganov, ki ustvarja občutke ugodja. Imenuje se možganski sistem nagrajevanja. Poveča se dopamin. Tako kot možgansko deblo pokaže lakoto in pripravi limbični sistem, naj ukaže iskanje hrane, droge pripravijo limbični sistem do tega, da izda ukaz za iskanje drog. To je glavni razlog, da uživalci še naprej jemljejo droge, čeprav vedo, da jim škodijo (Rusche in Friedman, 2004).

Gerl (2004) v svoji raziskavi o mladih in drogah na Ptujju pravi, da med glavne motive za uživanje drog sodi iskanje ugodja. Avtorica pravi, da želi mladostnik čim prej zadovoljiti svoje želje in potrebe. Pravi, da je »zaradi čustvene prikrajšanosti v otroški dobi premalo trden in prepričan vase, da bi z lastnim prizadevanjem pridobil zadoščenje«. Avtorica nadalje pravi, da je eden izmed dejavnikov radovednost, saj da mladi radi preizkušajo, kar so slišali od drugih in želijo to preveriti. Zato izberejo drogo, ki je najdostopnejša ali najaktualnejša v njihovem okolju. Med motive za poseganje po različnih drogah nadalje avtorica navaja še uveljavitev, pripadnost določeni skupini in občutek lastne vrednosti.

Avtorja Ramovš in Ramovš (2007) pravita, da so domneve o vzrokih razdeljene med osebnostne dejavnike in dejavnike v socialnem okolju. Prevladujejo socialni in okoljski, za katere domnevamo, da imajo pri mladih največjo težo. Osebnost mladega človeka oblikujejo vzorci socialnega okolja, ki se jim prilagaja tako, da svoja stališča in vedenjske vzorce prilagaja okolju. Gre za začarani krog slabega okoljskega vpliva na mlade. Pitju naklonjeno socialno okolje, velika ponudba alkohola in lahka dostopnost do njega oblikujejo pивske vrstniške združbe mladih, te pa so odločilen dejavnik tveganja za škodljivo pitje mladih.

Večina mladostnikov začne jemati droge zaradi hedonističnih nagibov, se pravi zaradi dobrega počutja in zabave. Lahko jih zanima tudi le njihov učinek. Številni mladostniki se radi spuščajo v tvegane situacije, predvsem v zgodnjem obdobju adolescence težko načrtujejo svoje cilje in se težko odpovejo svojim željam. Večkrat so negotovi, njihovo samospoštovanje je na dokaj nizki ravni, počutijo se osamljeni in se radi gibajo v okolju, ki spodbuja jemanje drog. Številni pa izkusijo hude stresne situacije, kot so bolezni, izguba bližnjega, zloraba (telesna, fizična, spolna) in druge travme, na katere se ne zmorejo ali ne znajo ustrezno odzvati (Kastelic in Mikulan, 2004: 99–100).

V raziskavi, ki sta jo izvedla avtorja Ramovš in Ramovš (2007), izstopajo še zanimiva spoznanja. Več kot polovica fantov, ki čezmerno pijejo, ima očeta alkoholika; več kot polovica mladih, ki čezmerno pijejo, pa ima vzor alkoholizma pri svojih starših ali starih starših. Tako se pogosto življenjski slog oblikuje s prevzemanjem družinskih vzorcev. V puberteti se ta vzorec oblikuje po isti poti s prevzemanjem v vrstniški družbi. Avtorja ugotavljata, da pivsko omamljanje stopa v ospredje kot bistvena sestavina in oblika zabave in na ta način nadomešča zdrave oblike zabave. Klubi in centri mladih tako postajajo kraji za pijančevanje. Veliko pitja mladih se dogaja v njihovem neposrednem šolskem, delovnem in življenjskem okolju zaradi izstopajoče priložnosti in ponudbe v okolju. Mlad človek, ki prevzema pivski vzorec, zelo težko ostane pri neškodljivem pitju. Razlogi za to so različni. Nedo zreli organizem, neizoblikovana stališča in delovne navade, velika in agresivna ponudba pitja v okolju, pitju in omamljanju naklonjene norme v vrstniški družbi, pitje mladih kot statusni simbol in obredna rutina pri druženju mladih.

Kastelic (2004) obravnava faze uživanja drog pri mladostnikih kot proces, ki od prve faze, tj. eksperimentiranja, po korakih oz. naslednjih fazah nujno vodi k zadnji fazi, tj. odvisnosti. V prvi fazi mladostnik drogo uporablja zaradi radovednosti in hlepenja po vznemirjenosti, nadalje mladostnik drogo uživa, kadar se želi zgledovati po vrstnikih. Ob ponavljajočih se poskusih uživalec pridobiva izkušnje, kako droga vpliva na čustvovanje in vedenje. Ključni motiv za uživanje droge v tej fazi je iskanje posebnih čustvenih stanj (Hočevar, 2005: 45–51).

Tipologija uživalcev drog po Flaker (1999) je naslednja: neuživalci, priložnostni (občasni, naključni) uživalci – eksperimentatorji, redni uživalci, odvisni uživalci, zasvojeni in džankiji (v primeru uporabe nedovoljenih drog, opomba Savnik). Umestitev posameznika v določen tip uporabnika drog je odvisna od mesta posameznika v družbi in njegove interpretacije njegove rabe drog.

Srednja ekonomska šola Maribor je leta 2000 izdala Projekt tematskega učenja 3. a razreda, pod mentorstvom Damjana Šimka. V publikaciji z naslovom Zasvojenosti opisujejo alkoholizem kot eno izmed zasvojenosti, in sicer pod naslovom Alkohol – socialna bolezen. Kot razloge za pitje alkohola navajajo šolski neuspeh, prepire v družini in družbo ter neprilagojenost mladostnika na vsakdanje izzive. Ob konca tedna in med počitnicami se napijejo v glavnem mladi, ki so negotovi, željni zabave in dogodivščin, da prikrijejo realni neuspeh. Prepričani so, da bodo z alkoholom v krvi pogumnejši in bolj sproščeni. Marsikdo poseže po kozarcu z alkoholno pijačo, namesto da bi zadovoljil kakšno duševno potrebo ali odpravil neprijetne občutke. Z alkoholom si npr. lajša žalost ob izgubi. Tovrstna tolažba ni redka. Fant, ki je preveč plašen, da bi začel pogovor z dekletom, si pomaga s požirkom alkoholne pijače. Ob vsaki takšni priložnosti si želi alkohola, ga potrebuje in tako postane od alkohola duševno odvisen. Duševna odvisnost pa ima različne stopnje.

Mladi (pa ne le oni) se danes soočajo s svetom, kjer prihodnost ne prinaša upanja, temveč strah. To vodi v izgubo smisla – brez njega ni upanja. V takšni situaciji pogosto posežejo po sredstvih, ki jih otopijo za realnost, najdostopnejši med njimi pa je alkohol. Ta ne prinaša užitka, temveč anestezijo – želijo čutiti manj in se umikajo iz življenja. A vzrok ni le v krizi zahodnega sveta, temveč tudi v družini. Skoraj 70 % mladih z vedenjskimi težavami prihaja iz družin z alkoholizmom. Z alkoholom se srečajo zgodaj in hitro spoznajo, da lahko z njim »utišajo« stisko. Ker težave ostajajo, pitje ponavljajo in tako padejo v začaran krog. Zasvojenost z alkoholom ovira zorenje. Mladi ne razvijejo delovnih navad, ne prevzemajo odgovornosti in niso pripravljeni na življenjske izzive (Perko, 2013: 85–86).

Pomembno je, da se z mladostnikom, ki ima težave, vzpostavi ustrezna komunikacija z jezikom sprejemanja in opogumljanja. Pri tem ne smemo pozabiti na potrebe mladostnikov. Pogovor z mladostnikom mora biti spoštljiv, pri tem mora biti jasno opredeljena vloga sogovornika v obliki odgovornega odraslega, spoštljivega in odgovornega zaveznika. Razumeti moramo njihove potrebe in upoštevati njihov svet. Na podlagi tega zaposleni v socialnem delu vzpostavi avtoriteto kot kompetentni strokovnjaki; odnos z mladostniki vzpostavlja avtoriteto, ne samo strokovno znanje. Ukrepi se vzpostavijo v dogovoru z mladostniki, da jih razumejo kot prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja (Poštrak, 2015: 278).

Bakkali in drugi (2023) so primerjali težo psihosocialnih dejavnikov pri problematičnem uživanju alkohola med mladimi, srednjimi in starejšimi iz splošne populacije. Merili so demografske spremenljivke, problematično uživanje alkohola in z alkoholom povezane

psihosocialne dejavnike (tj. pričakovanja, motive, norme, socialno identiteto, anksioznost in depresijo). Ugotovili so, da so pri mladih odraslih motivi za izboljšanje razpoloženja najpomembnejši dejavnik problematičnega uživanja alkohola, medtem ko pri starejših odraslih prevladujejo motivi spoprijemanja s težavami (Bakkali idr., 2024).

Tudi različne oblike družine in življenjski standard lahko vplivajo na dejanja, odnose in odzive otrok v kasnejšem življenju. Bolj sporno od nizkega življenjskega standarda samohranilcev je vprašanje psiholoških in socialnih učinkov na otroke, ki jih povzročajo takšne družine. Verjetneje je, da otroci iz samohranilskih družin tudi sami postanejo samohranilci, in verjetneje je, da postanejo deviantni in se zapletejo v uživanje mamil. Vendar velja biti pozoren pri takšnih navedbah, saj razlike deloma izvirajo iz nizkega dohodka samohranilskih družin in ne neposredno iz odsotnosti drugega roditelja v gospodinjstvu (Haralambos in Holborn, 1999).

V intervjujih, ki so izvedeni za namen raziskovanja tega magistrskega dela, so intervjuvanci odgovarjali tudi o povezanosti cene alkoholnih pijač in dostopnosti do alkohola. Menim namreč, da bi dvig cen in otežena dostopnost pripomogla k zmanjšanju pitja med mladimi in pitjem alkohola nasploh. Vendar pa vsi intervjuvanci menijo, da kdor hoče, pride do alkohola: *»... nikoli ni nihče rekel, da je prepovedano, greš v gostilno pa si naročiš ...«, »Tudi, če ni denarja, se znajdeš. Je pri sosedu doma.«, »Zmeraj se boš znašel, tud če ti sfali, za alkohol boš vedno našel ...« »Eh, ne rabiš nič, ti kar dajo ... če si študent, rečejo, on je študent, pa nima, daj, ti mi plačamo ...«*

Največ izkušenj z vplivom cen na porabo alkohola imajo v skandinavskih deželah in so pretežno pozitivne. V Nemčiji so ugotavljali ta vpliv pri vinu in velja, da dvig cene za 10 % zmanjša rabo za 3,8 %. Sicer pa ugotavljajo, da se najbolj odzove na dvig cene poraba žganih pijač (Auer, 2002).

Poleg delovnih mest z nizko ravnijo izobrazbe in visoko ravnijo avtomatizacije so posebej ogroženi še poklici s tradicionalnim uživanjem alkohola med delom, poklici, ki imajo opraviti s proizvodnjo in prodajo alkoholnih pijač, poklici z delom na vročini, gradbeni in pristaniški delavci, delavci v kovinski industriji in poklici, ki imajo veliko socialnih stikov, pa tudi podjetniki in svobodni poklici. Obremenilni so predvsem hiter tempo, čustvene obremenitve z veliko tekmovalnosti, nadzora in enoličnostjo delovnega procesa, razne omejitve (slab zaslužek, slabe možnosti napredovanja ...) in zahtevni socialni stiki (prav tam).

5.2. Posledice čezmernega uživanja alkohola

Za negativne vplive alkohola na zdravje so dovzetni že mladostniki. Ker je prefrontalna skorja njihovih možganov še v razvoju, je pri njih nadzor impulzov slabši, intenzivnejše pa je vedenje, povezano z iskanjem občutkov (Casey in Jones, 2010; Sawyer idr., 2018). Posledično je pri mladostnikih pogosto prisotno tudi visoko tvegano pitje alkohola, kot je popivanje, to je pitje večjih količin alkohola ob posamezni pivski epizodi, kar lahko vodi do akutne zastrupitve z alkoholom, ki zahteva zdravljenje v bolnišnici. Pri otrocih in mladostnikih nastopi huda zastrupitev z etanolom, ki se kaže kot koma pri nižjih koncentracijah alkohola v krvi kot pri odraslih (Lamminpa, 1994). Zloraba alkohola je pri mladostnikih povezana tudi z nasiljem, ima pomembno vlogo pri prometnih nezgodah in drugih poškodbah ter je povezana s povečanim tveganjem za prestopništvo, tvegano spolnost in težave v šoli, hipotermijo, komo, samomor in smrt (Miller idr., 2007; Woolfenden idr., 2002; Radoš Krnel, Hovnik Keršmanc in Rozina, 2024: 19).

Čim mlajša je oseba, ko začne piti alkohol, tem večja je verjetnost, da bo imela pozneje v življenju težave zaradi alkohola. Alkohol ima nevrotoksični učinek (je škodljiv za možgane) v vseh obdobjih našega življenja. Raziskovalci ugotavljajo, da so možgani otrok in mladostnikov občutljivejši za škodo, ki nastane zaradi izpostavljenosti alkoholu. Večja občutljivost je posledica razvojnih sprememb, predvsem dozorevanja možganov. Pri mladostnikih zato še posebej velja, da je vsako pitje alkohola tvegano (Roškar idr., 2018). Alkohol najizraziteje deluje na možganske celice; je zelo učinkovita psihoaktivna snov. Znatno slabi intelektualne zmožnosti. Pri računskih nalogah opeša zlasti natančnost. Motnje skladiščenja spominskih vsebin so odvisne od odmerka. Najbolj okvari kratkotrajni spomin, zaradi česar pride do »spominskih lukenj«. Opeša logično mišljenje, človek pod vplivom alkohola napačno ocenjuje svoje zmožnosti in se nagiba k tveganim odločitvam. Ločimo blagi opoj, srednje resni opoj, resni opoj in smrtno nevarni opoj. Pri prvih dveh se pojavi negotovost pri hoji in ravnotežju, zabrisana govorica, odpovedovanje kompleksnih motoričnih funkcij, razpoloženje je evforično. Pri resnem opoju (koncentracija nad 2,5 promila) prihaja vrtoglavic, zaspanost, zmedenost. Koncentracije, višje od 4 promilov, pa so smrtno nevarne (Auer, 2002: 31–32).

Pri dolgotrajnem pitju se pojavijo različne zdravstvene komplikacije kot posledica okvarjenih posameznih organov. Najpogosteje so okvarjeni jetra, srce, želodec ter periferni in centralni živčni sistem. Pri čezmernem pitju se povečuje možnost za obolenost za rakom na jeziku, v ustni

votlini, na jetrih, prebavnih organih in pri ženskah tudi za rakom dojke. Zaradi čezmernega in dolgotrajnega pitja alkoholnih pijač prihaja do alkoholnih psihoz in duševnih zapletov (Perko, 2013).

Tvegano in škodljivo pitje alkohola sta ena glavnih preprečljivih dejavnikov tveganja za kronične bolezni, poškodbe in nasilje, saj povzročata odvisnost in več kot 60 različnih bolezni ter poškodb. Na svetu je pitje alkohola tretji najpomembnejši dejavnik tveganja za obolevnost in manjšo zmožnost in osmi za umrljivost. Ljudje, ki tvegano in škodljivo pijejo alkohol, so sčasoma lahko prizadeti zaradi socialno-ekonomskih in zdravstvenih posledic (Zorko idr., 2013).

Uživanje alkohola pri mladostnikih, zlasti občasno čezmerno pitje, je pomemben dejavnik tveganja za poslabšanje zdravja mladih. Priznan je tudi kot dejavnik tveganja za slabo duševno zdravje in motnje uživanja substanc, pa tudi za slabe izobraževalne rezultate in možnosti na trgu dela v odrasli dobi (Brunborg idr., 2022).

Uživanje alkohola med mladimi bi moralo biti zaskrbljujoče iz več razlogov. Zgodnji začetek uživanja alkohola pri mladih je povezan s škodo. Nedavne študije so na primer pokazale, da je čezmerno uživanje alkohola povezano s poškodbami možganov in vpliva na delovanje možganov. To vprašanje je ključnega pomena, ker se možgani razvijajo v celotnem obdobju adolescence (Squeglia idr., 2014). Uživanje alkohola med mladimi je povezano tudi z drugimi tveganimi vedenji za zdravje, kot so uživanje drog, kajenje in spolna aktivnost. Poleg tega je pitje postalo vse pomembnejše družbeno in zdravstveno vprašanje, povezano s kratkoročnimi in dolgoročnimi negativnimi rezultati, kot so slaba akademska uspešnost, kazniva dejanja, nasilje, nenamerna mladostniška nosečnost, spolno prenosljive okužbe, prometne nesreče in odvisnost od alkohola (Hongthong in Areasantichai, 2014; Inchley idr., 2018; Kelly idr., 2012).

Čeprav je bilo predloženih veliko dokazov o škodljivih učinkih alkohola na vedenje (Coriale idr., 2020) in fizično zdravje (Ceci idr., 2021), precejšnja količina ljudi v Evropi še vedno čezmerno uživa alkohol. Najbolj prizadeti človeški sistemi so živčni, prebavni in kardiovaskularni sistem. Mednarodna agencija za raziskave raka (IARC) je ugotovila, da je uživanje alkohola vzročno povezano z rakom ustne votline, debelega črevesa, danke, grla, jeter in žolčevoda ter dojke (Bagnardi idr., 2015). Ugotovljeno je bilo, da kronično uživanje alkohola vodi do inzulinske rezistence, kar ima za posledico večje tveganje za diabetes mellitus zaradi motenj homeostaze glukoze pri pivcih (Kim in Kim, 2012). Alkohol ima očiten vpliv na

hemoragične kapi (povzroči 9,5 % vseh smrti zaradi hemoragične kapi), hipertenzivne bolezni srca (7,4 % vseh smrti zaradi hipertenzije), kardiomiopatije (6,8 % vseh smrti zaradi kardiomiopatij), ishemične bolezni srca (2,7 % vseh ishemičnih smrti zaradi bolezni srca) in druge kardiovaskularne motnje. Poleg tega lahko alkohol vpliva na prirojeni in pridobljeni imunski sistem ter lahko poveča ranljivost za nalezljive bolezni (Szabo in Saha, 2015). Dokazano je, da uživanje alkohola spodbuja ljudi k tveganeemu spolnemu vedenju in povečuje verjetnost nevarne spolnosti, kar prispeva k spolno prenosljivim boleznim (Rehm idr., 2017).

Posledice so pri mladih večje, saj imajo pred sabo še celo vrsto razvojnih nalog (osamosvojitve, razvoj lastnih vrednot, priprava na zaposlitev, prevzem spolne vloge, izgradnja partnerskih vezi in družine ipd.). Mladostniki, ki pijejo, kadijo ali uživajo droge, imajo slabši učni uspeh, se manj ukvarjajo s športom in drugimi pozitivnimi pristočasnimi aktivnostmi ter v večji meri kažejo elemente nesocialnega vedenja npr. laganje, izostajanje iz šole, kraje, nasilje, prestopništvo. Med dekleti pomeni povečana raba alkohola tudi večjo verjetnost promiskuitete (Auer, 2002: 130).

Uživanje drog je zahrbtn, napredujoč proces, ki se začne s fazo eksperimentiranja. V tej fazi gre za radovednost in hlepenje po vznemirjenosti. V fazi socialne rabe drogo uživajo predvsem v raznih okoliščinah, kadar se želijo zgledovati po skupini vrstnikov. Socialno rabo drog mladostniki skrivajo pred odraslimi, saj pripada njihovi subkulturi in zadeva njihov svet, ne verjamejo, da utegnejo negativne posledice jemanja drog doleteti tudi njih. Ob ponavljajočih se poskusih uživalec pridobiva izkušnje, kako droga vpliva na čustvovanje in vedenje. Mladostnik jo lahko uživa, da prebrodi stresne situacije in prežene neprijetna čustva – govorimo o fazi instrumentalne rabe. Stanja se stopnjujejo preko habitualne faze, ko se uživalec zaveda razvijajoče se odvisnosti, si postavlja pravila, ki se jih ni sposoben držati. V kompulzivni fazi je že docela odvisen in obseden z željo po drogi. V fazi odvisnosti je mladostnik zanemarjen, večkrat oboleva, ima težave s policijo. V tem stanju začne iskati pomoč (Kastelic in Mikulan 1004: 102–105).

Namen raziskave Rolova in drugi (2021) je bil preučiti zdravstveno pismenost in njene sociodemografske, zdravstvene in z uživanjem substanc povezane korelate pri mladih z motnjami uživanja alkohola. V njihovi raziskavi so bili uporabljeni presečni podatki mladih, ki se zdravijo zaradi odvisnosti od uživanja alkohola. Skupno je imelo 37,8 % udeležencev z motnjami uživanja alkohola omejeno zdravstveno pismenost. Pri udeležencih z motnjami uživanja alkohola so dejavniki življenjskih razmer, kazalniki samozaznavanja zdravja in

pogostost uživanja alkohola pokazali pomemben vpliv na zdravstveno pismenost. Povečanje zdravstvene pismenosti bi lahko prispevalo k izboljšanju zdravstvenih rezultatov in zmanjšanju vedenja, povezanega z visoko tvegano uporabo substanc pri ljudeh, ki se zdravijo zaradi odvisnosti.

V longitudinalni perspektivi se kaže, da mladi leta 2020 v povprečju živijo bolj zdravo kot leta 2010 – manj pijejo alkohol in kadijo tobak, ob tem pa jedo bolj zdravo in se več ukvarjajo s športom. Dejstvo, da so mladi leta 2020 kljub temu manj zadovoljni z zdravjem, kot so bili leta 2010, kaže na to, da na zdravje mladih pomembno vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so občutenje starševske ljubezni, stres ali osamljenost (Lavrič in Deželan, 2021: 203).

6. VAROVALNI DEJAVNIKI

Dejavnike odraščanja lahko opredelimo kot pozitivne, torej varovalne dejavnike, ali kot negativne dejavnike tveganja (Ule, 2000), ali dejavnike prestopniškega vedenja (Šelih, 2000). V življenjskem svetu mladostnika so njegove strategije ravnanja ali strategije preživetja izdelani vzorci odzivov na tisto dogajanje, ki je lahko ogrožajoče ali varujoče, podporno ali destruktivno, ki mu lahko daje ali jemlje moč (Poštrak, 2015).

Ramovš in Ramovš (2007) navajata osebne značilnosti, ki delujejo varovalno in zaviralno proti rabi alkohola. Te značilnosti so optimizem, empatija, poznavanje sebe, intelektualne sposobnosti, samospoštovanje, smisel življenja in pa vztrajnost. Izjemnega pomena, kot navajata avtorja, so dobre delovne navade, higienske in učne navade, pa tudi gospodinjske in gospodarske navade. Kot temeljne varovalne dejavnike navajata družino, ravnotežje med delom in prostim časom in pa jasno stališče, da je alkohol škodljiva snov.

Podobno mnenje ima tudi doktor medicine Vladimir Auer, ki meni, da lahko preprečevanje škodljive rabe in odvisnosti razdelimo v primarno, sekundarno in terciarno. Pri tem je primarno preprečevanje sam nastanek škodljive rabe in odvisnosti. To pa je težavno iz več razlogov, pravi avtor, saj je alkohol je v zahodnih, zlasti srednjeevropskih družbah, tradicionalno zasidran. Zato vsi preventivni ukrepi potrebujejo zadostno podporo med prebivalstvom, sicer je njihov učinek vprašljiv. Cilj sekundarnega preprečevanja je zgodnje odkrivanje ogroženih in njihovo usmerjanje v ustrezne programe pomoči. Naloga sekundarne preventive je tudi motivirati in odpravljati predsodke proti sprejemanju pomoči. Tu igrajo pomembno vlogo že obstoječe ustanove socialne pomoči. V terciarno preprečevanje pa spada preprečevanje recidiva (Auer, 2002: 277–288).

Značilnosti sodobne družbe, ki pospešujejo rabo alkohola, so, da je vedno več napetosti, anksioznosti zaradi vedno bolj stresnega in odtujenega življenja ali tudi z brezposelnostjo pogojenega dolgočasje. Širjenje miselnosti o pravici do maksimalnega uživanja ali celo do omamljanja, pri čemer se omalovažuje problem škodljive rabe in odvisnosti. Odnos do znanosti se od spoštovanja v veliki meri obrača v sovražnost in podarjanje subjektivne izkušnje, kar ima posledice tudi na področju rabe psihoaktivnih snovi. Nasprotno pa je mogoče pozitivno izkoristiti razmah ekološke miselnosti, saj ta rabe psihoaktivnih snovi ne odobrava. Še v večji meri velja to za naraščajočo skrb za zdravje, ki poleg telesnega gibanja in skrbi za prehrano vključuje tudi izogibanje škodljivim snovem (prav tam).

Dobre navade in naučene veščine so pomemben del kakovostnega življenja, ki jih je najlažje pridobiti spontano z dobro vzgojo v otroštvu. Če si hoče človek kasneje v življenju pridobivati nove dobre navade, se mora za vsako posebej odločiti in vložiti vanjo veliko mero treninga. Nekaj dobrih navad se seveda navzame tudi spontano v kakovostni družbi skozi življenje. V današnjem času je najpomembnejša veščina komunikacije, saj ta odloča o kakovosti medčloveškega sožitja in s tem tudi o kakovosti življenja (Ramovš, 2005: 119).

Vzgojiti otroka, da bo znal reči ne, je po mojem mnenju eden izmed pomembnih varovalnih dejavnikov, ki bodo otroka ščitili pred uporabo in zlorabo alkohola in drog.

Avtorja Kastelic in Mikulan (2004) naštevata napotke za otroka, da bo lažje zavrnil ponujeno alkoholno pijačo ali drogo. Med drugim naj otrok postavlja vprašanja o neznani snovi, pa tudi naj se vnaprej pozanima, kje bo potekala zabava in kdo bo prišel, če bodo starši zraven ipd. Odločno naj zavrne drogo in alkohol in poda alternativne ponudbe, saj naj bo sporočilo jasno: zavrača drogo, ne prijateljev. Kadar ne pomaga nič drugega, naj iz skupine odide in se priključi kakšni zrelejši skupini z njemu bližjimi nazori.

Lope in Ededlbaum velik pomen pripisujete tistim socialnim veščinam, ki v medsebojnih odnosih omogočajo vzdrževanje stabilnih in zadovoljujočih odnosov z bližnjimi, vrstniki in avtoritetami. Npr. naučiti mladostnike sprejemanja boljših odločitev v odnosih, prevzemanje pobud za začetek medosebnih interakcij in reševanje medosebnih konfliktov, vrstniška pomoč, razvijanje sposobnosti evalviranja lastnega vedenja z vedenji drugih. Trening naj bi mladostnikom omogočil razvijanje mehanizmov, ki jih bodo ščitili pred delinkventnostjo v odraslosti (Rozman, 2006).

Avtorica dodaja dva novejša koncepta, ki sta danes vpeta v trening socialnih veščin: aktivno državljanstvo in socialni kapital. Državljanstvo zajema posameznikovo delovanje zato, da bi zavestno vplival na lastni položaj in položaj drugih v demokratični družbi. Da je nekdo aktiven državljan, potrebuje določene sposobnosti za pogajanje in sodelovanje z drugimi, ustrezno ravnanje z drugačnostjo, ustrezno ravnanje v konfliktnih situacijah, konstruktivno poslušanje drugih, izražanje svojih zamisli in idej. Socialni kapital označuje interakcijske lastnosti mrež, ki posameznikom olajšajo ali pa otežujejo dosegljivost in rabo različnih kapitalskih virov. Socialno mrežo, vrstniško skupino, torej socialni kapital lahko (ogrožen, ranljiv) mladostnik najde v tako imenovani mladostniški bandi ali gangu. Pomeni torej tudi, s kom, kako in s koliko razpoložljivimi sredstvi nekdo preživlja prosti čas (Poštrak, 2015, 2023).

Ko govorimo o dejavnikih odraščanja, je pomembno omeniti tudi odpornost otroka oziroma mladostnika, saj je ta ključnega pomena za duševno in telesno zdravje.

Psihološka odpornost je ključni kazalnik duševnega zdravja pri otrocih in mladostnikih. Gre za sposobnost posameznika, da se spopada s stresom, premaguje ovire in ohranja čustveno stabilnost v zahtevnih situacijah. V Sloveniji je po raziskavi Nacionalnega inštituta za javno zdravje (NIJZ) iz leta 2018 poraslo število obravnav zaradi stresnih in anksioznih motenj med otroki mladostniki (Jeriček Klanšček idr., 2018). Iz študije NIJZ (Mikuž in Zupančič, 2020) pa je razvidno, da se je od leta 2008 do 2015 število obravnav otrok in mladostnikov zaradi duševnih in vedenjskih motenj povečalo za 71 % (Petric, 2022).

Študija iz leta 2020 (Ropret, Košir, in Roškar) raziskuje, kako so se študenti spopadali s pandemijo covida-19 in poudarja, da ima psihološka odpornost pomembno varovalno vlogo pri ohranjanju duševnega zdravja. Večina raziskav se je osredotočala na negativne učinke pandemije. Ta študija pa je pokazala, da odpornost pomaga pri prilagajanju v času stiske in lahko zmanjša tveganje za duševne težave v prihodnosti.

6.1. Vpliv družine na mladostnikov odnos do uživanja alkohola

Na vrhu osemnajstih dejavnikov oz. statistično značilnih korelatov zadovoljstva z zdravjem pri mladostnikih sta občutenje starševske ljubezni in stres. S precejšnjo gotovostjo je mogoče reči, da pomanjkanje občutka starševske ljubezni in slab odnos s starši (odsotnost razumevanja) povzročata »čustveno nelagodje«, na primer stres. Odsotnost ljubezni se statistično povezuje tudi z občutenjem strahu pred nezaposlenostjo in neuspehom, tudi z osamljenostjo, ki je prav tako identificirana kot pomemben dejavnik duševnega zdravja (Lavrič in Deželan, 2021: 205).

Družina je osnovna institucija zasebnega življenja, kjer se oblikuje večina za ljudi pomembnih socialnih odnosov. V vse druge socialne skupine, v katere smo dnevno vključeni, smo vključeni le določen čas. Samo družina pa nas v našem življenju vsak dan poziva k temu, da se odzivamo nanjo in na potrebe njenih članov. K družbenim nalogam družine namreč ne sodi le rojevanje otrok, temveč tudi njihova ustrezna vzgoja in pomoč v poklicni kvalifikaciji ter promociji v življenju (Ule, 2008).

Starši morajo vedeti, da so otrokov najpomembnejši zgled, zato ga morajo v družini vzpostaviti, predvsem z usklajenostjo besed in dejanj. Starši morajo vedeti, kaj se z otrokom dogaja, zato

se morajo z njim redno pogovarjati o tem, s kom se družijo, kaj doživlja. Tako bodo tudi kasneje lažje govorili o npr. drogah. Starši naj vzpostavijo meje otrokovega vedenja in z otroki oblikujejo dogovor o njih (Hočevar, 2005).

Mladostniki želijo drugačen status v družini kot otroci. Želijo si več svobode in samostojnosti. Ta proces velikokrat ne poteka gladko in nekonfliktno, zato odnosi med adolescenti in starši postajajo zahtevnejši, bolj razumski, manj čustveni. Zmanjšuje se bližina in povečuje konfliktnost. Vendar pa kljub spremembam, napetostim, novim pričakovanjem družina za odraščajoče otroke ostaja ključni vir ljubezni, podpore, varnosti in udobja. Ne glede na vrsto težav in konfliktov, s katerimi se srečuje adolescent, je odločilno, ali ima trdno referenčno oporo v vsaj eni odrasli osebi v družini (Ule, 2008: 77–79).

Izsledki mednarodne raziskave HBSC 2022 kažejo, da se večina mladostnikov (78,2 %) (zelo) lahko pogovarja z mamo o stvareh, ki jih težijo. Z očetom se lahko pogovarja o stvareh, ki jih težijo, skoraj dve tretjini (64,0 %) mladostnikov. V vseh starostnih skupinah je odstotek mladostnikov, ki se lahko pogovarjajo z mamo ali očetom o stvareh, ki jih težijo, višji med fanti kot med dekleti. Mladostnikov, ki občutijo visoko podporo svoje družine, je 62,7 %; odstotek fantov je pomembno višji kot odstotek deklet (Jeriček Klanček idr., 2023).

Adolescenti so na točki razvoja, ko potrebujejo več samostojnosti in samoregulacije svojega vedenja, odgovornosti za svoja dejanja. Na drugi strani pa jim manjka življenjskih izkušenj. Avtoritativni starši znajo doseči ravnotežje med dovolj samostojnosti in odgovornosti za dejanja ter nevsiljivim vodenjem z argumenti (Steinberg, 2001). Preostali trije starševski stili imajo več negativnih izidov. Avtoritarno vzgojeni adolescenti se nagibajo k odvisnosti, pasivnosti, so manj samozavestni, slabše socialno prilagojeni. Tisti, ki odraščajo v družinah s permissivno vzgojo, so pogosteje nagnjeni k nezrelosti in neodgovornosti. Odraščanje v družini z neangažiranim stilom pa je pogosteje impulzivno. Zato so mladostniki pogosteje nagnjeni k neodobranemu vedenju, zgodnji seksualni aktivnosti, k menjavanju dejavnosti, nestabilnosti (Baumried, v Arnett, 2007; Steinberg, 2001, Arnett, v Ule, 2008).

Družinski sistem je presečišče biologije in zgodovine, dednega in vzgojnega, kontinuiranega in diskontinuiranega, saj v sami dinamiki in procesu razvoja ter vseh patoloških in travmatičnih zapletih ohranja naravni stik z biološko dedno zasnovano. Samo družinski sistem po svoji naravi vključuje starševstvo, intimne odnose staršev, otroški razvoj in tudi razne spremembe odnosov znotraj sistema, ki se hkrati tudi spreminja (Kompan Erzar, 2006, v Perko, 2008). Je edini

sistem, ki temelji na treh temeljno, funkcionalno in strukturno različnih odnosih:

- starševstvo je odnos starši-otrok in se ne spremeni;
- intimni odnosi med moškim in žensko temeljijo na najbolj radikalni čustveni dinamiki in so odločilni za razvoj celotnega sistema in tudi posameznika v njem;
- odnosi med brati in sestrami omogočajo prehod iz hierarhičnega odnosa s starši v odnos z vrstniki in odnosi izven družine.

Za zdrav razvoj družinskega sistema je potrebnih pet pogojev (Lerner, 2005, po Kompan Erzar, 2006, v Perko 2006: 150):

- pripadnost,
- zaupanje,
- dostojanstvo, spoštovanje,
- prepoznavnost,
- sočutje.

Družino razumemo v več pogledih drugače, kot so jo definirale modernistične sociološke teorije družine. Družina ni le socialna institucija – gledano statistično in strukturno, ampak tudi splet odnosov. Pri tem nujno presežemo striktno definirane meje družine kot lokacije oziroma zaprtega izoliranega miljeja. Poleg lokacije ji dodajamo tudi tiste zunanje odnose, ki so za družinske člane osebno pomembni – pomembni drugi (sorodstvo, prijatelji, starši in otroci, ki ne živijo skupaj oz. reorganizirane družine idr.). Njihova komunikacija temelji na načelih simbolne menjave, ki je bistvo zasebnega oziroma družinskega življenja (Švab, 2001).

Ljudje za preživetje potrebujemo fizične, čustvene in/ali čutne dražljaje, brez katerih bodo naši možgani in telo degenerirali tako kot takrat, ko nimamo hrane. Skratka, zaradi pomanjkanja dražljajev lahko dejansko stradamo. Vsak človek ima 3 ključna ego stanja, to so sistemi čustev in z njimi povezani vedenjski vzorci (Berne, 2020):

- Starši: vsi smo odraščali s starši ali starševskimi figurami in neizogibno prevzamemo nekatera njihova prepričanja, kretnje, besednjak, čustvene odzive itd. Še naprej nosimo vrsto teh starševskih ego stanj vse življenje. Na primer, otrok bo posnemal vse, kar počnejo njegovi starši, zato iz tega izvira ego stanje staršev. Torej, če je oseba imela očeta, ki je kričal, ko je naredila kaj narobe, bo ta oseba morda nezavedno storila točno to svojemu otroku.
- Odrasli: Vsi imamo tudi sposobnost samostojne in objektivne obdelave podatkov in

ocenjevanja realnosti. Ta sposobnost prebiva celo pri otrocih ali duševno bolnih posameznikih. Odraslo ego stanje je tisto, od koder prihaja racionalno razmišljanje. Ko odkrijemo, kako razmišljati o svojih izkušnjah, se naučimo, da se lahko odločamo glede na trenutno situacijo. Stanje odrasle osebe se razvije, ko se naučimo analizirati in razmišljati o izkušnjah, ki smo jih imeli v otroštvu. To ego stanje nam omogoča sprejemanje odločitev glede na trenutne okoliščine. Poleg tega je ego stanje odraslega tudi stanje, ki se loteva problemov z logičnim, asertivnim razmišljanjem in obdeluje informacije.

- **Otrok:** Del fantka ali deklice, ki smo bili nekoč, še vedno živi v nas. Otroško ego stanje ne pomeni otročje ali nezrelosti; je preprosto ustvarjalni, intuitivni in spontani del tega, kar smo. Otroško ego stanje je tisto, od koder izvirajo naša ustvarjalnost, čustva in intimnost. Običajno ostane pokopan pod drugima dvema egoma, vendar obstajajo načini, kako se rešiti njegovega vpliva.

Kadar koli komuniciramo z nekom, delujemo iz enega od treh ego stanj. Na primer, ko naš sogovornik deluje iz svojega otroškega ega, je lahko naša naravna reakcija, da deluje iz svojega starševskega ega. Druga zelo pogosta vrsta interakcije se zgodi, ko oba človeka komunicirata iz stanja odraslega ega. Včasih je odkrivanje človekovega ego stanja lahko zelo enostavno, na primer, ko nagovarjate partnerja, naj odnese smeti ali pomije posodo (starš-otrok), ali ko s partnerjem urejata svoje finance (odrasel-odrasel). V obeh primerih sta cilj in ego stanje očitna. Toda v nekaterih primerih se lahko zdi, kot da ljudje delujejo iz enega ego stanja, medtem ko dejansko delujejo iz drugega. Posledično se izkaže, da je tudi glavni cilj interakcije drugačen. Kadar ego stanja ni zaznati, to običajno pomeni, da se ljudje igrajo igrice (Berne, 2020).

Starši, ki čezmerno uživajo alkohol, s svojim zgledom in ponujanjem alkohola uvajajo otroke v prav takšno ravnanje. Rugelj (2000) pravi, da ima to, kar dobi otrok iz rok staršev, posebno čustven pomen, zato se ustrezna izkušnja vtisne globoko v otrokovo zavest. To okoliščino je treba vedno upoštevati, kadar želimo z vzgojno-izobraževalnimi vsebinami vplivati na spremembo tega problematičnega čustvenega odnosa do alkohola, ki so ga otrokom vcepili starši.

Čezmerno uživanje alkohola je pri mladem človeku usodnejše kot pri odraslem, saj hitreje napreduje in povzroča telesne, duševne in vedenjske poškodbe. Čeprav pitje mladih starše skrbi, so prav starši in njihov odnos do alkohola tisti, ki dajo otroku prva spoznanja o njem. Če npr. starši pri vsakem obroku dosledno pijejo vino, bo to otroku znak, da je takšno vedenje pravilno

in zaželeno. Če se eden od staršev opija, kadar je v čustvenih težavah (jeza, razočaranje), bo to otrokom vzor, kako se kasneje v življenju spopadati s težavami (Auer, 2002).

Vrednotenje starševstva je še posebej na preizkušnji, ko se morajo soočiti s protislovji mladostnika. In tudi starši mladostnika se ukvarjajo sami s seboj: soočiti se morajo z razočaranjem, ker ideale, ki so si jih ustvarili v obdobju otrokovega otroštva, pokoplje nova resničnost, drugič, ne smejo biti preveč nestrpni, če se njihove sanje o mladostnikovi prihodnosti ne uresničujejo in tretjič sprejeti morajo, da niso vedno popolni starši, hkrati pa ne smejo dovoliti, da jih mladostnik zato odpiše. Po eni strani morajo starši ostati razumevajoči, sočutni in občutljivi za vse, kar mladostnik doživlja in čuti, po drugi strani pa morajo biti sposobni tudi kaj prepovedati, kadar je treba: v tem je vsa težavnost starševske vloge (Braconnier, 2001: 43–45).

Talcott Parsons (v Haralabos in Holbor, 1995) meni, da obstajata dve »osnovni in nezamenljivi funkciji«, ki sta skupni družinam v vseh družbah. To sta »primarna socializacija otrok« in »stabilizacija odraslih oseb v družbeni populaciji«.

Primarna socializacija se nanaša na socializacijo v zgodnjem otroštvu, ki poteka predvsem v družini in vključuje dva temeljna procesa: ponotranjanje družbene kulture in strukturiranje osebnosti. Če kulture ne bi ponotranjali oz. je prevzeli in sprejeli, bi družba prenehala obstajati, saj brez skupnih norm in vrednot družbeno življenje ne bi bilo mogoče. Kultura ni preprosto naučena, temveč je ponotranjena kot del osebnostne strukture. Tako se otrokova osebnost zgradi glede na osrednje vrednote kulture do točke, ko te postanejo njegov lastni del. Parsons meni, da so družine bistvene pri vzpostavljanju človeške osebnosti. Za primarno socializacijo je potrebno okolje, ki nudi toplino, varnost in vzajemno podporo. Nobena druga institucija ne more zagotoviti takšnega okolja. Ko je osebnost ustvarjena, pa mora ostati stabilna. To je druga osnovna funkcija družine, stabilizacija odraslih osebnosti. Tu je poudarek bolj na čustveni varnosti in na razmerju v zakonski zvezi, ki jo partnerja nudita drug drugemu. To deluje kot protiutež stresom in pritiskom vsakodnevnega življenja. Ta pa teži k destabilizaciji osebnosti (prav tam).

Človekove temeljne potrebe lahko zadovoljijo le drugi odrasli ljudje. In zadovoljevati jih morajo dolgo, saj se človek rodi kot nebogljen bitje in potrebuje veliko časa, da se usposobi za relativno samostojno življenje. Zato je družina osnovni ambient, v katerem nastaja in se oblikuje posameznikova osebnost. Vpliv družine se ne kaže samo v vzgoji, eksistencialno

pomembno je že to, da daje posamezniku okrilje, v katerem doživlja ljubezen in sprejemanje in v katerem se čuti zaželenega in varnega. Kadar pa so odnosi v družini moteni, prihaja do najbolj problematičnih negativnih pojavov, ki jih poznamo. Sem lahko uvrstimo šolsko neuspešnost, nasilje, kriminal, alkoholizem, uživanje drog. Tam, kjer odpove družina, tam se začne propad posameznika in družbe, saj je družina osnovni in za posameznika najpomembnejši posrednik ciljev, idealov in vrednot. Družina omogoča njihov prenos iz generacije v generacijo (Musek, 1994).

Interakcija med staršem in otrokom pomembno vpliva na otrokov razvoj. Ta proces se razvija skozi različne mehanizme ali procese učenja. V zgodnjem otroštvu pridobljene izkušnje in zaznavanje odnosa s pomembnimi osebami v otroštvu se vtisnejo spomin. Vplivajo na naše vedenje v odrasli dobi na različne načine. Zaradi določenih povezav med preteklostjo in sedanostjo nastane tako zdravo vedenje kot tudi nezdravo ali odstopajoče vedenje. Naši vedenjski vzorci v odraslosti praviloma kažejo, česa smo se naučili kot otroci, in sicer v smislu, da so po navadi kopija naučenega ali pa reakcija na to. Nihče ni obsojen ostati tak, kakršen je postal. Take, kakršni smo, so nas izoblikovale izkušnje. Obstaja pa še moč novih in boljših izkušenj, ki nam pomagajo postati to, kar bi lahko bili (Bouwkamp in Bouwkamp, 2014).

Družina je primarno socialno okolje, kjer otrok pridobiva prve socialne izkušnje in povratne informacije o sebi, svoji podobi in vedenju, kot ga zaznavajo in vrednotijo družinski člani. Starši lahko s podpornimi odzivi na otrokovo vedenje krepijo otrokovo podobo o sebi kot socialno kompetentnim bitjem, ki se uspešno vključuje v socialno okolje. Pretirani kriticizem, odsotnost pozitivnih odzivov na otrokove pobude in dejavnosti ter pretirano omejevanje otrokove samostojnosti so lahko na drugi strani dejavniki pri razvoju otrokovega negativnega samovrednotenja in pretirane pozornosti na svojo socialno podobo (Puklek Levpušček, 2006: 20).

6.1.1. Pomen in vpliv vrednot

Vrednote imajo v našem življenju izjemno pomembno vlogo. Povezujejo se z vsemi področji našega življenja in to tam, kjer je najpomembneje, to je pri življenjskem odločanju. Oblikujejo se skozi vse naše življenje in so celo genetsko pogojene. Podedujemo osebnostne nagnjenosti, ki določajo, kako bomo tolmačili svet in oblikovali svoja prepričanja in vrednote. Raziskave vrednotnih usmeritev skozi življenje kažejo, da se naše vrednotne usmeritve nekoliko spremenijo. Mladostniki hedonske vrednote bolj cenijo kot zreli odrasli. Relativni pomen

hedonskih in dionizičnih vrednot postopno upada, medtem ko pomen apolonskih vrednot ostaja nespremenjen ali rahlo naraste. Ta podatek je pomemben, saj nam pomaga razumeti ozadje generacijske konfliktnosti v vrednotah (Musek, 2015: 30–31).

Človekovo doživljanje v prvi vrsti temelji na smislu ljubezni oziroma ljubezen temelji na področju, na katerem se na poseben način realizirajo vrednote življenja. Ljubezen je pravzaprav doživljanje drugega človeka v vsej svoji edinstvenosti. Ker se danes veliko govori o krizi družine in s tem neposredno tudi o osnovnih vrednotah, ki so pomembne za obstoj družine, je še toliko pomembnejše, da bi vzgoja za ljubezen tudi našla svoje mesto v vseh vzgojnih prizadevanjih. Pri otrocih in mladostnikih je treba spodbujati doživljajske vrednote, jih navdušiti nad življenjem, da bi svet doživljali kot lep, skrivnosten in dober, da jim bo življenje samo po sebi nekaj vrednega, hkrati pa jih bo tudi pritegnilo k iskanju smislov (Zalokar Divjak, 1996).

Kastelic in Mikulan (2004) pravita, da se v družini oblikujejo tudi pogledi na to, kakšno obnašanje je in kakšno ni primerno in kakšne so posamezne vrednote. Otrok, ki se odloči, da ne bo pil alkoholnih pijač in užival drog, je to običajno sklenil zato, ker je močno prepričan, da so droge škodljive. To prepričanje pa temelji na sistemu vrednot, ki vladajo v določeni družini. Družinske in družbene vrednote dajejo otrokom oporo oziroma potrebno moč, da rečejo «ne» takrat, ko so tik pred skušnjava. Zato je pomembno, nadaljujeta avtorja, da vrednote privzgamemo z odprtim komuniciranjem, vzornim obnašanjem, enotnostjo med besedami in dejanji in da smo prepričani, da otrok pravilno dojema družinske vrednote. Pravila glede zlorabe drog morajo biti jasna, kajti le takšna lahko otroka zaščitijo.

Če bodo starši svojega otroka vzgojili, da bo sposoben svobodno in odgovorno izbirati med različnimi možnostmi ter se odrekati tudi stvarem, ki si jih močno želi, če presodi, da je tako prav, bodo starši vzgojili resnično svobodno osebo (Žorž, 2010: 122).

Mladostnik/ca v vsakdanjem življenju skozi interakcije v družini, vrstniški skupini, v šoli, v soseščini, preko ponotranjenih vrednot in glede na spol razvije lastne strategije (pre)živetja. Lahko sprejema pravila družbenega ravnanja, lahko jih krši, lahko jih spreminja, lahko sploh ne ve zanje in se ravna po lastnih pravilih ali pravilih lastne družine, skupnosti (etične, subkulture), ki so v takšnem ali drugačnem odnosu do pravil prevladujoče družbe (Poštrak, 2007).

Na splošno lahko vrednote opredelimo kot pojmovanja in prepričanja, ki nam pomenijo življenjska vodila. Že od Platona dalje je govor o trojici antičnih vrednot: resnično, lepo in dobro. Novejši raziskovalci vrednot, med njimi tudi slovenski, so še razširili ta seznam in njihove klasifikacije vrednot zajemajo večje število vrednotnih kategorij (Musek, 2015).

6.2. Vpliv vrstnikov na mladostnika

Velik pomen v adolescenci pridobijo prijateljstva. Velik del energije in socialnega življenja mladostniki vlagajo v vzpostavljanje in ohranjanje prijateljev, prav tako velik del pripisujejo pripadnosti, vključenosti v skupino. Prijateljstva imajo pomembno mesto v adolescenci in so v primerjavi s prijateljstvi v drugih razvojnih obdobjih najbolj čustveno intenzivna in intimna. Vrstniške skupine delujejo podobno kot družine, dajejo pa tudi nove vedenjske vzorce, izkušnje in podporo pri osamosvajanju in odraščanju. Vrstniške družbe povezujejo skupne želje, izkušnje, primerljivi problemi in potrebe, izkušnje solidarnosti in lojalnosti. Najstnik dobiva v vrstniških skupinah samopotrditve, razrešuje čustvene konflikte (Ule, 2008: 93).

Interakcija in odnosi med vrstniki imajo pomembno vlogo v razvoju mladostnikov in v njihovem osamosvajanju od prvotne družine, oblikovanju identitete in vzorcev socialnega vedenja, moralnem presojanju, pridobivanju socialnih spretnosti, novih virov medosebne opore, vzpostavljanju vzajemne psihološke intimnosti ter ljubezenskih in partnerskih zvez in odnosov. Vrstniki predstavljajo socialni kontekst, v katerem mladostniki v primerjavi z otroki preživijo vse več prostega časa (Arnett, 2014; Berk, 2012, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2020). Harris (1998) poudarja, da imajo interakcije in odnosi z vrstniki pomembno vlogo že v zgodnejših razvojnih obdobjih, saj dajejo otrokom priložnosti za druženje, skupne dejavnosti, učenje učinkovitega socialnega vedenja, sooblikovanje pravil delovanja v socialni skupini in razvoj starosti primernih zanimanj ter medosebnih spretnosti. Hkrati si posamezniki delijo pomembne vidike svojega osebnega življenja (prav tam).

Izsledki mednarodne raziskave HBSC 2022 kažejo, da visoko podporo s strani prijateljev občuti 61,1 % mladostnikov, starih 11, 13, 15 in 17 let. Odstotek mladostnikov, ki občutijo visoko podporo prijateljev, je v skupini 11-letnikov (65,3 %) pomembno višji kot v drugih starostnih skupinah. Odstotek fantov, ki občutijo visoko podporo prijateljev, je pomembno nižji kot odstotek pri dekletih, kar ugotavljamo v vseh starostnih skupinah. Nekaj več kot polovica (53,3 %) mladostnikov v starosti 11, 13, 15 in 17 let ima vsakodnevne zelo pogoste online stike z dobrimi prijatelji (Jeriček Klanšček idr., 2023).

Mladostnik pridobiva socialne izkušnje tudi v vrstniškem okolju. Če otrok ne doživlja zadovoljitve čustvene odzivnosti in spodbud k samostojnemu vedenju in ima le malo socialnih izkušenj, lahko pričakujemo tudi težave na področju vzpostavljanja zaupnih odnosov z vrstniki. Na podlagi negativnih socialnih izkušenj otroci in mladostniki razvijejo pričakovanje o socialni neuspešnosti in bodo zato tudi v prihodnje bolj zadržani. Takšni otroci in mladostniki se sami umaknejo. Na drugi strani pa je za *aktivno odmaknjene* otroke in mladostnike značilna razposajenost in trmoglavost ter nezrelo kognitivno vedenje, ki so pogosto posledica njihove izoliranosti zaradi vrstniškega zavračanja (Puklek Levpušček, 2006: 27–29).

Posameznik želi v socialnem okolju ustvariti dober vtis o sebi, hkrati pa dvomi, da mu bo socialna predstavitev uspela. Motivacija ustvarjanja dobrega vtisa je odvisna od vrste dejavnikov. Od pripisovanja pomena osebam, s katerimi smo v interakciji, ter od različnih situacijskih in osebnostnih dejavnikov. Dober vtis želimo, denimo, ustvariti pri osebah, ki jim pripisujemo socialno moč zaradi njihove vplivnosti, statusa privlačnosti in kompetentnosti. Te osebe s svojim mnenjem določajo našo psihološko vrednost in se zato v interakciji z njimi počutimo nesproščeno in delujemo zadržano (prav tam).

Vrstniki za mladostnike lahko predstavljajo tudi neugoden razvojni kontekst, se npr. iz njih norčujejo, jih prezrejo, zavračajo njihovo prisotnost v skupini ali nad njimi izvajajo nasilje. Kopičenje tovrstnih izkušenj lahko vodi do povečane tesnobe, depresivnosti, upada samospoštovanja in do težnje po izogibanju vrstnikom (Marsh, Parada in Ayotte, 2004 idr., v Marjanovič Umek in Zupančič, 2020).

Te značilnosti lahko prispevajo k socialni pasivnosti mladostnikov; manj se sestajajo z vrstniki in vključujejo v zunajšolske in druge institucionalne ali neinstitucionalne dejavnosti in tako več časa preživijo sami. Ker so prepričani, da se bodo drugi manj zanimali zanje in jih manj ugodno sprejemali, tudi sami izražajo manj zanimanja in sprejemljivosti do vrstnikov, s katerimi prihajajo v medosebne stike. Vendar to ne pomeni, da velika večina posameznikov, ki ima težave v stikih z vrstniki, z vključevanjem v vrstniške skupine in s sprejemanjem s strani vrstnikov, nima prijateljev, kar vsaj delno ublaži morebitni razvoj osamljenosti (Coger, Rubin idr., v Marjanovič Umek in Zupančič, 2020).

Pri mlajših mladostnikih je raven nihanja razpoloženja višja in doživljanje skrajno močnih čustvenih stanj pogostejše kot pri poznih mladostnikih in mladih na prehodu v odraslost, in sicer tudi kot odziv na enake ali podobne dogodke. Nestalnost razpoloženja in skrajno močno

doživljanje čustev v povprečju upadeta v poznem mladostništvu ter na prehodu v odraslost, ko v povprečju upada tudi pogostost doživljanja negativnih čustev, kar avtor Arnett (2014) (v Marjanovič Umek, 2020) povezuje z naraščanjem samospoštovanja v tem obdobju. K tem spremembam v čustvovanju mladostnikov nekoliko prispevajo hormonske spremembe. Ta občutljivost povečuje odzivnost mladostnikov na socialne dražljaje, kot so izrazi čustev in odzivanje drugih mladostnikov. To delno pojasnjuje povečanje ukvarjanja z lastnimi psihičnimi stanji, občutljivost na mnenje drugih in dojemljivost za vrstniški vpliv.

Nihanje razpoloženja naj bi bilo neposredno povezano tudi s situacijskimi spremembami, ne le z nevrofiziološkimi in hormonskimi spremembami, medtem ko je kakovost razpoloženja (pozitivno, negativno) ne glede na starost posameznikov povezana s kakovostjo vsakodnevnih ali pomembnih življenjskih dogodkov. V povprečju so npr. severnoameriški mladostniki najpogosteje poročali o pozitivnih čustvih, ko so bili v nestrukturiranih, prosto izbranih situacijah (npr. v družbi prijateljev, ob ukvarjanju s prostočasno dejavnostjo), o negativnih pa v strukturiranih situacijah, ki so podobne delu odraslih (npr. med poukom, v knjižnici, ob opravljanju priložnostnega dijaškega dela (Larson in Ham, 1993; Berk, 2012, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2020).

Vrstniške skupine v mladostništvu so trajne, čustveno povezane in niso omejene na soseščino, pripadnost oddelku v šoli ali interesni dejavnosti, kot se to pogosto dogaja v otroštvu. Te skupine se najpogosteje pojavljajo v obliki mladostniških družb (vrstniških skupin v ožjem smislu), ki vključujejo do približno sedem članov, lahko tudi manj, in so v zgodnjem mladostništvu običajno istospolne. Občasno se več družb s podobnimi zanimanji ali vrednotami družijo v večjo in bolj ohlapno organizirano skupino, v t. i. mladostniško množico – vrstniško subkulturo (Brown in Clute, 2003).

Flaker (2022) pravi, da skupino ustvarjajo skupne naloge ali cilji. Ljudi združujejo, da nekaj skupaj ustvarjajo, ali si vsaj želijo oz. pričakujejo. Obstoj skupine lahko določajo skupinska pravila, ki so značilna prav za to skupino. Na drugi strani skupine ustvarjajo tudi vezi (simpatije, prijateljstva, pa tudi antipatije), ki nastajajo v skupini. Skupino ustvarja tudi njeno članstvo in skupinski občutki, čustva, ki so v nekem trenutku pomembna za skupino kot celoto.

6.3. Vloga in vpliv spola na odnos do uživanja alkohola

Zaskrbljujoč je podatek, da je s spreminjanjem vloge žensk v družbi in naraščanjem njihove

socialno-ekonomske moči postalo pitje alkoholnih pijač sprejemljivejše tudi za ženske (Ramšak, 2023). Čeprav zaradi rabe alkohola še vedno umre več moških kot žensk, kar je posledica večje razširjenosti pitja alkoholnih pijač med moškimi v primerjavi z ženskami, opazamo približevanje navad pitja med moškimi in ženskami, zato lahko v prihodnosti pričakujemo, da se bodo pri ženskah zdravstvene posledice zaradi alkohola povečale (Radoš Krnel, Hovnik Keršmanc in Rozina, 2024).

Pregledna študija iz leta 2024, objavljena v Ameriški reviji za zlorabo drog in alkohola (The American Journal of Drug and Alcohol Abuse), je raziskovala razlike med spoloma v nastanku in razvoju motenj zaradi uživanja alkohola (alcohol use and disorder – AUD) skozi biopsihosocialno perspektivo. Čeprav niso vse raziskave enotne, večina podatkov kaže, da se poti in vzorci razvoja (AUD) pri ženskah in moških razlikujejo. Biološke razlike med spoloma naredijo ženske bolj dovzetne za škodljive učinke alkohola na različne biološke sisteme, vključno z možgani. Poleg tega so razlike v regulaciji čustev in stresnega odziva povezane z večjim tveganjem za razvoj AUD preko notranjih mehanizmov pri ženskah. Ženske pogosteje pijejo za obvladovanje čustvene stiske, stresa, depresije. Pomanjkanje socialne podpore je pri ženskah povezano z večjo čustveno stisko in resnostjo AUD, kar pri moških ni tako izrazito. Poleg tega družbene norme in pričakovanja glede spola prispevajo k stigmatizaciji ženskega pitja, kar lahko dodatno vodi v socialno izolacijo in poslabšanje duševnega zdravja (Kirsch, Belnap in Kady, 2025).

Razlikujemo med psihološkimi oz. notranjimi dejavniki in zunanji dejavniki uživanja drog pri ženskah. Med dejavnike okolja (zunanji dejavniki) mnoge raziskave izpostavljajo najpomembnejšega: odnos s fantom oz. partnerjem. Partner igra ključno vlogo tako pri začetkih jemanja droge, kot tudi pri prehodu iz mehke na trdo drogo. Pravzaprav je partner zunanji dejavnik samo na videz. Ženska samopodoba je tudi v 21. stoletju še vedno v veliki meri pogojevana z mnenjem okolice, zlasti njenega partnerja. Želi ugajati in želi početi, kar počne on. Pri mladih dekletih je poseganje po drogah zelo pogosto, sledi razočaranju v ljubezni ali pa je povezano s čustvenimi problemi z enim ali obema od staršev (Kanduč, 2006: 27–28).

Razlogi za odvisnost žensk, ki uživajo različne substance, so pogosto različni od moških. Odvisnost je povezana s čustvi posameznice, s konkretnimi dogodki v njenem življenju, z njeno preteklostjo in z vzorci življenja, ki jih je pridobila v času svojega odrasčanja. Je odgovor na žalost, jezo in situacije, ki se zdijo nerešljive. Njihov alkoholizem je odgovor na psihološki stres, ki je povezan z občutki napetosti in stresov v vsakdanjem življenju. Posameznice so v

raziskavah najpogosteje navajale, da pijejo zato, da bi se sprostile, pozabile ali zmanjšale napetost, povezano s skrbjo za druge. Jemanje drog je obenem lahko tudi užitek. Pomeni narediti nekaj, kar daje občutek samostojnosti v tej odločitvi, občutek avtonomnosti ob tem, da je odvisnost povsem individualno osebno in intimno dejanje (Zaviršek, 1994: 184).

V izvedenih intervjujih za namen tega magistrskega dela so sodelovale tudi tri ženske, ki so bile odvisne od alkohola. Vzroki, ki so jih navedle za pitje alkohola, se potrjujejo z zapisanim. »... *Bila sem dosti sama, mož je bil šofer ... delala sem dva šihta, dva otroka ... potem, ko sva se ločila, pa tudi, ko so bili otroci pri njem, ko sem bila na dopustu, sem pila ... in vse izhaja iz družine, da če so problemi, pol neki spiješ ...*«

»Ko smo bili otroci, je šel kozarec pri južini okrog, tudi do otrok, to je bilo normalno, kar danes ni, ne boš dal otrokom alkohola. Pil je ata, ki je hodil na šiht, mama je bila doma, pa je tudi pila ..., potem pa sem zbolela, bila trikrat operirana ... takrat se je stopnjevalo ... pa tudi mož je rad spil ... je že okoliš tak, vsak ima doma.«

»Jaz sem službo končala in sem si mislila, saj grem lahko malo, da se sprostiš, da se maš fajn. Sem že imela otroke, pa sem vedela, da je mož z njimi, pa se mi ni nikamor mudilo... tak sem se v družbi počutila sprejeto.«

Uživanje alkohola kot tradicionalne socialne droge se v zahodnih državah med ženskami povečuje. Nekateri to dejstvo povezujejo z liberalizacijo socialnega položaja žensk, ki dovoljuje odkritejše uživanje alkohola. Spet drugi pa navajajo drugačne razloge, kot so osamljenost žensk, brez prave motivacije ali pa v povezavi z zahtevami do žensk (prav tam).

Raziskava HBSC 2022 (Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju) je pokazala, da je vsak peti 11-letnik in večina 17-letnikov že pila alkoholne pijače; več fantov kot deklet. V obdobju 2002–2022 so se odstotki mladostnikov, ki alkohol pijejo tedensko, in tistih, ki so bili opiti več kot 2-krat v življenju, znižali v vseh starostnih skupinah skupno in pri obeh spolih (**izjemo tedenskega pitja pri 11-letnih dekletih**). Odstotek mladostnikov, ki so prvič pili alkohol v starosti 13 let ali manj, se je znižal med fanti, odstotek tistih, ki so bili prvič opiti v starosti 13 let ali manj, pa pri obeh spolih. Od 2018 do 2022 se je odstotek mladostnikov, ki so bili vsaj dvakrat v življenju opiti, znižal skupno in pri obeh spolih (Vlada RS, 2024).

6.4. Vloga vzgojno-izobraževalnih ustanov pri oblikovanju mladostnikovega odnosa do alkohola

Pomen izobrazbe je izjemen, ko gre za socialno uvrščanje in kakovost življenja otrok in mladostnikov. Izpad iz izobraževalnega sistema je zato nekaj najbolj dramatičnega in problematičnega, kar se lahko zgodi mlademu človeku, saj je izključitev iz šolskega sistema eden ključnih dejavnikov socialne ranljivosti oziroma socialne izključenosti mladih (Ule 2008), ki ima za posledice pomanjkanje osnovne izobrazbe, manjšo funkcionalno pismenost, manjše zaposlitvene in ekonomske možnosti, več frustracij, večji občutek odtujenosti (Ule, Kuhar, 2003).

Podobne so ugotovitve Mednarodnega poklicnega izobraževanja in usposabljanja v povzetkih rezultatov, ki ga pripravljajo v Organizaciji za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD, 2023). V povprečju se v državah OECD 14,7 % mladih odraslih, starih od 18 do 24 let, ne izobražuje ali usposablja, niti niso zaposleni (NEET), v Sloveniji je ta delež 8,7 %. Zmanjševanje stopnje NEET med mladimi odraslimi je še posebno pomemben izziv v vseh državah, saj se tisti, ki postanejo NEET, pozneje v življenju slabše znajdejo na trgu dela kot njihovi vrstniki, ki se v tej starosti izobražujejo ali usposabljujejo (Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, 2023).

Če naj izobraževanje pomaga spreminjati prihodnost, mora najprej postati bolj vključujoče, pravično in skupnostno. Najpomembnejše merilo je vključenost. To pomeni, da imajo otroci, zlasti tisti iz ekonomsko manj ugodnih okolij, marginaliziranih skupin in otroci s posebnimi potrebami dostop do zelo kakovostnega izobraževanja, meni Nastran Ule (2024: 11). Avtorica nadaljuje, da to pomeni, da so vsi učenci in učenke aktivni udeleženci in ne zgolj objekti vzgojno-izobraževalnega procesa. Pomembno merilo je tudi pravičnost, kar pri izobraževanju pomeni, da učni dosežki niso pod vplivom okoliščin, kot je kraj rojstva ali ekonomski položaj družine.

Srednja šola je verjetno pomembnejša, kot mislimo, kajti mladostniku ne pomeni le priprave na poklicno življenje, ampak tudi možnost za pridobivanje osebnih izkušenj in za razvijanje njegove osebnosti. Učitelji v srednjih šolah (kot tudi že v osnovnih, op. avt.) se soočajo s posameznikom, ki se intenzivno razvija in je v krizi. Vloga učitelja lahko včasih preseže vlogo tistega, ki podaja znanje; prevzeti mora vlogo vzgojitelja, svetovalca, celo zaupnika, v teh vlogah pa se včasih težko znajde, ali pa se težko ogradi od njih (Braconnier, 2001: 244).

Že sam izraz izobrazba poudarja njeno bistvo, njen temeljni cilj. Izobrazba je pojem, ki usmerja misel k načinu pristopa tistih, ki kakor koli spremljajo in usmerjajo posameznika pri njegovem izobraževanju. V poslanstvu izobraževanja moramo izhajati iz osebne identitete posamezne osebe. Izobraziti pomeni iz obraz(a) iti: torej upoštevati obraz svojskosti/identiteto posameznika in mu pomaga pri uresničevanju njegove poklicnosti. Ni bolj ali manj pomembnih, pametnih, vrednih ... osebnosti. Vsak je najpomembnejši v sestavi svojih nadarjenosti/talentov, s katerimi se uresničuje v osebnem poslanstvu, ko sodeluje z drugimi kot drugačnimi in prav zato dopolnjujočimi (Gržan, 2019: 24).

V Sloveniji se je že v obdobju osamosvojitve začelo poudarjati, da je vzgoja v smislu oblikovanja določenega svetovnega nazora lahko le stvar družine in nikakor ne javne šole. S tem pa dobi vzgoja v šoli še večji pomen. V šoli vzgojni učinek izhaja že iz koncepta znanja, ki ga posreduje, in načinov, kako ga posreduje. Ni namreč pomembno samo, katere vrednote in cilje postavimo v ospredje pri vzgoji. Pomemben je sam proces vzgoje, in sicer takšen, ki ne bo prispeval le k reprodukciji družbenih razmerij, temveč tudi k emancipaciji posameznikov (Peček Čuk in Lesar, 2009).

Pri vprašanjih, povezanih s šolanjem, ne smemo zanemariti velikega pritiska družbe. Za otroka in starše šolanje včasih postane sredstvo za doseganje družbenega ugleda. Ker starši pripisujejo velik pomen ocenam, je šolski uspeh za mladostnika tisto področje, na katerem lahko izrazi željo po uveljavljanju, svoje nezadovoljstvo ali stisko. Avtoriteto šole bi lahko primerjali s starševsko avtoriteto in obratno: številni spori zaradi šole nastanejo zaradi navideznih razlogov, za katerimi se v resnici skrivajo globlji čustveni. Za težave v šoli lahko najdemo več dejavnikov – okostenelost metod poučevanja, zaradi katere izobraževanje včasih ne sledi času in ni prilagojeno današnjim potrebam, pomanjkanje zavzetosti ali utrujenost učiteljev, zaradi katere ne morejo podajati sodobnega znanja težavnim ali zelo heterogenim razredom, velik pomen zunajšolskih zanimanj, pomanjkanje poklicnih obetov (Braconnier, 2001). Predvsem pa, kadar učenec potrebuje pomoč, pravita Čačinovič Vogrinčič in Mešl (2020: 185), se mora zgoditi paradigmatška sprememba, ki bo zagotovila, da bo učenec soustvarjalec v projektu pomoči: šola lahko vedno znova spodbudi, strokovno podpre in obveže vse odrasle, ki sooblikujejo otrokovo življenje v šoli, da svoje delo in sodelovanje utemeljijo na dialogu in sodelovanju z njim. Učenec mora biti aktivni udeleženec tako samega učnega procesa kot procesa (projekta) pomoči.

Pri delu z učenci lahko uporabljamo različne oblike vodenja; demokratično, avtoritarno in vsedopuščajčo. Govorimo pa tudi o permisivni vzgoji in o represivni vzgoji ali vzgojnem pristopu. Permisivni pristop se osredotoča na pozitivne plati otrokovega ravnanja. Podpiramo vse tiste strategije (pre)živetja, to so vse tiste oblike, načini, vzorci vedenja, komuniciranja, ki jih je oseba razvila v dosedanem življenju, in menimo, da so zanj učinkovite, produktivne, ustrezne. Osredotočamo se na tista njegova ravnanja, ki jih ocenimo kot sprejemljiva zanj, za druge in za šolski sistem, kot neogrožujoča zanj in kot ugodna za navezovanje stikov in odnosov z ostalimi udeleženci. Opremo se na najmanjši delček ravnanja določenega mladostnika, ki ga označimo za ustreznega in iz tega izhajamo, na tem gradimo (Poštrak, 2003).

Šola je vrednostni prostor, v katerem se učenčeva dejavnost – učenje – preverja in ocenjuje. To lahko povzroča socialno anksioznost, ki se pojavi predvsem kot posledica posameznikove zaznave, da s svojo socialno predstavitvijo ne zadovoljuje standardov vedenja in zaželenosti pojavnosti v določeni skupini ljudi. Doživljanje anksioznosti v šoli ni omejeno samo na preverjanje in ocenjevanje znanja, ampak se pojavlja tudi ob ustnem preverjanju znanja ter pri ostalih oblikah izpostavljanja pred skupino, ko naj bi učenec pokazal svoje zmožnosti, znanje in trud pri šolskem delu. Učenec je v šoli vključen v mnoge socialne interakcije, ki so potencialni izvori socialnega vrednotenja. Najpomembnejši je odnos z drugimi učenci, zlasti s sošolci (Puklek Levpušček, 2006).

Pomoč učencem, učiteljem in staršem, ki so se znašli v zapleteni situaciji otrokovega šolskega neuspeha in/ali pomoč otrokom in mladostnikom z odklonskim vedenjem, je gotovo naloga svetovalnih služb, ki so mesto mobilizacije za projekt iskanja rešitve za otrokove stiske. Odklonsko vedenje otrok vzbuja strah, zavračanje, celo demonizacijo, zato je še težje vzpostaviti nosilni okvir za otroka. Naloga, ki jo ima socialno delo, je kompleksna. Želeni izid je, da otrok, ki hodi po odklonskih poteh, svoje ravnanje spremeni in osmisli na novo. Zato mora imeti možnost novega učenja in pridobivanja novih znanj. Potrebuje odrasle in vrstnike, ki omogočajo novo učenje znotraj varnih in trdnih meja. Naloga socialne delavke je v spoštljivem odnosu soustvariti trdne dogovore in jasne meje, ki so varen okvir novega učenja (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2020).

Razvijanje odgovornosti je temelj vzgoje in uspešnih odnosov. Pomeni, da razumemo vzročno povezavo med mislimi, odločitvami, dejanji in rezultatom. Pomeni, da se odkrito soočimo sami s seboj in dojamemo lastni prispevek, ki nas je pripeljal do določene točke. Razumevanje razvijemo tako, da mlade spodbujamo k opazovanju in budnemu spremljanju teh povezav ter

da na podlagi lastnih izkušenj ugotovijo, kam jih peljejo različne smeri delovanja. Permisivna vzgoja, ki otroku ne pojasni temeljnih zakonov odgovornosti, povzroči obliko invalidnosti, zaradi katere pri človeku niso zmanjšane le delovne zmožnosti, temveč mnogo širše – posameznik se običajno sooča z resnimi težavami na vseh področjih življenja (Škopalj, 2017: 63–65). Tudi drugi avtorji menijo, da »permisivna vzgoja, ki razbija pravila in pomen učiteljeve avtoritete, onemogoča razvoj učenčeve moralne odgovornosti in ustvarja negotove posameznike« (Salecl, 1991, v Rugelj, 2000: 894) in da se utopično pričakuje, da bo otrok, ki ga je v imenu permisivnosti treba osvoboditi izpod prisile, kasneje sam izbral svobodo in demokracijo.

Na učno uspešnost vpliva več dejavnikov, ki jih lahko razdelimo na:

- bližnje ali neposredne dejavnike, med katere uvrščamo značilnosti učencev, dogajanje v razredu, domače razmere;
- in na oddaljene ali posredne dejavnike, ki predstavljajo kurikularno načrtovanje in izvajanje pouka, dejavnike s strani šole in šolsko politiko.

V metaanalizi (Wang idr., 1993) so ugotovili, da imajo neposredni dejavniki razmeroma močnejši vpliv kot posredni. Dejavniki se med seboj prepletajo, vzajemno vplivajo drug na drugega in težijo k ravnotežju; če se ena sestavina spremeni, se do neke mere spremenijo tudi druge (Marentič Požarnik, 2003: 132).

Na pitje alkohola med mladostniki ima šola in šolsko okolje pomemben vpliv, saj lahko zmanjša verjetnost pitja alkohola med mladostniki z ustvarjanjem pozitivnega šolskega ozračja ter z doslednim izvajanjem zakonodajnih uredb, ki določajo, da je v šolskih prostorih in na funkcionalnih zemljiščih teh objektov prepovedano pitje alkoholnih pijač. Z omogočanjem prodaje oziroma ponudbe alkohola na pripadajočih funkcionalnih zemljiščih objektov, kjer se opravlja dejavnost vzgoje in izobraževanja, bi predvsem mladim sporočali, da je pitje alkohola povesod, tudi tam, kjer mladi preživljajo svoj prosti čas in se športno udejstvujejo, sprejemljivo (NIJZ, 2025).

Ne samo šola kot organizacija, tudi učitelj vzgaja, predvsem z zgledom. Če sam kadi in pije, ne more od učencev pričakovati, še manj pa zahtevati, da ne bi kadili in pili (Rugelj, 2000: 898).

Ljubezen ni nujna le v človekovem življenju, temveč tudi pri vzgoji. Različne zasnove izpostavljajo pomen ljubezni vzgojitelja do vzgojnega procesa, do vedenja in do vzgajanega.

Prav tako tudi ljubezen vzgajane do vzgojitelja. Med njimi obstajajo bistvene razlike. V psihoanalitskem pojmovanju je ljubezen nekaj, kar dela otroka odvisnega od odraslega. Ta se je zato pripravljen podvreči pričakovanjem, zahtevam in pravilom odraslega. V personalističnem pogledu na človeka in njegovo bivanje je ljubezen nekaj, kar ustvarja novo kakovost sobivanja, ki se v primeru etičnega vstopanja v odnos odraža tudi v izjemni bližini dveh oseb in odpiranju novih, smiselnih možnosti bivanja ter pomembno vpliva na razvoj posameznikovih zmožnosti (Peček Čuk in Lesar, 2009).

Šola izobražuje in posreduje sistem vrednot, kar pomeni, da učence tudi vzgaja, sooblikuje njihova stališča in moralno ravnanje, in sicer namerno ali pa v obliki skrivnega učnega načrta. Pomen učnega okolja, ki je lahko estetsko urejeno, vabljivo ali pa pusto in zanemarjeno, odnosi, ki so spoštljivi in prijateljski ali pa uradniški, odtujeni, sistem pravil, ki so lahko pretirano omejujoča ali preveč ohlapna, ozračje sodelovanja ali pretirane tekmovalnosti, sooblikujejo posameznikovo stališče do sebe, do drugih, do učenja in posameznih področij znanja, do življenja nasploh (Marentič Požarnik, 2003: 108). Pomen učiteljeve naravnosti in odgovornosti na jasen način opiše dr. Škopalj: »Odgovorna sem za to, kar dajem od sebe in kaj sporočam okolici, naj bo to verbalno ali neverbalno. Vsak dan stojim pred njimi, vsak dan me opazujejo in poslušajo. Besede so pomembne, toda enako, če ne še bolj, so pomembna neverbalna sporočila. Nekega dne bodo tudi oni hodili v službo. In če gledajo svojo profesorico z naveličanim in nesrečnim obrazom, ker mora biti z njimi v razredu, jim neposredno sporočam, da je služba velika muka, da ni lepo delati in da bodo že videli, kako bo, ko bodo oni morali prevzeti ta jarem« (Škopalj, 2017: 92).

Otroku je treba ustvariti prostor oziroma življenjski okvir, v katerem bo lahko svobodno deloval. Ustvariti prostor ne pomeni, da pustimo, da otrok dela kar hoče, kakor so si otrokovo spontanost razlagali permissivno naravnani pedagogi, temveč da ga obdamo z okvirom, v katerem bo postal aktiven. Ta okvir določamo odrasli, ker otrok pričakuje od odraslega, da ga popelje v svet. Glavna človekova značilnost po Franklu je volja do smisla. Človekovo iskanje smisla je prvobitna sila v njegovem življenju. Ta smisel je edinstven in specifičen v tem, da ga mora izpolniti vsakdo sam: edino takrat doseže pomen, ko bo zadovoljil svojo lastno voljo do smisla (Zalokar Divjak, 1996).

Na lestvici vrednot in zanimanj mladih že vsaj dvajset let prevladujejo elementi zasebne sfere, kot so prijateljstvo, družina in svoboda delovanja, bistveno manj pa so mladim blizu širše družbene teme, kot na primer usoda lastnega naroda. Precej tuje so mladim tudi, vsaj na

deklarativni ravni, vrednote materializma in moči. V zadnjem desetletju se na ravni vrednot in stališč mladih kaže trend individualizacije, ki ga spremlja tudi upad posplošenega zaupanja v druge ljudi. Slednje je med drugim povezano z različnimi vidiki ksenofobije in s strahovi mladih glede denarja, kariere in stanovanjske problematike (Lavrič in Deželan, 2021: 350–355).

6.5. Vpliv medijev in tehnologije na uživanje alkohola pri mladostnikih

Mediji in internet imajo velik vpliv na odraščanje predvsem v družbah, kjer obstaja medijska svoboda in svoboda govora. V takih družbah obstaja paleta zelo različnih medijev, ki ponuja mladim izjemen razpon različnih modelov, bogat okvir individualnih razlik v vrednotah, prepričanjih, interesih, samopodobah, telesnih idealih. Cilj klasičnih institucij je prenos znanja, izkušenj in tradicij na nove generacije. Medijem pa je v ospredju ekonomski uspeh, zato si prizadevajo za uspešno uporabo. Zato se tudi uklanjajo željam in potrebam mladostnikov oziroma temu, za kar menijo, da so želje mladostnikov ali izkoriščajo njihovo radovednost (Ule, 2008: 198).

Na podlagi raziskav po modelu medijskih praks je bilo ugotovljeno pet najpogostejših uporab medijev (Arnett, 2007, v Ule, 2008):

- zabava – mladostniki pogosto uporabljajo medije za zabavo, sprostitev v prostem času;
- oblikovanje samopodobe; medijski modeli pomagajo mladostnikom odgovoriti na vprašanje, kakšni bi radi bili, opremljajo pa jih tudi z informacijami, kako postati tak;
- moč senzacije, mladostniki imajo večjo potrebo po močnih dražljajih, mediji pa jim to omogočajo;
- upravljanje s problemi; mladostniki uporabljajo medije za obvladovanje stresnih in negativnih stanj, (poslušanje divje glasbe in primerjanje besedil z njihovim življenjem), mediji z glasbo omogočajo mladostnikom razbremenitev tudi v povsem zasebnem okolju;
- ustvarjanje virtualne subkulture; uporaba medijev in spleta mladostnikom daje občutek, da so povezani v mladostniško subkulturo, ki povezuje posebne mladinske interese in vrednote.

Vsesplošna uporaba pametnih telefonov, tabličnih računalnikov in drugih digitalnih naprav je spremenila način, kako mladi pa tudi ostale generacije dostopamo do informacij, komuniciramo

in delujemo v svetu. Uporaba digitalnih tehnologij omogoča hitrejši dostop do informacij, boljše povezovanje in ima lahko tudi pozitivne učinke.

Med mladostniki je povečana uporaba digitalnih tehnologij povzročila večplastne spremembe v različnih vidikih njihovega življenja – od izobraževanja, zabave do družbenih interakcij. Poleg tega pa je privlačnost družbenih medijev, spletnega igranja iger in platform za neposredno komunikacijo pripeljala do novih izzivov in težav, kot so npr. problematična uporaba interneta, družbenih omrežij, novih oblik digitalnih zasvojenosti, motenj spanja in zmanjšane telesne dejavnosti do spletnega ustrahovanja/nasilja in težav z duševnim zdravjem.

Nekatere raziskave kažejo, da se je med pandemijo covida-19 povečala uporaba digitalne tehnologije med otroki in mladostniki, zlasti uporaba družbenih medijev. Mladostniki so med pandemijo uporabljali tehnologijo za šolanje, učenje, ohranjanje socialnih povezav pa tudi za reševanje težav, ki jih je povzročila pandemija, itd. (Jeriček Klanšček idr., 2023).

Stopnja tehnološkega napredka narekuje poleg vzpostavljanja novih sistemov tudi nenehne prilagoditve na podlagi posameznikovega korpusa znanja, kompetenc in spretnosti. Ustrezna raven t. i. digitalnih veščin in kompetenc odpira nove, pogosto tudi edine priložnosti za politično, ekonomsko in družbeno udejstvovanje posameznika skozi družbeno interakcijo z ostalimi posamezniki ali interakcijo z drugimi sistemi in s storitvami (Ecorys, 2016, v Lavrič in Deželan, 2021).

Medijske vsebine in različne vrste dejavnosti mladostnikov na spletu poleg pomembnih drugih (člani družine, prijatelji, partnerji), družbenih skupin (npr. vrstniške) in družbenih ustanov (npr. izobraževalne) sooblikujejo njihov razvoj. Sodobni pristop k razlagi vloge medijev v življenju in razvoju posameznikov upošteva krožni proces dvosmernih vplivov med osebo (uporabnikom) in mediji, ki ga zapletajo še vplivi pomembnih drugih (npr. vrstnikov). Na splošno se je uveljavil t. i. model rabe medijev (Steele in Brown, 1995), ki obravnava osebe kot dejavne uporabnike medijev (v nekaterih primerih tudi ustvarjalce) medijev, ne pa kot razmeroma nedejavne prejemnike, na katere mediji enostavno in neposredno vplivajo. Uporabniki se namreč med seboj razlikujejo v osebnih lastnostih, preferencah in identiteti, ki je pri mladostnikih še v procesu oblikovanja. Na podlagi medosebnih razlik mladi uporabniki izbirajo medije z različnimi motivi (Marjanovič Umek in Zupančič, 2020: 802).

Pojav digitalnih medijev je ponudil nove priložnosti za digitalno tržno komuniciranje alkoholnih pijač. Alkoholna industrija je temu razvoju sledila. Zaznali so, da ljudje za

komunikacijo in zabavo uporabljajo digitalne medije, zato so svoje vire usmerili v digitalno tržno komuniciranje alkoholnih pijač. To omogoča npr. gostovanje na oglasnih deskah in v foto galerijah, kjer lahko uporabniki objavljajo komentarje ali slike. Poleg tega lahko promovirajo svoje izdelke s strani uporabnikov, na primer preko »všečkanja« ali deljenja vsebin med prijatelji ali znotraj njihovih socialnih mrež. V tem smislu so še posebno problematični primeri »vloganja« in »bloganja«, kjer uporabnik ne ve, ali gre za osebno mnenje ali plačano oglaševanje alkohola. Sporočila so še posebno učinkovita, kadar gre za prenos med vrstniki. Pomembnost vpliva vrstnikov na uporabo alkohola je dobro raziskana in razumljena. Mladostniki so izrazito nagnjeni k odkritemu postavljanju, da so sposobni popiti velike količine alkohola, in si želijo, da bi jih njihovi vrstniki videli kot »pivce«. Zato so pitje in slike opijanja pogoste vsebine, ki jih uporabniki delijo na spletnih socialnih omrežjih. Ob tem pridobivanje podatkov o uporabnikih podjetjem omogoča razvijanje dolgoročnih odnosov s posameznimi strankami. Uporabniki spletnih socialnih omrežij tako soustvarjajo oglaševanje v svojih socialnih mrežah in blagovne znamke postanejo povezane s komunikacijo med vrstniki. Posledično se zdi, da tržna sporočila pogosto podpirajo zaupanja vredni prijatelji, kar jim daje večjo verodostojnost, pristnost in prepričljivost. Za osebna sporočila velja, da so verjetneje prevzeta in bolj kognitivno dostopna v procesu odločanja (Radoš Krnel idr., 2020).

Po podatkih organizacije Alcohol and Drug Foundation (2020) alkoholna industrija na družbenih omrežjih izkorišča tržne priložnosti, ki jih sprožijo aktualni dogodki, kot je bila pandemija covid-19. V tem obdobju so trgovci množično promovirali »brezkontaktne dostave na dom«, obenem pa z »memi« in videoposnetki spodbujali kopičenje zalog alkohola in pitje med karanteno. Takšna sporočila normalizirajo vsakodnevno in pretirano pitje doma in še dodatno prispevajo k dejavnikom tveganja za škodljivo uporabo alkohola.

Pomembno vlogo pri tem igrajo vplivneži, ki imajo velik doseg predvsem med mladimi. Pogosto jih podjetja plačajo za objave alkoholnih izdelkov, pri čemer mlajši sledilci lahko dojamejo pitje kot zabavno, glamurozno ali celo samoumevno. Ker se takšne objave pogosto dojamejo kot verodostojnejše od klasičnega oglaševanja, lahko dodatno vplivajo na nakupne namene in vedenje mladih.

Raziskave v Avstraliji in na Nizozemskem so pokazale, da velik delež vplivnežev objavlja vsebine, povezane z alkoholom, vendar le redki jasno razkrijejo, da gre za sponzorirano vsebino. To odpira pomembna vprašanja o preglednosti, regulaciji in zaščiti mladoletnikov pred prikritim trženjem alkohola (Alcohol and Drug Foundation, 2020).

Vplivneži z velikim številom sledilcev so pogosto plačani s strani podjetij, ki proizvajajo in prodajajo alkohol, da delijo slike ali videoposnetke, ki jih sami ustvarijo v zvezi z blagovno znamko ali izdelkom, ki jih lahko vidijo vsi njihovi sledilci. Za mlajše sledilce lahko objave, ki se nanašajo na alkoholne izdelke, kažejo, da je pitje normalna, zabavna in celo glamurozna stvar. To jih lahko spodbudi, da začnejo piti – ali, če že pijejo, da pijejo več. Objave vplivnežev se lahko dojemajo tudi kot bolj verodostojne in zaupanja vredne kot tradicionalne oblike »plačanega« oglaševanja in znano je, da povečujejo pozitivni odnos in nakupne namene do izdelkov, ki jih promovirajo.

Raziskava VicHealth je pregledala 70 najboljših avstralskih vplivnežev na Instagramu in ugotovila, da je skoraj tri četrtine v svojih objavah prikazalo alkoholne pijače, vendar je le četrtina v celoti razkrila, kdaj so jih plačale blagovne znamke alkohola. Na Nizozemskem so analizirali vplivneže na Instagramu, ki so priljubljeni med mladostniki in mladimi, in ugotovljeno je bilo, da jih je 64 % v zadnjem času objavilo o alkoholu. Od teh je le 20 % objav jasno prikazovalo blagovno znamko alkohola, le tretjina pa je razkrila svoje sponzorstvo (prav tam).

Zakon o omejevanju porabe alkohola v Sloveniji (ZOPA) vključuje tudi oglaševalska sporočila. Oglaševalsko sporočilo mora izpolnjevati naslednje pogoje:

- ne sme spodbujati čezmerne porabe alkohola ali prikazovati pozitivne vzročne zveze med pitjem alkohola in uspehom v življenju;
- ne sme biti namenjeno mladim in prikazovati oseb, ki uživajo alkohol;
- ne sme prikazovati oseb, mlajših od 25 let;
- ne sme povezovati uživanja alkohola s povečano telesno zmogljivostjo ali z vožnjo v prometu;
- ne sme ustvarjati videza, da uživanje alkohola prispeva k uspehom v družbenem in spolnem življenju;
- ne sme poudarjati, da ima alkohol zdravilne učinke, da je poživilo, pomirjevalo ali sredstvo za reševanje osebnih težav;
- ne sme prikazovati abstinence ali zmernega pitja v negativni luči;
- ne sme poudarjati visoke vsebnosti alkohola kot posebne kakovosti alkoholnega izdelka;
- ne sme se pojavljati v stavbah in na objektih in pripadajočih zemljiščih, kjer se opravlja zdravstvena dejavnost ter dejavnost vzgoje, športa ter izobraževanja;

- ne sme se pojavljati na panojih, tablah, plakatih ali svetlobnih napisih, ki so od vrtcev in šol oddaljeni manj kot 300 metrov;
- ne sme se pojavljati na prireditvah, ki so v prvi vrsti namenjene mladoletnim osebam, in na športnih prireditvah;
- ne sme vključevati simbolov, podob, junakov iz risanih filmov in drugih mladinskih oddaj;
- vsebovati mora opozorilo: “Minister za zdravje opozarja: Uživanje alkohola lahko škoduje zdravju!” ali “Minister za zdravje opozarja: Prekomerno pitje alkohola škoduje zdravju!” (Zakon o omejevanju porabe alkohola, 2017).

7. PREVENTIVA

7.1. Razvoj alkoholne politike

SZO Urad za Evropo je leta 1992 pripravil prvi akcijski načrt za področje alkohola. V Parizu je bila leta 1995 sprejeta Evropska listina o alkoholu, ki je opozarjala na pravico ljudi do zaščite pred negativnimi posledicami rabe alkohola in pozivala države k ukrepanju. Eden pomembnejših mejnikov političnega procesa v Evropi je Ministrsko zasedanje SZO o alkoholu in mladih v Stockholmu leta 2001, na katerem so bili mladostniki izpostavljeni kot ena najranjlivejših skupin. Na zasedanju je bila sprejeta Deklaracija o mladih in alkoholu, ki je pozvala k ukrepanju mednarodne institucije in države članice SZO. Nadalje so bili v Evropi sprejete številne strategije za zmanjšanje škode zaradi alkohola, v Ženevi 2010 pa je bila sprejeta Globalna strategija SZO o zmanjševanju škode, ki nastane zaradi tvegane in škodljive rabe alkohola.

V omenjene mednarodne procese se je ves čas aktivno vključevala tudi Slovenija. Leta 2003 smo sprejeli Zakon o omejevanju porabe alkoholnih pijač (ZOPA), ki je bistveno prispeval k omejevanju dostopnosti do alkoholnih pijač, še posebej za mlade. V zagovorništvo, razvoj in izvajanje alkoholne politike se je v preteklih letih vključila vrsta nevladnih organizacij, ki v sodelovanju z vladnimi institucijami delujejo predvsem na področju zmanjševanja pitja alkohola med otroki in mladostniki in tveganega pitja alkohola nasploh (Zorko idr., 2013).

7.2. Preventivne dejavnosti v Sloveniji za ozaveščanje o škodljivi rabi alkohola

Nekatere načine omejevanja porabe alkohola ter ukrepe za preprečevanje škodljivih posledic rabe alkohola v Sloveniji urejajo zakonske uredbe, ki so opisane v nadaljevanju.

V Sloveniji je leta 2003 začel veljati Zakon o omejevanju porabe alkohola (ZOPA). Ta zakon določa ukrepe in načine omejevanja porabe alkohola ter ukrepe za preprečevanje škodljivih posledic rabe alkohola. Med ukrepe za preprečevanje škodljivih posledic rabe alkohola se štejejo:

- spremljanje porabe alkohola in obsega škodljivih posledic rabe alkohola za zdravje;
- informiranje, izobraževanje in ozaveščanje javnosti in posameznih skupin prebivalstva

- o škodljivih posledicah rabe alkohola;
- usklajevanje aktivnosti za čim zgodnejše prepoznavanje oseb, ki imajo težave z alkoholom, in njihovo vključevanje v preventivne programe;
- usklajevanje, spremljanje in vrednotenje preventivnih programov za posamezne skupine prebivalstva;
- priprava in izvajanje programov za spodbujanje zdravega življenjskega sloga med različnimi starostnimi in družbenimi skupinami prebivalstva ter njihovo vrednotenje;
- strokovno svetovanje in podpora institucijam, združenjem, nevladnim organizacijam, lokalnim skupnostim in posameznikom pri izvajanju preventivnih programov in pri reševanju problemov, povezanih z rabo alkohola (Zakon o omejevanju porabe alkohola, 2017).

Zakon navaja tudi, da je:

- prepovedana prodaja in ponudba alkoholnih pijač in pijač, ki so jim dodane alkoholne pijače, osebam, mlajšim od 18 let;
- prepovedana je prodaja alkoholnih pijač osebam, ki kažejo očitne znake opitosti od alkohola;
- prepovedana je prodaja alkoholnih pijač in pijač, ki so jim dodane alkoholne pijače, iz avtomatskih samopostrežnih naprav.

V Sloveniji deluje precej programov, ki so namenjeni omejevanju porabe in zmanjševanju posledic rabe alkohola. V nadaljevanju so naštet ključni programi s tega področja.

Program omejevanja porabe alkohola in zmanjševanja škodljivih posledic rabe alkohola 2025–2026, ki vključuje vrsto ukrepov:

- izboljšanje dostopnosti do preventivnih in podpornih storitev;
- ozaveščanje javnosti o tveganjih pitja alkohola;
  - o posebna pozornost je namenjena mladim, nosečnicam in ranljivim skupinam prebivalstva;
- krepitev medsektorskega sodelovanja;
  - o vključitev in sodelovanje različnih sektorjev, vključno z zdravstvom, s šolstvom, socialnim varstvom, z lokalnimi skupnostmi ter nevladnimi organizacijami;
- vključevanje lokalnih skupnosti v izvajanje preventivnih dejavnosti.

Program smiselno vključuje tudi nekatere dokazano učinkovite ukrepe obvladovanja pitja alkohola, ki se že izvajajo v nekaterih državah, kot so cenovna in fizična dostopnost alkoholnih pijač ter njihovo označevanje, vključno z zdravstvenimi opozorili.

Slovenija se je znotraj političnih zavez Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) obvezala, da bo do leta 2030 v primerjavi z letom 2010 za 20 odstotkov zmanjšala splošno porabo alkohola. Program za leti 2025 in 2026 tako predstavlja pomemben korak k doseganju tega cilja. S celovitim pristopom in sodelovanjem vseh deležnikov bo Slovenija naslovila enega največjih javnozdravstvenih izzivov, s čimer si prizadeva za izboljšanje kakovosti življenja prebivalcev in zmanjšanje stroškov, povezanih s posledicami pitja alkohola (Ministrstvo za zdravje, 2024).

Pobuda »Ker alkohol ni mleko« je nastala s strani Društva za zdravje srca in ožilja, Mladinske zveze Brez izgovora Slovenija, Inštituta Utrip ter Slovenske zveze za javno zdravje, okolje in tobačno kontrolo, ki se na terenu vsakodnevno srečujejo z zgodbami otrok in mladostnikov, ki so pogosto posledica napačnega zgleda staršev in bližnjih. Namen pobude ni moraliziranje in kritiziranje pivcev alkohola, pač pa doseči zavedanje, kako velik vpliv imajo različni dejavniki na pивske navade naše mladine in da smo vsi odgovorni za preprečevanje in zmanjševanje škode zaradi alkohola, začeni z nami samimi. Namen kampanje je doseči uvedbo celostne alkoholne politike skozi spremembo Zakona o omejevanju porabe alkohola in povezanih politik (Ker alkohol ni mleko, 2025).

Projekt SOPA – Skupaj za odgovoren odnos do pitja alkohola

Nacionalni inštitut za javno zdravje s projektom SOPA povezuje zdravstveni in socialni sektor ter nevladne organizacije v skupnem naslavljanju alkoholne problematike in čezmernega pitja v Sloveniji, kjer vsak dan umreta vsaj 2 osebi zaradi razlogov, povezanih izključno s pitjem alkohola. Če prištejemo še žrtve prometnih nesreč, je ta številka še višja (NIJZ, 2021).

Agencija za varnost v prometu – Varno brez alkohola: Pobuda vabi k odgovornemu odnosu do alkohola doma, na cesti, pri delu in v družbi in je opozorilo, da čezmerno uživanje alkohola v Sloveniji povzroča veliko stisk zaradi skrhanih odnosov, nasilja, prometnih nesreč in bolezni.

Akcija 40 dni brez alkohola soorganizirajo Slovenska Karitas, Javna agencija RS za varnost prometa, Med.Over.Net in NIJZ ter podporniki akcije: Ministrstvo za zdravje, Zavod Varna pot, Katedra za družinsko medicino Medicinske fakultete v Ljubljani (projekt Sporočilo v

steklenici), Društvo Žarek upanja, Zavod Vse bo v redu, Zveza klubov zdravljenih alkoholikov, Društvo abstinent, Društvo UP, Društvo Nacoa in Združenje FORTOX (Javna agencija RS za varnost prometa, 2025).

Spletni portal MOSA – Mobilizacija skupnosti za odgovornejši odnos do alkohola. Namen MOSE je vzpostavitev nad organizacijske entitete MOSA, ki bo povezovala dejavnike, ki v Sloveniji delujejo na področju preprečevanja in zmanjševanja škodljivih posledic pitja alkohola. Namen MOSE je tudi oblikovanje in vzdrževanje učinkovitega informacijskega vozlišča. MOSA želi vplivati na razvoj slovenske alkoholne politike v smeri vpeljevanja ukrepov, ki so dokazano učinkoviti v preprečevanju in zmanjševanju tveganega in škodljivega pitja alkohola (NIJZ, 2025).

8. PROBLEM

V času magistrskega študija sta bila moja otroka srednješolca. Ker nista pila alkohola, sta predstavljala manjšino v srednješolskem okolju, kjer je uživanje alkohola pogosto prisotno. Večkrat sem poslušala pogovore med mladimi. Doma, ko sta mi o dogodkih pripovedovala otroka, v službi, kjer sem imela stik z mladimi na praksi, pogovori s sodelavkami o njihovih otrocih. Velikokrat sem slišala, da je vsem »normalno«, da se ob praznikih in vikendih popiva, pijančuje, saj da se tako večina zabava. Te situacije so me spodbudile k razmišljanju o razlogih, zakaj je uživanje alkohola tako razširjeno med nekaterimi mladimi. Pojavila se je vrsta vprašanj, kateri dejavniki vplivajo na odločitev mladih za uživanje alkohola. Morda se nekateri obrnejo k alkoholu pod vplivom družbenih pritiskov, želje po pripadnosti ali zaradi t. i. razvedrila.

Odraščala sem v vaškem okolju, kjer je bil alkohol prisoten pri vseh opravilih in razvedrilih. Po študiju sem ostala v mestu, saj sem želela otrokom nuditi več možnosti za osebni razvoj, kot sem ga imela sama. Spoznala sem nove ljudi in nisem imela več stika z alkoholom. Morda sem naivno verjela, da je v mestu manj prisoten kot način razvedrila in praznovanja. To je še eno izmed vprašanj, ki me je zanimalo. Ali okolje (mesto, vas) vpliva na pitje med mladimi?

Lahko bi preprosto dejali, da tako pač je. Vendar lahko razumevanje teh dejavnikov pomaga oblikovati preventivne strategije. Takšne, ki bi zmanjšale število mladih, ki posegajo po alkoholu ter spodbujale zdrav življenjski slog in odgovorno odločanje.

9. METODOLOGIJA

9.1. Vrsta raziskave

V prvem delu raziskave je uporabljena kvantitativna raziskava z uporabo standardiziranih anketnih vprašalnikov, ki so ocenjevali frekvenco, količino in okoliščine uživanja alkohola.

Zastavljene hipoteze so bile naslednje:

- H1: Mladostniki v mestnih območjih uživajo alkohol pogosteje in v večjih količinah zaradi večje dostopnosti in družbenega pritiska kot njihovi vrstniki na podeželju.
- H2: Večina mladostnikov meni, da so dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola.
- H3: Izobraževalni programi o škodljivih učinkih alkohola lahko pripomorejo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi, ne glede na to, kje živijo.

Drugi del raziskave je izveden v sosednji občini, kjer sem bivala kot otrok. V kraju deluje skupina ozdravljenih alkoholikov. V kvalitativno raziskavo je bilo vključenih 5 oseb, ki so bile zasvojene z alkoholom. Raziskava o vzrokih za pitje alkohola je kvalitativna. Kvalitativna raziskava je raziskava, pri kateri sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi, in v kateri je to gradivo tudi obdelano in analizirano na besedni način brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila, in brez operacij nad števili (Mesec, 1998: 26).

Namen kvalitativne raziskave je bil, da z dodatnim gradivom zberem več podatkov, ki bi služili pri reševanju ali pri pomoči ljudem pri tovrstnih težavah. Izhodišče kvalitativne raziskave pa so predvsem stvarni, praktični, vsakdanji problemi ljudi, ne toliko teoretični problemi posamezne vede. Pri kvalitativnem raziskovanju naj bi izbrali problem, ki je pomemben za ljudi, ki so udeleženi v raziskavi. Ugotovitve raziskave naj bi bile neposredno uporabne za reševanje socialnih problemov ljudi in za izpopolnjevanje metod socialnega dela, ki je namenjeno reševanju vsakdanjih stisk in težav ljudi (prav tam: 29).

S pomočjo delno standardiziranih intervjujev, z metodo spraševanja, so bile zbrane izjave ljudi, ki imajo izkušnje s področja, ki je bilo opredeljeno kot tematika magistrske naloge. Podatki so bili analizirani z odprtim in osnim kodiranjem, s pomočjo katerega so bili podani odgovori na raziskovalna vprašanja, ki so navedena v nadaljevanju.

1. Kakšne so glavne razlike v frekvenci in količini uživanja alkohola med mladimi na podeželju in v mestu?
2. Kateri socialno ekonomski dejavniki najbolj vplivajo na vzorce uživanja alkohola med mladimi v različnih okoljih?
3. Ali obstaja povezava med razpoložljivostjo prostega časa in uživanjem alkohola?
4. Kakšen je vpliv izobraževalnih programov o škodljivosti alkohola na zmanjševanje uživanja alkohola med mladimi?

9.2. Merski instrumenti in viri podatkov

Instrument za zbiranje podatkov v kvantitativnem delu raziskave je bil anketni vprašalnik, ki je zajemal vprašanja zaprtega tipa in odprtega tipa. Pravilno izpolnjenih je bilo 188 anketnih vprašalnikov. Od tega je anketni vprašalnik izpolnilo 111 moških in 77 žensk.

V drugem delu raziskave je bila uporabljena metoda odprtega intervjuja, kjer so bili intervjuvanci usmerjeni s podvprašanji, ki so se nanašala na raziskovalna vprašanja. Bistvena značilnost odprtega intervjuja je, da izberemo glavno temo ali manjše število tem, o katerih se bomo pogovarjali. Vprašanj ne beremo, ampak se pogovarjamo. Pogovor je bil posnet in zbrano gradivo urejeno. Gradivo, ki ga zberemo na ta način, ima obliko pripovedi in ga obdelamo kvalitativno, tako da s postopnim kodiranjem oblikujemo pojme in jih povezujemo v pojmovne sklope (Mesec, 2023: 89).

Pred vsakim intervjujem je bilo intervjuvancem razloženo, kako bo intervju potekal, prav tako so bili vprašani po dovoljenju za snemanje intervjuja. Samo ena od intervjuvank je bila zelo zadržana in je bilo potrebnih več podvprašanj, drugače pa so se ostali zelo razgovorili o obravnavani temi.

9.3. Populacija in vzorčenje

Vzorec v kvantitativnem delu raziskave so predstavljali mladi iz urbanega in ruralnega okolja, stari od 18 do 25 let. Izbor vzorca je bil naključen.

V kvalitativni raziskavi je populacijo sestavljalo 5 ljudi, ki so imeli večje težave zaradi alkohola. Vsi so bili odvisni od alkohola in so se odvisnosti uspešno ozdravili. Doba ozdravljenja je bila od 8 mesecev do treh let. Pri spolu so v populaciji sodelovale tri ženske in dva moška. V intervju

je privolil še en moški, s katerim pa nikakor nisva mogla uskladiti časa in datuma intervjuja. Pogovor z njim sem opustila, saj sem imela občutek, da je vanj privolil na željo vodje skupine ozdravljenih alkoholikov, ki sem jo kontaktirala.

Za vzorčenje je bilo uporabljeno namensko vzorčenje, torej skupina ljudi, ki ima določene skupne lastnosti. Osebe v skupini so bile nepoznane. Vzorec je neslučajnostni.

Za enoto raziskovanja je bila izbrana skupina, kjer je praktična problematika, ki je obravnavala problematiko magistrske naloge. Pri njej se odpovemo ideji reprezentativnega vzorčenja in statističnega posploševanja na širšo populacijo in se opredelimo za analitično indukcijo (Mesec, 1998).

9.4. Zbiranje podatkov

Preko strokovne vodje Društva Zmagovita pot iz Krškega sem pridobila stike članov, ki so bili pripravljene sodelovati v intervjujih. Društvo deluje na področju treh ciljnih skupin. Eno od skupin, t. im. skupina za urejanje, obiskujejo osebe po zdravljenju v zdravstveni ustanovi. Intervjuje sem opravila s člani te skupine.

V drugem kvalitativnem delu raziskave so bili podatki zbrani z metodo odprtega intervjuja, ki je bil z dovoljenjem intervjuvancev tudi posnet. Glavna tema in podvprašanja so bili vnaprej pripravljene. Intervjuji so bili izvedeni individualno po predhodnem telefonskem dogovoru o terminu in kraju.

En intervju je bil opravljen na domu staršev, vsi ostali pa pri intervjuvancih doma. Intervjuji so potekali čez vikend v dopoldanskem času, dva pa v popoldanskem po končani službi intervjuvancev. Vsi intervjuvanci so si vzeli čas, nikomur se ni mudilo. Seznanjeni so bili z namenom raziskovanja in kako in koliko časa približno bo intervju trajal. Intervjuji so trajali od 35 do 50 minut. Vsem sodelujočim je bilo razloženo, kako se bo ravnalo z njihovimi osebnimi podatki. Zagotovljena je bila anonimnost in varstvo osebnih podatkov. Po intervjujih sem opravila transkripcijo. Zbiranje podatkov je potekalo od začetka januarja do začetka februarja 2024. V tabeli 1 so predstavljeni datumi izvajanja intervjujev.

Tabela 1: Datumi izvajanja intervjujev

Datum izvajanja intervjuja	Oseba
7. 1. 2024	Intervjuvanka A
2. 2. 2024	Intervjuvanka B
3. 2. 2024	Intervjuvanec C
3. 2. 2024	Intervjuvanka D
4. 2. 2024	Intervjuvanec E

9.5. Obdelava in analiza podatkov

Podatki za kvantitativni del raziskave so se zbirali v spletnem portalu Ika, od koder so bili preneseni v program SPSS, kjer so bili obdelani in preverjene zastavljene hipoteze.

Vsi opravljeni intervjuji so bili po poslušanju prepisani v program Microsoft Word. Označeni so bili z zaporednimi črkami, za vsakega intervjuvanca z novo črko (A, B, C, D, E). Nato so bile vsakemu dobrednemu prepisu določene enote kodiranja. Vsaka izjava je bila označena s črko in številko. Nastala je tabela (tabela 2) s štirimi stolpci za odprto kodiranje. V prvih dveh stolpcih je oznaka izjave in izbrana izjava. V tretjem in četrtem stolpcu pa so k vsaki enoti pripisani pojmi in kategorija. Tiste izjave, ki niso bile pomembne za to raziskavo, so bile izpuščene iz kasnejše obdelave podatkov. Tako so bile po urejanju gradiva določene enote kodiranja, nato pa gradivo odprto in kasneje osno kodirano.

Tabela 2: Primer odprtega kodiranja

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
D1	Ko smo bili otroci, je šel kozarec pri južini okrog, tudi do otrok.	Prvi stik z alkoholom	Družina
D2	Ata je hodil na šiht, je pil, mama je bila doma, pa je tudi pila.	Družinsko okolje	Družina
D3	Vsaka hiša je imela vinograd, tudi midva sva ga po poroki kupila, to je bilo treba imet.	Vaško okolje	Okolje
D4	Alkohol je bil ves čas prisoten, smo pili, pa se nam ni zdelo, da dosti, že ko smo bili mladi.	Pitje v mladosti	Začetki
D5	Takole recimo – me je videla soseda in rekla, daj, pridi na en deci, in mi ni bilo treba dvakrat reči, potem pa sem še jaz povabila njo čez čas.	Priložnosti za pitje	Družba

Pri osnem kodiranju so bile združene vse kode, ki spadajo pod isto kategorijo. Najprej je bila napisana kategorija, pod njo pa kode, ki so označene z zaporedno črko in številko izjave iz odprtega kodiranja intervjujev. Primer osnega kodiranja je predstavljen v nadaljevanju.

Primer osnega kodiranja

ZAČETKI PITJA ALKOHOLA

- *Občasno pitje v srednji šoli (A1, C2).*
- *Zgodnja zaposlitev (B3, E1).*
- *Prvi stik z alkoholom (C1).*
- *Pitje v mladosti (D4).*

DRUŽINA

- *Odnosi v družini (B1, B2).*
- *Družinsko okolje (D2).*
- *Vpliv družine na pitje alkohola (A10, B10).*
- *Prvi stik z alkoholom (D1).*
- *Reševanje težav z alkoholom (E5).*

DRUŽBA

- *Delo in pitje alkohola (A2).*
- *Sprejetost v družbi (A8).*
- *Skrivanje pitja v družbi (B8).*
- *Pitje v času študija (C3).*
- *Priložnosti za pitje (C4, D5, E8).*
- *Vpliv okolja na pitje (D6, D11, E10).*
- *Pitje po službi (A3, D9).*
- *Prekinitev stikov s staro družbo (A9).*

10. REZULTATI

Rezultati raziskave so razdeljeni na kvantitativni in kvalitativni del, kjer so predstavljeni izsledki opravljenih raziskav.

10.1. Rezultati kvantitativne raziskave

10.1.1. Demografske značilnosti vzorca

V tabeli 3 so najprej prikazane demografske značilnosti vzorca.

Tabela 3: Demografske značilnosti vzorca

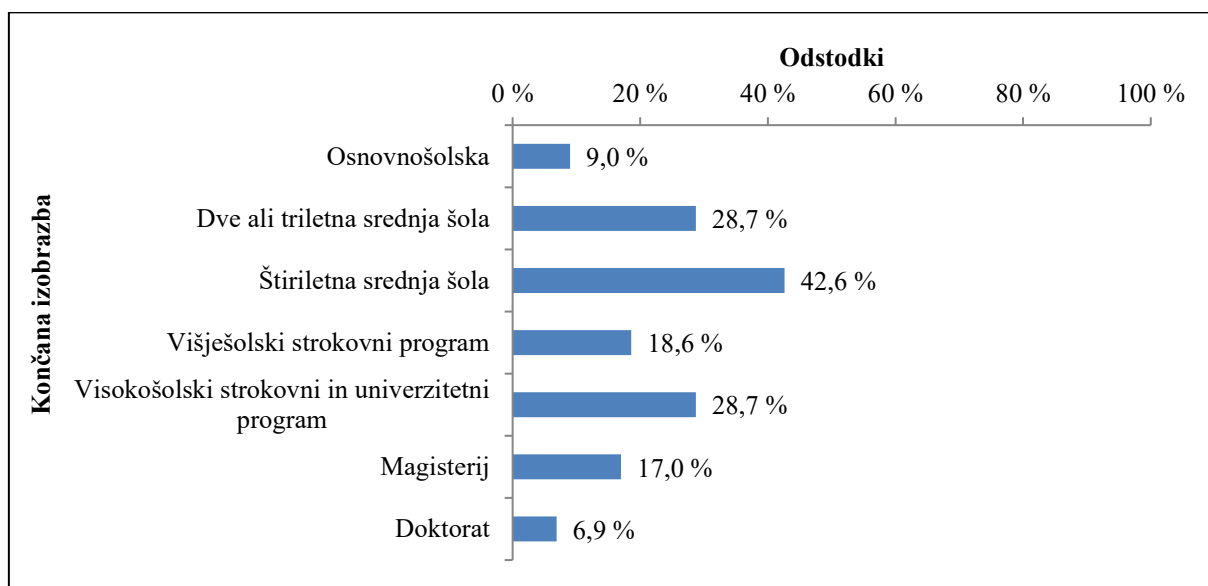
		Frekvence	Odstotek
Starost	18 let	128	68,1
	19 let	26	13,8
	20 let	9	4,8
	21 let	4	2,1
	22 let	2	1,1
	23 let	8	4,3
	24 let	5	2,7
	25 let	6	3,2
Spol	Ženski	77	41,0
	Moški	111	59,0
Lokacija bivanja	Mesto	65	34,6
	Podeželje	123	65,4
Skupaj		188	100,0

Kot je razvidno iz tabele 1, je bilo v vzorcu 188 oseb, od tega je bilo 111 moških in 77 žensk. Največ jih je bilo starih 18 let, najmanj pa 22 let. Večina jih je bivala na podeželju.

10.1.2. Končana izobrazba staršev

V nadaljevanju raziskovanja sem anketirane povprašala, kakšna je končana izobrazba njihovih staršev. V grafu 1 so prikazani rezultati.

Graf 1: Končna izobrazba staršev anketiranih

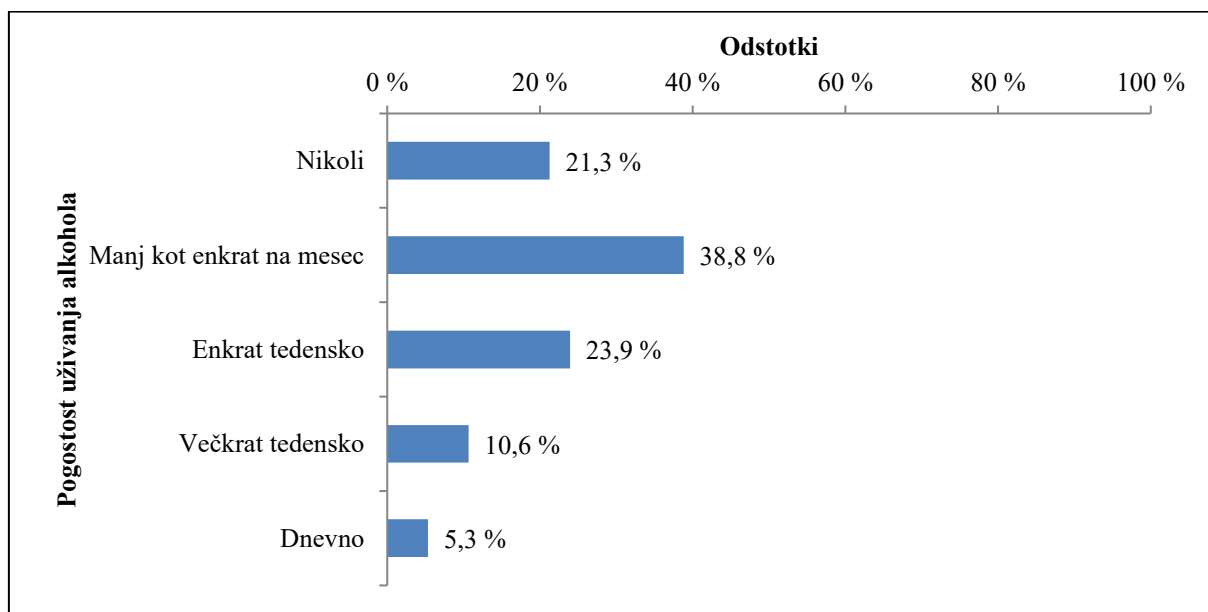

Možna sta bila dva odgovora, za vsakega od staršev posebej. Največ anketiranih (80; 42,6 %) je odgovorilo, da je končna izobrazba staršev štiriletna srednja šola, najmanj anketiranih (13; 6,9 %) pa, da je končna izobrazba staršev doktorat.

10.1.3. Pogostost uživanja alkohola

Sledilo je vprašanje, kako pogosto anketiranci uživajo alkohol. Rezultati so prikazani v grafu 2.

Graf 2: Pogostost uživanja alkohola

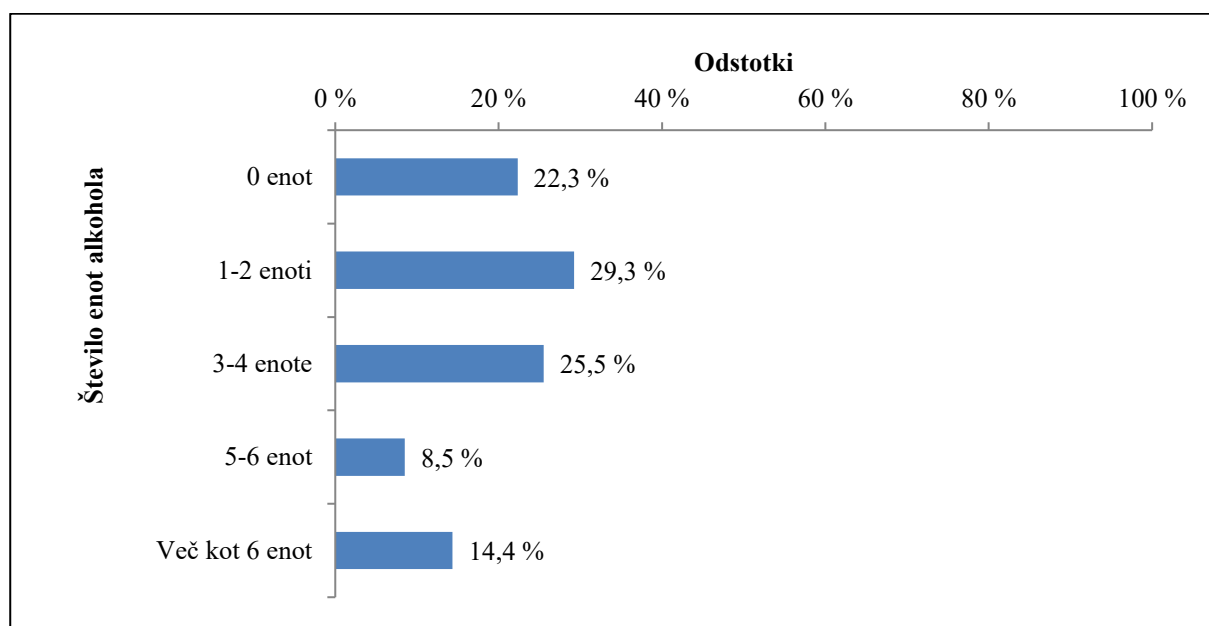

Največ anketiranih (73; 38,8 %) je odgovorilo, da alkohol uživa manj kot enkrat na mesec, najmanj anketiranih (10; 5,3 %) alkohol uživa dnevno.

10.1.4. Število standardnih enot alkohola, zaužitih ob enem pitju

V nadaljevanju raziskovanja so anketirani odgovarjali na vprašanje, koliko standardnih enot alkohola zaužijejo ob enem pitju. Standardna enota je en kozarec vina, eno pivo, en kozarček žgane pijače. Rezultati so prikazani v grafu 3.

Graf 3: Količina zaužitega alkohola

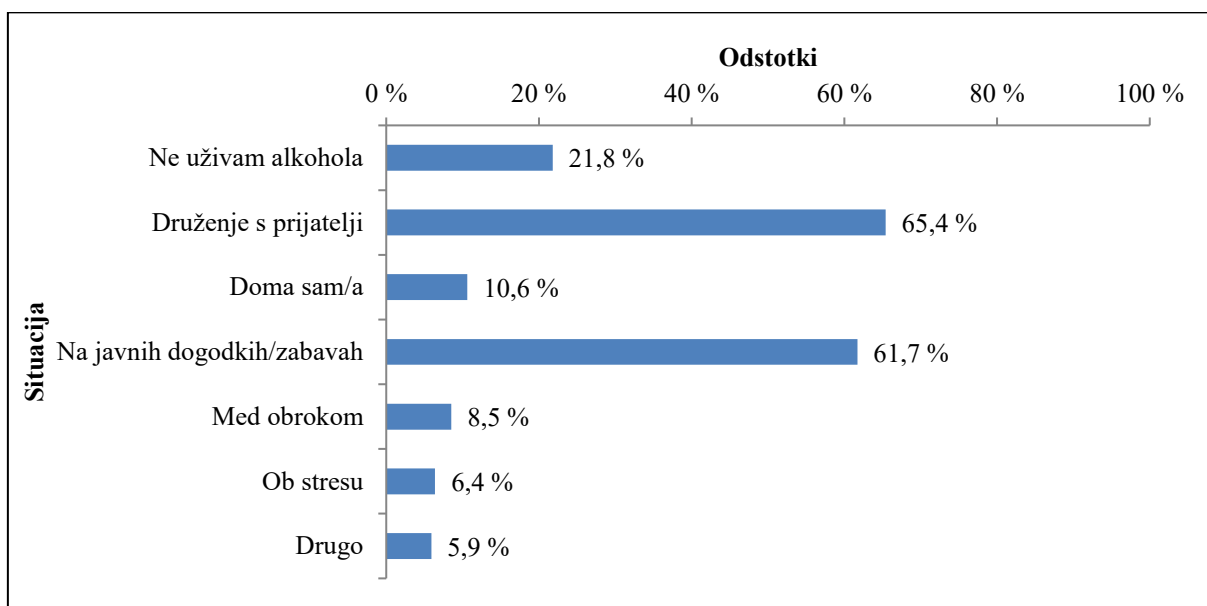

Največ anketiranih (55; 29,3 %) ob enem pitju zaužije 1–2 enoti alkohola, najmanj anketiranih (16; 8.5 %) ob enem pitju zaužije 5–6 enot alkohola.

10.1.5. Priložnosti, ob katerih se največkrat uživa alkohol

Sledilo je vprašanje, v katerih situacijah anketiranci najpogosteje uživajo alkohol. Rezultati so v odstotkih prikazani v grafu 4.

Graf 4: Situacije najpogostejšega uživanja alkohola

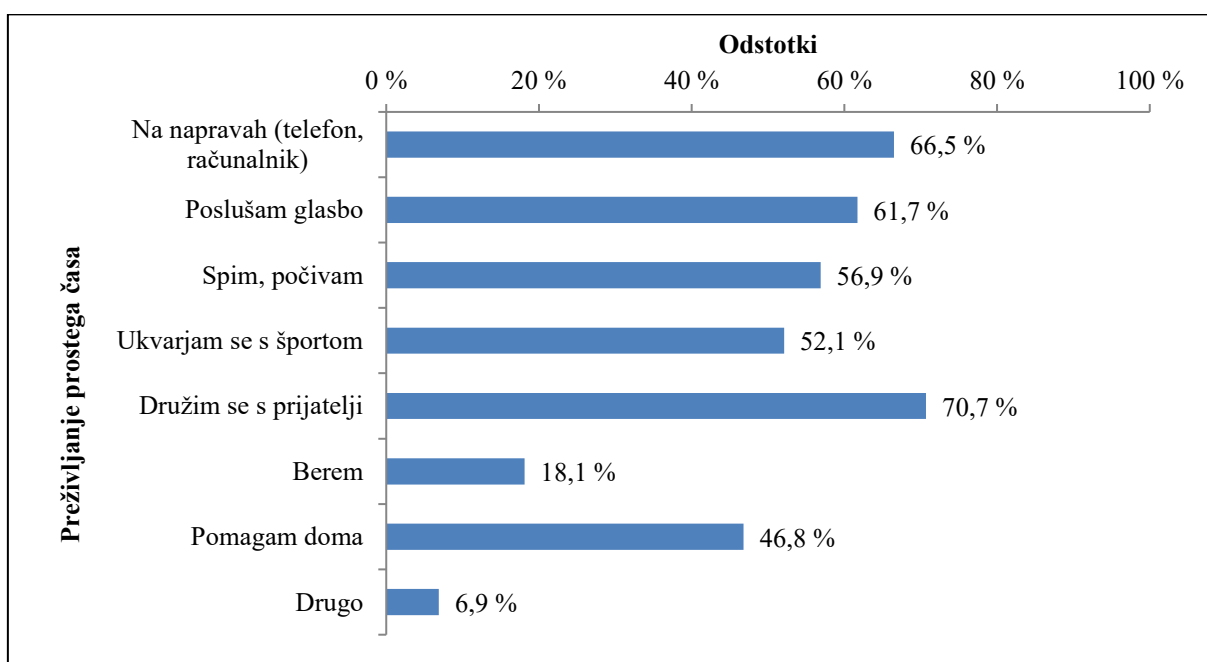

Možnih je bilo več odgovorov. Največ anketiranih (123; 65,4 %) običajno alkohol uživa ob druženju s prijatelji, najmanj anketiranih (11; 5,9 %) alkohol uživa ob drugih priložnostih.

10.1.6. Preživljanje prostega časa

V drugem delu anketnega vprašalnika so anketirani odgovarjali na vprašaje, kako preživljajo prosti čas. Odgovori so prikazani v grafu 5.

Graf 5: Način preživljanja prostega časa

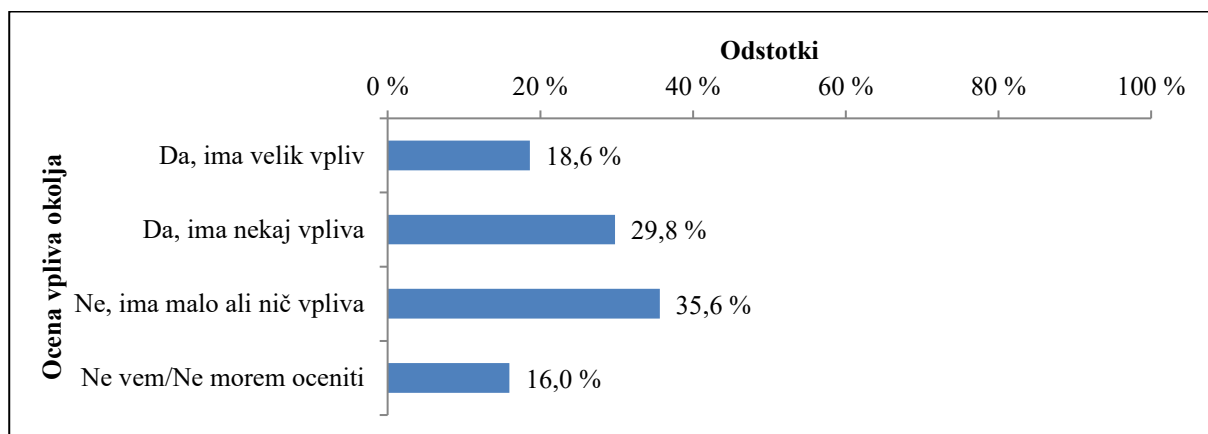

Možnih je bilo več odgovorov. Največ anketiranih (133; 70,7 %) prosti čas preživlja ob druženju s prijatelji, najmanj anketiranih (11; 5,9 %) prosti čas preživlja na druge načine.

10.1.7. Vpliv okolja na vzorce pitja alkohola

Anketirance sem povprašala tudi, ali menijo, da ima okolje (podeželje/mesto) vpliv na njihove vzorce pitja alkohola. Rezultate so prikazani v grafu 6.

Graf 6: Vpliv okolja na vzorce pitja alkohola

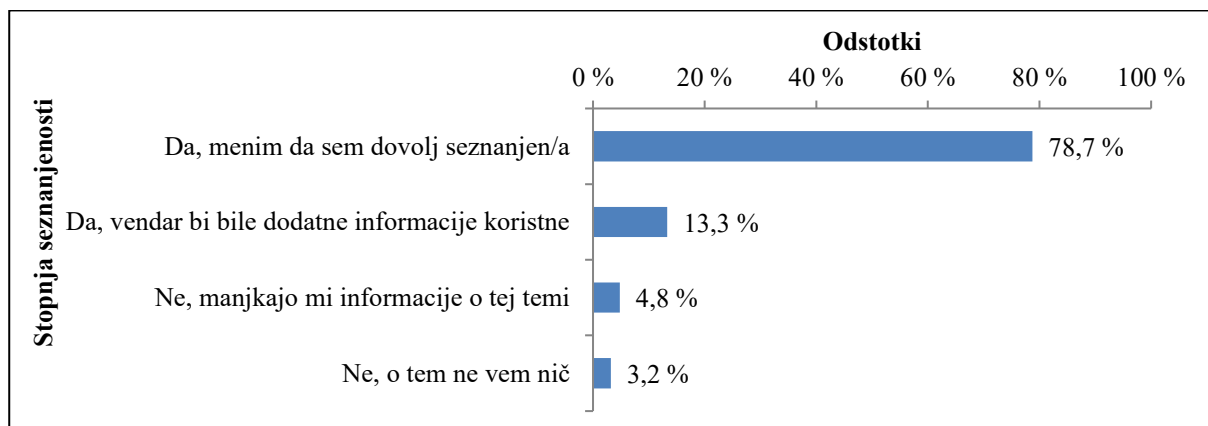

Največ anketiranih (67; 35,6 %) meni, da ima okolje (podeželje/mesto) malo ali nič vpliva na njihove vzorce pitja alkohola.

10.1.8. Seznanjenost s posledicami uživanja alkohola

Sledijo odgovori na vprašanje, ali anketiranci menijo, da so dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola, ki so predstavljene v grafu 7.

Graf 7: Seznanjenost o škodljivih posledicah uživanja alkohola

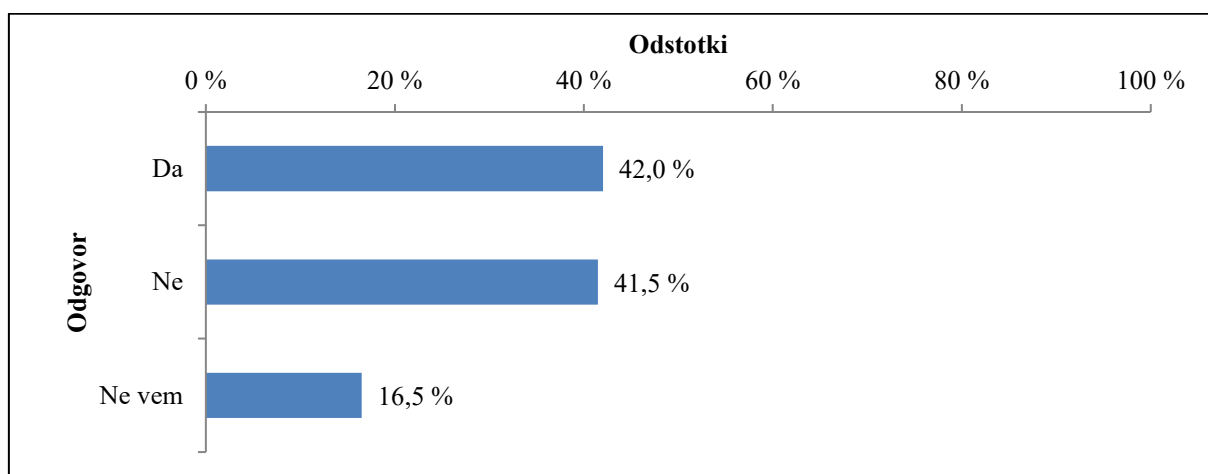

Največ anketiranih (148; 78,7 %) meni, da so dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola.

10.1.9. Pomen izobraževanja za zmanjšanje uživanja alkohola med mladimi

Zadnje zastavljeno vprašanje se je glasilo: Ali menite, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi? Odgovori so predstavljeni v grafu 8.

Graf 8: Pomen izobraževanja za zmanjšanje uživanja alkohola med mladimi

Največ anketiranih (79; 42,0 %) meni, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi.

10.2. Hipoteze

V nadaljevanju besedila sledi preverjanje zastavljenih hipotez.

Prva zastavljena hipoteza se je glasila:

H1: Mladostniki v mestnih območjih uživajo alkohol pogosteje in v večjih količinah zaradi večje dostopnosti in družbenega pritiska kot njihovi vrstniki na podeželju.

Pri preverjanju hipoteze 1 sem upoštevala odgovore na vprašanje »Kako pogosto uživete alkohol?« in »Koliko standardnih enot alkohola običajno zaužijete ob enem pitju?«.

Hipotezo 1 sem preverila s hi-kvadrat preizkusom povezanosti dveh spremenljivk.

V tabeli 4 predstavljam povezanost spremenljivk lokacija bivanja in pogostost uživanja alkohola.

Tabela 4: Povezanost spremenljivk lokacija bivanja in pogostost uživanja alkohola

			Lokacija bivanja		Skupaj	
			Mesto	Podeželje		
Kako pogosto uživate alkohol?	Nikoli	Število	12	28	40	
		% Lokacija bivanja	18,5 %	22,8 %	21,3 %	
	Manj kot enkrat na mesec	Število	24	49	73	
		% Lokacija bivanja	36,9 %	39,8 %	38,8 %	
	Enkrat tedensko	Število	20	25	45	
		% Lokacija bivanja	30,8 %	20,3 %	23,9 %	
	Večkrat tedensko	Število	7	13	20	
		% Lokacija bivanja	10,8 %	10,6 %	10,6 %	
	Dnevno	Število	2	8	10	
		% Lokacija bivanja	3,1 %	6,5 %	5,3 %	
	Skupaj		Število	65	123	188
			% Lokacija bivanja	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Iz tabele 4 je razvidno, da največ anketiranih, ne glede na lokacijo bivanja, alkohol uživa manj kot enkrat na mesec. V tabeli 5 sledi rezultat hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk.

Tabela 5: Hi-kvadrat preizkus povezanosti dveh spremenljivk

	Vrednost	Stopnja prostosti	Dvostranska stopnja značilnosti
Pearsonov hi-kvadrat	3.342 ^a	4	0,502
Razmerje verjetja	3,371	4	0,498
Linearna združitev	0,084	1	0,772
Število veljavnih enot	188		

a. 1 cells (10.0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3.46.

Tudi rezultat hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk (Hi-kvadrat=3,342; p=0,502) kaže, da se pogostost uživanja alkohola glede na lokacijo bivanja statistično značilno ne razlikuje.

V nadaljevanju v tabeli 6 sledi prikaz povezanosti spremenljivk običajne standardne enote alkohola ob enem pitju glede na lokacijo bivanja.

Tabela 6: Povezanost spremenljivk lokacije bivanja in običajne standardne enote alkohola ob enem pitju

			Lokacija bivanja		Skupaj	
			Mesto	Podeželje		
Koliko standardnih enot alkohola običajno zaužijete ob enem pitju? (Standardna enota je en kozarec vina, eno pivo, en kozarček žgane pijače.)	0 enot	Število	12	30	42	
		% Lokacija bivanja	18,5 %	24,4 %	22,3 %	
	1–2 enoti	Število	21	34	55	
		% Lokacija bivanja	32,3 %	27,6 %	29,3 %	
	3–4 enote	Število	20	28	48	
		% Lokacija bivanja	30,8 %	22,8 %	25,5%	
	5–6 enot	Število	7	9	16	
		% Lokacija bivanja	10,8 %	7,3 %	8,5 %	
	Več kot 6 enot	Število	5	22	27	
		% Lokacija bivanja	7,7 %	17,9 %	14,4 %	
	Skupaj		Število	65	123	188
			% 3. Lokacija bivanja	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Iz tabele 6 je razvidno, da največ anketiranih, ne glede na lokacijo bivanja, ob enem pitju zaužije eno do dve enoti alkohola. V tabeli 7 sledi rezultat hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk.

Tabela 7: Hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk

	Vrednost	Stopnja prostosti	Dvostranska stopnja značilnosti
Pearsonov hi-kvadrat	5,725 ^a	4	0,221
Razmerje verjetja	6,028	4	0,197
Linearna združitev	0,235	1	0,628
Število veljavnih enot	188		

a. 0 cells (0.0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5.53.

Tudi rezultat hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk (Hi-kvadrat = 5,725; $p=0,221$) kaže, da se običajne standardne enote alkohola ob enem pitju glede na lokacijo bivanja statistično značilno ne razlikujejo. **Hipoteza 1 ni sprejeta.**

Druga hipoteza, ki sem si jo zastavila, se je glasila:

H2: Večina mladostnikov meni, da so dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola.

Upoštevala sem odgovore na vprašanje 10, ki se je glasilo: Ali menite, da ste dovolj seznanjeni s škodljivimi posledica i uživanja alkohola?

Hipotezo sem preverila z opisno statistiko in Hi-kvadrat preizkusom opisne statistike.

Iz grafa 7 je razvidno, da največ mladostnikov (148); 78 % meni, da je dovolj seznanjenih s škodljivimi posledicami alkohola, kar je več kot 50 %.

V nadaljevanju v tabeli 8 predstavljam še hi-kvadrat preizkusa enake verjetnosti.

Tabela 8: Hi-kvadrat preizkus enake verjetnosti

		Frekvence	Odstotek	Hi kvadrat test	Kumulativni odstotek
Valid	Da, menim, da sem dovolj seznanjen/a.	148	78,7	293,830	0,000
	Da, vendar bi bile dodatne informacije koristne.	25	13,3		
	Ne, manjkajo mi informacije o tej temi.	9	4,8		
	Ne, o tem ne vem nič.	6	3,2		
	Total	188	100,0		

Tudi rezultat hi-kvadrat preizkusa enake verjetnosti kaže, da med mladostniki obstajajo različna mnenja glede seznanjenosti o škodljivih učinkih alkohola. **H2 sprejem (potrdim).**

Zadnja hipoteza, ki sem jo zastavila, se je glasila:

H3: Izobraževalni programi o škodljivih učinkih alkohola lahko pripomorejo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi, ne glede na to, kje živijo.

Pri preverjanju hipoteze 4 sem upoštevala odgovore na vprašanje »Ali menite, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi?«

Hipotezo 4 sem preverila s hi-kvadrat preizkusom povezanosti dveh spremenljivk.

Najprej v tabeli 9 predstavljam povezanost spremenljivk lokacija bivanja in izobraževanje.

Tabela 9: Povezanost spremenljivk lokacija bivanja in izobraževanje.

		Lokacija bivanja		Total	
		Mesto	Podeželje		
Ali menite, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi?	Da	Število	35	44	79
		% Lokacija bivanja	53,8 %	35,8 %	42,0 %
	Ne	Število	21	57	78
		% Lokacija bivanja	32,3 %	46,3 %	41,5 %
	Ne vem	Število	9	22	31
		% Lokacija bivanja	13,8 %	17,9 %	16,5 %
Skupaj		Število	65	123	188
		% Lokacija bivanja	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Iz tabele 6 je razvidno, da največ anketiranih v mestu meni, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi, medtem ko največ anketiranih na podeželju meni, da ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli ne bi pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi.

V tabeli 10 sledi še hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk.

Tabela 10: Hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk.

	Vrednost	Stopnja prostosti	Dvostranska stopnja značilnosti
Pearsonov hi-kvadrat	4,746 ^a	2	0,047
Razmerje verjetja	4,725	2	0,047
Linearna združitev	3,979	1	0,046
Število veljavnih enot	188		

a. 0 cells (0.0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 10.72.

Tudi rezultat hi-kvadrat preizkusa povezanosti dveh spremenljivk (Hi-kvadrat = 4.746; $p=0,046$) kaže, da se mnenje o ustreznosti izobraževanja že v osnovni šoli, vezano na zmanjšanje uživanja alkohola med mladimi glede na lokacijo bivanja, statistično značilno razlikuje. **Hipoteze 3 ne sprejemem.**

10.3. Rezultati kvalitativne raziskave

V nadaljevanju so predstavljeni rezultati kvalitativne raziskave. Z ležečo pisavo so zapisane nekatere izjave intervjuvancev, ki so podkrepile predstavljene rezultate.

10.3.1. Začetki pitja alkohola

Intervjuvanci opredeljujejo začetke pitja alkohola kot občasno pitje v mladostništvu: »V srednji šoli smo pili občasno, na kakšnih žurih« (A1), »... potem v srednji šoli malo več, ko smo začeli hodit ven, malo za pogum, ko si hotel h kakšni puncu pristopit« (C1, C2), »Alkohol je bil ves čas prisoten, smo pili, pa se nam ni zdelo, da dosti, že ko smo bili mladi« (D4), »Hitro sem se zaposlila, saj nisem končala srednje šole, smo že tudi takrat kaj spili« (B3), »Hitro po srednji šoli sem začel delat in po malem tudi pit« (E1).

10.3.2. Družina

Nekateri intervjuvanci se zavedajo pomena odnosov v družini na njihovo težavo s čezmernim pitjem alkohola: »Že oče in mama sta se ločila zaradi alkohola ... bilo je veliko nasilja« (B1), »Ko smo bili otroci, je šel kozarec pri južini okrog, tudi do otrok« (D1), »Ata je hodil na šiht, je pil, mama pa je bila doma, pa je tudi pila« (D2), »To pitje izhaja iz družine, da ko je problem, nekaj spiješ« (B10). Nekateri so družinske člane, ki so imeli težave z alkoholom, sprejeli ali pa se jim zdi, da nanje družina ni vplivala: »Družina na mene ni vplivala, da bi več ali manj pila« (A10), »Ata do mene ni bil nasilen, bil je, kaki je bil, kasneje sva se dobro razumela, sem zanj skrbela deset let po kapi« (B2). Eden od intervjuvancev je opredelil družino kot vir težav, ki jih je reševal z alkoholom: »Sem se doma kregal z mamo, oče mi je umrl, pa sem vse reševal z alkoholom« (E5).

10.3.3. Družba

Po mnenju večine intervjuvancev je družba tista, ki v največji meri vpliva na pitje alkohola posameznika: »Kmalu sem začela delat v gostilni in ko se je pilo, sem bila vedno zraven« (A2), »So mi rekli, daj pridi z nami, da se sprostiš po službi« (A3), »Na mene je ful vplivala družba, tako sem se počutila sprejeto« (A8), »Največ je okolje in družba, ker si ti del tega« (D11), »Pridejo kolegi, vsak nekaj prinese, se spet pije« (E8), »V času študija smo pili od četrtega do nedelje« (C3), »Pa družba iz okoliša, ko se poznamo že celo življenje, smo vedno skupaj praznovali, to najbolj vpliva« (E10), »Tu je že okoliš tak, vsak ima doma« (D6). V družbi so videli nekateri priložnosti za pitje: »Potem je prišla služba in družina, si že malo čakal, da bodo pikniki, da lahko piješ« (C4), »Takole recimo, me je videla soseda in rekla, daj pridi na en deci in mi ni bilo treba dvakrat reči, potem pa sem še jaz povabila njo čez čas« (D5), »Smo šle po

službi tudi na pir, nobenega problema« (D9). Ena od intervjuvank je svojo odvisnost skrivala pred družbo: »V družbi sem se znala obvladati, tam sploh ni bilo problema, nihče ni vedel« (B8).

10.3.4. Prosti čas

Da je bil prosti čas, čas brez obveznosti, priložnost za pitje, navajata dve intervjuvanki: »Ko sva šla narazen, sta bila otroka itak pri njem in sem imela še več časa, pa smo še več hodili okrog« (A6), »Največ sem pila, ko so bili otroci pri možu, na dopustu« (B6). En intervjuvanec ugotavlja, da je ob pitju preživel veliko časa: »Ko sem nehal pit, nisem vedel, kam bi s časom« (C8). Ena oseba meni, da čas ni povezan s čezmernim pitjem alkohola: »Pitje ni povezano s časom, mi smo vsi fejš delali, pa vsi pili« (D12). Zanimiva pa je opredelitev pitja kot časa zase: »Ker sem ves čas delal, sem si vzela čas zase, ko sem šel v gostilno« (E2).

10.3.5. Izobraževalni sistem

Da so v šoli ali drugih izobraževalnih institucijah prejeli premalo informacij v zvezi s škodljivostjo ali zasvojenostjo z alkoholom menijo štirje intervjuvanci: »Vedno so govorili tako površinsko, da alkohol škoduje, da ni v redu, nihče pa ni rekel, da je to prepovedano, ali da bi slišala, da si lahko s tem zasvojen« (A13), »Ja, izobraževanje pomaga, samo žal tega ni« (B12), »Že v osnovni šoli bi moralo biti več tega, konkretno kaj se zgodi, ko ti že posežeš za prvim kozarcem« (B13), »Pogrešal sem informacije, da bi vedel, kako to izgleda, ko greš tako daleč« (C12), »Preventivnih programov ni bilo, vsaj jaz se ne spomnim« (C13), »Če bi bilo več izobraževanja, bi bilo boljše, saj nam ni nikoli nobeden povedal, da to ni normalno, da se pije« (D16). Zavedanje, da v določenem obdobju ne slišiš informacij, sta izrazila dva intervjuvanca: »Težko je komu kaj povedati, ker te takrat ne slišijo, tudi jaz nisem, sem rekla, da mi »bluzijo« (A15), »Jaz sem ignoriral, kar sem slišal. Zdaj pa slišim in vem, da je obstajalo, da so bila sporočila, kako ni dobro in zakaj ne pit« (E14).

10.3.6. Izobrazba staršev

Da izobrazba staršev ali višina izobrazbe nima vpliva na čezmerno pitje alkohola, menijo trije intervjuvanci: »V moji družbi so bili tudi takšni, katerih starši so bili ful izobraženi, tak da to ni neki vpliv« (A12), »Poznam zelo izobražene ljudi in njihove starše, pa tudi zelo pijejo« (E13),

»Moji in jaz smo vsi imeli faks, pa sem imel te težave« (C11). Ena intervjuvanka pa glede tega ni imela mnenja: »Ne vem, če ima izobrazba kak vpliv na pitje, mogoče« (D15).

10.3.7. Vzroki za čezmerno pitje

Vzroki za čezmerno pitje alkohola so različni: »Dosti sem bila sama, mož je bil šofer, sva se ločila, takrat sem še bolj začela tako pit« (B4), »Delala sem dva šihta, dva otroka ...« (B5), »Se je stopnjevalo, ko sem zbolela« (D7), »Ko sem močno padel in bil dolgo na vozičku, sem se čutil nemočnega, spet alkohol« (E7), »Imeli smo vikend z vinogradom, je bilo vino dostopno ves čas, in se mi je že zdelo, da preveč pijem, ampak sem si še malo lagal« (C5), »Sem se skrival pred ženo, si živčen, samo iščeš, kje boš prišel do alkohola ...« (C6). Zaradi čezmernega pitja je bilo odvzeto tudi vozniško dovoljenje: »So mi trikrat vzeli izpit...« (D8).

10.3.8. Dostopnost do alkohola

Vidik intervjuvancev glede dostopnosti alkohola v različnih obdobjih je enoten, in sicer, da je alkohol dostopen tako v mestu kot na podeželju: »Sploh ne vidim, da bi bilo kje več ali manj alkohola, dostopnost je povsod, ali si na vasi ali v mestu« (A11), »Pije pa se v mestu in na vasi, povsod se da dobit, v trgovini, pri delu, v gorcah« (B9), »Ni pa važno, kje si doma, kdor želi, ga bo našel« (C9), »Oni v mestu si ga kupijo, mi imamo pa vinograd« (D13), »Alkohol je povsod. Na vasi so veselice, v mestih pa festivali« (E11).

10.3.9. Vpliv medijev na pitje alkohola

Dva intervjuvanca menita, da mediji nimajo vpliva na čezmerno pitje alkohola. Ena intervjuvanka pa meni, da so v medijih nasprotja glede alkohola: »Tudi mediji zame nimajo nekega vpliva na moje pitje« (A14), »Mediji ne vplivajo, samo družba« (E17), »Mene strašno razjezi, da oglašujejo po eni strani 40 dni brez alkohola, potem pa kmalu za tem reklama za laško« (B14).

10.3.10. Zdravljenje odvisnosti od alkohola

Motivacija za zdravljenje odvisnosti od alkohola je bila pri dveh intervjuvancih pridobitev vozniškega dovoljenja, pri eni osebi želja, da pridobi nazaj skrbništvo in zaupanje otrok, pri eni osebi zdravstveno stanje. En intervjuvanec se je odločil, da preneha s pitjem po tem, ko je

doživel svoje dno: »Potem pa sem se odločila, da grem delat izpit, ampak moraš it prej na zdravljenje« (D10), »Prvič sem šel na zdravljenje zaradi izpita, so mi ga vzeli« (E6), »Videla sem, da če zdaj ne naredim nekaj iz sebe, da me bosta spet imela rada, če ne bom zdaj, ne bom nikoli« (A7), »Zdravnica mi je rekla, da preveč pijem, da bom umrla, če ne bom nehala« (B7), »Potem pa sem med dopusti pil kar v eno, to je bilo dno. Ko me je žena našla, sem si obljubil, da če še kaj spijem, grem na zdravljenje« (C7).

10.3.11. Vpliv denarnih sredstev na pitje alkoholnih pijač

Vsi intervjuvanci so menili, da denar oz. nizke finančne zmožnosti ne vplivajo na prenehanje ali zmanjšanje pitja alkohola: »Tudi če ti zmanjka denarja, za alkohol se bo vedno našlo« (B11), »Tudi če nimaš denarja, prideš do tega ... so vikendi« (C10), »Tudi če ni denarja, se znajdeš, sem nabrala sosedi regrat, pa je dala dva deci« (D14), »Do alkohola lahko prideš, ti kar dajo, saj ko si noter, se to kar vali, tudi če nimaš denarja« (E12).

10.3.12. Pomen ozaveščanja

O pomenu ozaveščanja razmišljajo trije intervjuvanci. Ena intervjuvanka meni, da bi bilo potrebno mlade spodbuditi k zdravemu življenjskemu slogu: »Ne pit, to ne pomaga, mladim dat eno spodbudo za zdravo življenje, brat, hodit, to bi bilo treba uvest že zelo zgodaj« (B15), »To, da rečeš ne pit, to ne pomaga, potrebno je prepoznat problem in si ga priznat« C (14), »Rabiš čas, da pade na plodna tla, ali pa izkušnje« (E15), »Če rečeš mladim ne pit, to ne pomaga, moraš sam prit do tega« (E16).

10.3.13. Pomen in vpliv okolja na škodljivo pitje alkohola

Na posameznika in njegovo vedenje v veliki meri vpliva okolje in ljudje v njem: »Delam v novem okolju in s staro družbo nimam več stikov« (A16), »Vsaka hiša je imela vinograd, tudi midva sva ga po poroki kupila, je bilo treba imet« (D3), »To se kopiči, pride v navado, da se vsak dan ustavljaš na istih točkah, kjer nekaj spiješ« (E3), »Ne gre toliko za količino, kot za navado iz dneva v dan« (E4), »Sem delal na terenu in povsod ti ponudijo alkohol, ne kave, ne soka, kot da drugo ne obstaja« (E9).

10.4. Raziskovalna vprašanja

Skozi kvalitativni del raziskave sem pridobila informacije za odgovore na zastavljena raziskovalna vprašanja

1. Kakšne so glavne razlike v frekvenci in količini uživanja alkohola med mladimi na podeželju in v mestu?

Na podeželju je alkohol glede na izjave intervjuvancev bolj prisoten, saj imajo pri mnogih hišah vinograd in konstantno ponujajo alkoholne pijače. Pitje alkohola na podeželju je navada. Po mnenju intervjuvancev pa je alkohol enako dostopen na podeželju in v mestu.

2. Kateri socialno ekonomski dejavniki najbolj vplivajo na vzorce uživanja alkohola med mladimi v različnih okoljih?

Intervjuvanci kot najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na vzorce uživanja alkohola med mladimi v različnih okoljih, izpostavljajo družbo in družino ter tudi okolje. Zaključene izobrazbe ne navajajo kot pomembnega dejavnika. Vsi anketiranci pa se strinjajo, da pomanjkanje denarja ne vpliva na zmanjšanje potrebe po alkoholu, prav tako pa ne vpliva na zmanjšano uživanje alkohola.

3. Ali obstaja povezava med razpoložljivostjo prostega časa in uživanjem alkohola?

Večina intervjuvancev se strinja, da preveč prostega časa vpliva na povečano uživanje alkohola.

4. Kakšen je vpliv izobraževalnih programov o škodljivosti alkohola na zmanjševanje uživanja alkohola med mladimi?

Intervjuvanci v večini menijo, da je premalo dostopnih izobraževalnih programov o škodljivosti alkohola na zmanjševanje uživanja alkohola med mladimi, bi pa bili po njihovem mnenju koristni.

11. SKLEPNE MISLI IN RAZPRAVA

Alkohol vpliva na številne človeške sisteme in je vpleten v patogenezo drugih bolezni. Posebno pozornost je treba nameniti uživanju alkohola med mladimi. Uživanje alkohola se pogosto začne v zgodnji adolescenci, v obdobju, ko so tvegana vedenja, kot je uporaba substanc, pogosta. Popivanje, posebna vrsta tveganega uživanja alkohola, je opredeljeno kot uživanje velikih količin alkohola v kratkem času. Popivanje je bilo povezano s številnimi negativnimi posledicami (npr. nevrokognitivni primanjkljaji, uporaba drugih drog, tvegano spolno vedenje) tako za pivce same kot tudi za druge v njihovem bližnjem okolju.

V raziskavi sem želela ugotoviti, kaj vpliva na poseganje po alkoholu med mladimi v Sloveniji. S pomočjo kvantitativne raziskave sem ugotovila, da le dobra petina anketiranih nikoli ne uživa alkohola, medtem ko vsakodnevno uživa alkohol več kot pet odstotkov vključenih v raziskavo. Nekaj manj kot 15 % vprašanih ob pitju zaužije več kot 6 standardnih enot alkohola.

Anketirani najpogosteje pijejo na družabnih dogodkih in pri druženju s prijatelji. Največ anketiranih prosti čas preživlja ob druženju s prijatelji. Anketiranci so različnega mnenja, koliko vpliva okolje bivanja (podeželje/mesto) na vzorce pitja. Večina vprašanih meni, da je dovolj seznanjena s škodljivimi posledicami uživanja alkohola. Tudi odgovori na vprašanje o tem, ali bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladim, so porazdeljeni na pritrdilne in negativne.

V sklopu raziskovanja je bila potrjena hipoteza, da večina mladostnikov meni, da so dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola. Ni pa potrjena hipoteza, da mladostniki v mestnih območjih uživajo alkohol pogosteje in v večjih količinah zaradi večje dostopnosti in družbenega pritiska kot njihovi vrstniki na podeželju, in hipoteza, da izobraževalni programi o škodljivih učinkih alkohola lahko pripomorejo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi, ne glede na to, kje živijo.

Podobne raziskave so bile opravljene tudi v drugih državah. Namen raziskave Messina in drugi (2021) je bil preučiti navade uživanja alkohola pri populaciji študentov v Italiji. Metode: Med letoma 2018 in 2019 je bil anonimni spletni vprašalnik naključno poslan študentom 17 različnih univerz v mreži raziskovalnih centrov za preučevanje motenj, povezanih z uživanjem alkohola. Raziskava je vključevala sociodemografske informacije, vprašanja o uživanju alkohola, vedenje o uživanju alkohola in s tem povezana tveganja. Uporabljena vprašalnika sta bila

Alcohol Use Disorders Identification Test-Consumption (AUDIT-C) in Drinking Motive Questionnaire-Revised (DMQ-R). Rezultati so razkrili, da je bilo 53,3 % študentov visoko tveganih pivcev. Kar zadeva navade čezmernega pitja alkohola, je 13,1 % študentov priznalo, da pijejo čezmerno vsaj enkrat na mesec. V obravnavanem vzorcu je večja verjetnost, da bodo študenti moškega spola manj tvegani pivci kot vrstnice. Študenti iz severne Italije so pogosteje tvegani pivci. Med alkoholnimi pijačami se je pilo največ piva in vina. Najpogostejša mesta za pitje alkohola so bile gostilne.

V kvalitativnem delu raziskovanja sem ugotovila, da je po mnenju intervjuvancev alkohol na podeželju bolj prisoten. Kot najpomembnejše dejavnike, ki vplivajo na vzorce uživanja alkohola med mladimi v različnih okoljih, intervjuvanci izpostavljajo družbo in družino ter tudi okolje. Strinjajo se tudi, da preveč prostega časa vpliva na povečano uživanje alkohola. Menijo tudi, da je premalo dostopnih izobraževalnih programov o škodljivosti alkohola na zmanjševanje uživanja alkohola med mladimi.

11.1. Predlogi

Na podlagi ugotovitev kvalitativne in kvantitativne raziskave ter pregledane literature in raziskav z obravnavanega področja podajam naslednje predloge za zmanjšanje uživanja alkohola med mladimi:

- V času mladosti se mladi običajno bolj zapletejo s prijatelji in imajo več časa brez nadzora, vključno s časom zunaj doma. Vrstniški programi so dejavnosti, ki jih v šolah, skupnostih in mladinskih centrih vodijo vrstniki iste starosti ali starejši in pomagajo preprečevati ali odložiti uporabo alkohola pri mladih.
- Šole in fakultete bi morale sodelovati pri preprečevanju uživanja alkohola. Zagotoviti bi morale izobraževanja o čezmernem uživanju alkohola in njegovih posledicah.
- Programi izobraževanja naj raziskujejo vrednote, stališča, znanje in veščine udeležencev. Pri tem so ti programi namenjeni izboljšanju sposobnosti mladih za sprejemanje zdravih odločitev o uživanju alkohola.
- Šole naj v želji po preprečevanju čezmernega uživanja alkohola sodelujejo s starši, mladinskimi organizacijami, mladinskimi centri in mladimi, ki delujejo na področju preprečevanja čezmernega uživanja alkohola.
- Starši in skrbniki igrajo ključno vlogo pri razvoju mlade osebe in lahko sprejmejo ukrepe, ki pomagajo preprečiti – ali odložiti – mladostnikovo začetno uživanje alkohola

- in drugih drog. Starši naj s svojim odnosom do alkohola dajejo zgled svojim otrokom.
- Odprti pogovori o uživanju alkohola med starši in njihovimi otroki bi se morali začeti zgodaj in bodo mlade pripravili na čase, ko se bodo srečali z alkoholom. S pogovorom lahko starši podprejo mlade s pravim odnosom in informacijami.
  - Pomanjkanje nenadzorovanega in nestrukturiranega časa lahko poveča tveganje za uživanje alkohola, medtem ko lahko sodelovanje v strukturiranih in nadzorovanih dejavnostih potencialno zmanjša tveganje. Ukvarjanje s športom in drugimi dejavnostmi, kot so glasba, ples, rolikanje in igranje iger, lahko pomaga preprečiti – ali odložiti – uporabo alkohola pri mladostniku.
  - Mladi so izpostavljeni oglaševanju alkohola preko televizije, radia, tiska in družbenih medijev, blaga z blagovnimi znamkami alkohola in zunanjih panojev, zato je na tem področju treba sprejeti strožje zakonske omejitve.
  - Ozaveščanje o škodi zaradi alkohola z nacionalnimi medijskimi kampanjami.
  - Čeprav se je pokazalo, da pomanjkanje denarja ne vpliva pretirano na navade pitja alkohola, predlagam uvedbo novih davkov na alkohol, ki bodo vplivali na ceno alkohola.

12. UPORABLJENA LITERATURA

1. Alcohol and Drug Foundation. (2020). *Alcohol advertising on social media: The influence on young people*. Pridobljeno s <https://adf.org.au/talking-about-drugs/alcohol-advertising-social-media-youth/opportunistic-marketing>
2. Asquith, S., Clark, C., & Waterhouse, L. (2005). *The role of the social worker in the 21st century: A literature review*. Edinburgh: Scottish Executive. Pridobljeno s <https://digital.nls.uk/pubs/scotgov/2005/0020821.pdf>
3. Auer, V. (2002). *Pretrmast, da bi pil: Alkohol, škodljiva raba in odvisnost*. Ljutomer: samozaložba Ibidem.
4. Avsec, A. (ur). (2007). *Psihodiagnostika osebnosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
5. Avsec, A., Kavčič, T., & Petrič, M. (2017). *Temeljni vidiki osebnosti*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
6. Bagnardi, V., Rota, M., Botteri, E., Tramacere, I., Islami, F., Fedirko, V., Scotti, L., Jenab, M., Turati, F., & Pasquali, E. (2015). Alcohol consumption and site-specific cancer risk: A comprehensive dose–response meta-analysis. *British journal of cancer*, 112(3), 580–593.
7. Bajt, M., Hočevár, T., Jeriček Klanšček, H., Lovrečič, B., Radoš Krnel S., Tančič Grum, A., & Zorko, M., (2013). *Alkohol v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
8. Bakkali, N., Mauduy, M., Mange, J., Maurage, P., & Grynberg, D. (2023). Age-related variations of the psychosocial determinants of problematic alcohol consumption. *Addiction Research & Theory*, 33(1), 1–6.
9. Berne, E. (2020). *Katero igro igraš?* Slovenj Gradec: Društvo Odstiranja.
10. Blank, M. L., Connor, J., Gray, A., & Tustin, K. (2016). Alcohol use, mental well-being, self-esteem and general self-efficacy among final-year university students. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 51, 431–441.
11. Bouwkamp, R., & Bouwkamp, S. (2014). *Blizu doma: priročnik za delo z družinami*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete: Pedagoška fakulteta: Inštitut za družinsko terapijo.
12. Braconnier, A. (2001). *Kako razumeti mladostnika: priročnik za starše otrok, starih od 10 do 25 let*. Tržič: Učila.
13. Brake, M. (1983). *Sociologija mladinske kulture*. Ljubljana: Založba Krt.

14. Brunborg, G. S., Raninen, J., & Burdzovic Andreas, J. (2022). Energy drinks and alcohol use among adolescents: A longitudinal study. *Drug and Alcohol Dependence*, 241, 109666.
15. Ceci, F. M., Ferraguti, G., Petrella, C., Greco, A., Ralli, M., Iannitelli, A., Carito, V., Tirassa, P., Chaldakov, G. N., & Messina, M. P. (2021). Nerve growth factor in alcohol use disorders. *Current Neuropharmacology*, 19(1), 45–60.
16. Čačinovič Vogrinčič, G. (2006). *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
17. Čačinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2020). *Socialno delo z družino. Soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
18. Čuk, V., (ur). (2006). *Obravnava mladostnika s psihozo*. Ljubljana: Zbornica zdravstvene in babiške nege – Zveza društev medicinskih sester, babic in zdravstvenih tehnikov Slovenije Sekcija medicinskih sester in zdravstvenih tehnikov v psihiatriji.
19. Čuš, A. (2024). *Aktivno državljanstvo mladih v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti: pomen mladinskega organiziranja za lokalne skupnosti v republiki Sloveniji*. Ptuj: Institut Metodik, Institut za aplikativno znanost, raziskave in razvoj.
20. Flaker, V. (2011). Hvalnica manjši stroki. *Znanost za delo*, 7(7), 1–17.
21. Flaker, V. (2022). *Moč skupine*. Ljubljana: Založba Univerze.
22. Flaker, V. (2024). *Temeljne operacije socialnega dela. Prispevki k taksonomiji socialnega dela in varstva-2.del*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.
23. Freire, P. (2019). *Pedagogika zatiranih*. Ljubljana: Založba Krtina.
24. Friedman, D., & Rusche, S. (2004). *Lažnivi sli; kako zasvojljive droge poškodujejo možgane*. Ljubljana: Debora.
25. Gerl, A. (2004). *Mladi in droge na Ptujju*. Ptuj: Center interesnih dejavnosti Ptuj.
26. Gržan, K. (2019). *95 tez za izhod iz slepe ulice vzgoje in izobraževanja*. Ljubljana: Sanje.
27. Halarambos, M. (1999). *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
28. Hočevar, A. (2005). *Preprečevanje rabe in zlorabe drog: starši med stroko in ideologijo*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
29. Hongthong, D., & Areesantichai, C. (2014). Factors predictive of alcohol consumption among senior high school students in Phayao province, Thailand. *Journal of Substance Use*, 19(5), 368–372.
30. IFSW. (2014). *Global Definition of Social Work*. Pridobljeno s <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work>

31. Javna agencija RS za varnost prometa. (2025). *Začetek preventivne akcije 40 dni brez alkohola*. Pridobljeno s <https://www.avp-rs.si/zacetek-preventivne-akcije-40-dni-brez-alkohola/>
32. Jeriček Klanšček, H., Furman, L., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V., Koprivnikar, H., Zupanič, T., & Korošec, A. (2023). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji. Izsledki mednarodne raziskave HBSC*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
33. Jeriček Klanšček, H., Furman, L., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V., Koprivnikar, H., Zupanič, T., & Korošec, A. (2022). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji*. Pridobljeno s https://nijz.si/wp-content/uploads/2023/10/HBSC_e_verzija_pop_2023-2.pdf
34. Kanduč, Z. (ur.). (2006). *Droge, zapori, ženske-postmoderna družba in njene zasvojenosti*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
35. Kastelic, A., & Mikulan, M. (2004). *Mladostnik in droga*. Ljubljana: Prohealth.
36. Kelly, A. B., Chan, G. C., Toumbourou, J. W., O'Flaherty, M., Homel, R., Patton, G. C., & Williams, J. (2012). Very young adolescents and alcohol: Evidence of a unique susceptibility to peer alcohol use. *Addictive behaviors*, 37(4), 414–419.
37. Ker alkohol ni mleko. (2025). Pridobljeno s <https://www.keralkoholnimleko.si>
38. Kim, S. J., & Kim, D. J. (2012). Alcoholism and diabetes mellitus. *Diabetes & metabolism journal*, 36(2), 108–115.
39. Kirsh, D., Belnap, M., Kady, A., & Ray, L. (2025). A narrative review on alcohol use in women: insight into the telescoping hypothesis from a biopsychosocial perspective. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 1–17.
40. Kosi, D. (2017). *Priporočnik za življenje: izkoristi danosti življenja*. Ljubljana: Inštitut za življenje Kailash.
41. Lamovec, T. (1994). Zagovorništvo kot oblika svetovanja. *Socialno delo*, 33(2), 107–114.
42. Lavrič, M., & Deželan, T. (ur.) (2021). *Mladina 2020*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
43. Lekić, K., Tacol, A., Taco, D., Juričič Konec, N., Tratnjek, P., & Kralj, D. (2019). *Priročnik za preventivno delo z mladostniki. Zorenje skozi To sem jaz. Razvijanje socialnih in čustvenih veščin ter samopodobe*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
44. MacArthur, G. J., Harrison, S., Caldwell, D. M., Hickman, M., & Campbell, R. (2016). Peer-led interventions to prevent tobacco, alcohol and/or drug use among young people aged 11–21 years: a systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 111(3), 391–407.

45. Marentič Požarnik, B. (2003). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
46. Marjanovič Umek, L., & Zupančič, M. (ur.) (2020). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
47. Mataloni, B., & Reinprecht, C. (2024). Encouraging young people's capability to act: The complementary role of different leisure-time contexts in their everyday life. *International Journal of Adolescence and Youth*, 29(1), Article 2366521.
48. Mesec, B. (1998). *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
49. Messina, M. P., Battagliese, G., D'Angelo, A., Ciccarelli, R., Pisciotta, F., Tramonte, L., Fiore, M., Ferraguti, G., Vitali, M., & Ceccanti, M. (2021). Knowledge and Practice towards Alcohol Consumption in a Sample of University Students. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(18), 9528.
50. Milošević Arnold, V., & Poštrak, M. (2003). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Študentska založba.
51. Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje. (2023). *Povzetek rezultatov mednarodne-raziskave poklicnega izobraževanja in usposabljanja*. Pridobljeno s <https://epale.ec.europa.eu/Povzetek-razultatov-mednarodne-raziskave-poklicnega-izobrazevanja-in-usposabljanja>
52. Ministrstvo za zdravje. (2024). *Sprejet je Program omejevanja porabe alkohola za obdobje 2025–2026*. Pridobljeno s <https://www.gov.si/novice/2024-11-28-sprejet-je-program-omejevanja-porabe-alkohola-za-obdobje-20252026>
53. Mrgole, A. (2003). *Kam z mularijo? Načela kakovosti neformalnega dela z mladimi*. Maribor: Aristej.
54. Musek Lešnik, K. (2021). *Pozitivna psihologija za vrtce, šole in starše*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
55. Musek, J. (1994). *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
56. Musek, J. (2000). *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti: Educy.
57. Musek, J. (2015). *Osebnost, vrednote in psihično blagostanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
58. Nastran Ule, M. (2024). *Kakšno šolo v prelomnih časih?* Ljubljana: Založba FDV.
59. Naterer, A. (ur.) (2010). *Mladi 2010 (Subkulture: prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj)*. Maribor: Subkulturni azil, zavod za umetniško produkcijo in založništvo.

60. NIJZ. (2021). Z alkohola nula živim zdravo do fula. Pridobljeno s <https://sopa.si/z-alkohola-nula-zivim-zdravo-do-fula>
61. NIJZ. (2025). *MOSA*. Pridobljeno s <https://nijz.si/projekti/mosa>
62. NIJZ. (2025). *Vsi skupaj lahko pripomoremo k ustvarjanju okolij brez alkohola*. Pridobljeno s <https://nijz.si/zivljenjski-slog/alkohol/vsi-skupaj-lahko-pripomoremo-k-ustvarjanju-okolij-brez-alkohola>
63. Núñez, C., Gómez Tabares, A. S., Moreno Méndez, J. H., Agudelo Osorio, M. P., & Caballo, V. E. (2023). Predictive Model of Suicide Risk in Young People: The Mediating Role of Alcohol Consumption. *Archives of Suicide Research*, 27(2), 613–628.
64. O’Driscoll C. *Addiction: A Guide to Understanding Its Nature and Essence*. Nova Science Publishers, Inc
65. OECD. (2023). *Indicators of Education Systems Programme (INES)*. Pridobljeno s <https://www.oecd.org/en/about/programmes/indicators-of-education-systems-programme.html>
66. Peček Čuk, M., & Lesar, I. (2009). *Moč vzgoje*. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.
67. Perko, A. (2008). *Družina na križpotju: sodoben pristop k urejanju ljudi v stiski*. Ljubljana: Umco: Zavod Mitikas.
68. Poštrak, M. (2003). Kaj posebnega lahko ponudi socialno delo pri delu z mladimi. *Šolsko svetovalno delo*, 8(3–4), 26–37.
69. Poštrak, M. (2006). *Kakovostno preživljanje prostega časa mladih*. Neobjavljeni tipkopis. Ljubljana.
70. Poštrak, M. (2015). Koncept socialnega dela z mladimi. *Socialno delo*, 54(3), 269–280.
71. Poštrak, M. (2022). *Uvod v socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
72. Poštrak, M. (2023). Sodobni izzivi dela z mladimi iz ranljivih skupin. V I. Kreft Toman, D. Habe, & G. Koler (ur.), *Mladinski dom Jarše, 3. MDJ- konferenca: « Socialni delavci in življenjski slogi ranljivih mladih »*. Ljubljana: Mladinski dom Jarše.
73. Poštrak, M. (2024). *Intervju: doc. dr. Milko Poštrak o prostorih za mlade*. Pridobljeno s <https://www.mlad.si/intervju-doc-dr-milko-postrak-o-prostorih-za-mlade/>
74. Puklek Levpušček, M. (2006). *Socialna anksioznost v otroštvu in mladostništvu: razvojni, šolski in klinični vidiki*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
75. Radoš Krnel, S., Hovnik Keršmanc, M., Rozina, E., & Zupan, I. (2024). *Porabe alkohola in izbranih zdravstvenih posledic rabe alkohola*. Pridobljeno s <https://nijz.si/wp-content/uploads/2024/09/Epidemiolosko-spremljanje-porabe-alkohola-in-izbranih-zdravstvenih-posledicah-rabe-alkohola-v-Sloveniji-v-obdobju-2013-2021-1.pdf>

76. Radoš Krnel, S., Hovnik Keršmanc, M., Rozina, E., & Zupanc, I., (2024). *Epidemiološko spremljanje porabe alkohola in izbranih zdravstvenih posledic rabe alkohola v Sloveniji v obdobju 2013–2021*. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.
77. Radoš Krnel, S., Roškar, M., & Gabrijelčič Blenkuš, M. (2020). Digitalno tržno komuniciranje alkoholnih pijač v Sloveniji – pregled stanja, zakonodaje in izzivov. *Javno zdravje*, 2020(3), 1–8.
78. Radoš Krnel, S., Roškar, M., & Gabrijelčič Blenkuš, M. (2020). *Digitalno tržno komuniciranje alkoholnih pijač v Sloveniji – pregled stanja, zakonodaje in izzivov*. Ljubljana: Pridobljeno s Nacionalni inštitut za javno zdravje. https://nijz.si/sites/www.nijz.si/files/uploaded/rados_et_al._jz_2020_3.pdf
79. Radovanovič, M., Lovrečič, B., & Lovrečič, M. (2019). *Zdravje otrok in mladostnikov*. Koper: Fakulteta za vede o zdravju.
80. Ramovš, J. (ur). (1995). *Družina: zbornik predavanj in razprav na osrednjih strokovnih prireditvah v Sloveniji v letu družine v Cankarjevem domu*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
81. Ramovš, J., & Ramovš, K. (2007). *Pitje mladih*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za gerantologijo in medgeneracijsko sožitje.
82. Rapuš Pavel, J. (2005). Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo. *Socialna pedagogika*, 9(3), 329–360.
83. Rehm, J., Gmel Sr, G. E., Gmel, G., Hasan, O. S., Imtiaz, S., Popova, S., Probst, C., Roerecke, M., Room, R., & Samokhvalov, A. V. (2017). The relationship between different dimensions of alcohol use and the burden of disease—An update. *Addiction*, 112(6), 968–1001.
84. Rener, T., Sedmak, M., Švab, A., & Urek, M. (2006). *Družine in družinsko življenje v Sloveniji*. Koper: Univerza na Primorskem.
85. Rolova, G., Gavurova, B., & Petruzelka, B. (2021). Health Literacy, Self-Perceived Health, and Substance Use Behavior among Young People with Alcohol and Substance Use Disorders. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(8), 4337.
86. Ropret, N., Košir, V., Roškar, S., Klopčič, V., & Vrdelja, M. (2023). Psychological Well-Being and Resilience of Slovenian Students During the COVID-19 Pandemic. *Slovenian Journal of Public Health*, 62(2), 101.
87. Rozman, U. (2006). *Trening socialnih veščin*. Nova Gorica: Educa, Melior.
88. Rugelj, J. (1981). *Dolga pot*. Ljubljana: Republiški odbor Rdečega križa Slovenije.

89. Rugelj, J. (2000). *Pot samouresničevanja*. Ljubljana: samozal.: Slovensko društvo terapevtov za alkoholizem, druge odvisnosti in pomoč ljudem v stiski.
90. Rusche, S., & Friedman, D. (2004). *Lažnivi sli: kako zasvojljive droge poškodujejo možgane*. Ljubljana: Debora.
91. Simončič, B. (2022). *Uspešnost obravnave različnih zasvojenosti v terapevtskih skupnostih – komunah. Mladostniki na prepihu časa*. Maribor: Medicinska fakulteta Maribor.
92. Simonič, B. (2023). *Vrtiljak praznine. zasvojenost, odnosi in družinska dinamika*. Ljubljana: Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
93. Slovenska filantropija. (2024). *O prostovoljstvu*. Pridobljeno s <https://www.prostovoljstvo.org/o-prostovoljstvu>
94. Squeglia, L. M., Jacobus, J., & Tapert, S. F. (2014). The effect of alcohol use on human adolescent brain structures and systems. *Handbook of clinical neurology*, 125, 501–510.
95. Stritih, B. (1993). Socialno delo z ljudmi, ki imajo probleme v zvezi z alkoholom. *Socialno delo*, 3(5–6), 71–98.
96. Szabo, G., & Saha, B. (2015). Alcohol's effect on host defense. *Alcohol research: current reviews*, 37(2), 159.
97. Šimek, D. in dijaki srednje ekonomske šole. (2000). Maribor: Srednja ekonomska šola.
98. Škobalj, E. (2017). *Čuječnost in vzgoja*. Maribor: Ekološko-kulturno društvo za boljši svet.
99. Šugman Bohinc, L. (2007). *Življenjski svet uporabnika: raziskovanje, ocenjevanje in načrtovanje uporabe virov za doseganje zelenih razpletov*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
100. Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti do postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
101. Ule, M. (2000). *Sodobne identitete – V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
102. Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odrasčanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
103. Ule, M. (ur). (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Maribor: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino in založba Aristej.
104. Ule, M., & Kuhar, M. (2003). *Mladi, družina, starševstvo: spremembe življenjskih potekov v pozni moderni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

105. Urad Republike Slovenije za mladino. (2024). *Mladi*. Pridobljeno s <https://www.mlad.si/informacije/osnovne-definicije>
106. Varga, S., & Piko, B. (2015). Being lonely or using substances with friends. A cross-sectional study of Hungarian adolescents' health risk behaviours. *BMC Public Health*, 15(1), 1–19.
107. Videmšek, P. (2008). Krepitev moči kot temeljno orodje socialnega dela. *Socialno delo*, 47(3–6), 391–398.
108. Vlada RS. (2024). *Program omejevanja porabe alkohola in zmanjševanja škodljivih posledic rabe alkohola (2025–2026)*. Pridobljeno s <https://tinyurl.com/yck6bw7d>
109. Vrhovec, N., & Gril, A. (2024). *Umeščanje novega mladinskega centra v skupnost*. *Socialno delo*, 63(1–2), 16–35.
110. WHO. (2024). *Global status report on alcohol and health and treatment of substance use disorders*. Pridobljeno s <https://www.who.int/publications/i/item/9789240096745>
111. Zakon o omejevanju porabe alkohola (ZOPA). *Uradni list RS*, št. 15/03 in 27/17.
112. Zalokar Divjak, Z. (1996). *Vzgoja je...ni znanost*. Ljubljana: Educy.
113. Zaviršek, D. (1994). *Ženske in duševno zdravje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
114. Zihlerl, S. (1989). *Kako se upremo alkoholu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
115. Zorko, M., Hočevar, T., Tančič Grum, A., Kerstin Petrič, V., Radoš Krnel, S., Lovrečič, M., & Lovrečič, B. (2013). *Alkohol v Sloveniji. Trendi v načinu pitja, zdravstvene posledice škodljivega pitja, mnenja akterjev in predlogi ukrepov za učinkovitejšo alkoholno politiko*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
116. Zorn, J. (ur.). (2005). *Globalni standardi izobraževanja in usposabljanja za socialno delo. Predlog novega etičnega kodeksa*. Ljubljana: Skupnost centrov za socialno delo, Fakulteta za socialno delo.
117. Zupančič, M., & Puklek Levpušček, M. (ur.) (2018). *Prehod v odraslost: sodobni trendi in raziskave*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
118. Židanik, M. (2007). *Sindrom odvisnosti od alkohola*. Maribor: Dispanzer za zdravljenje alkoholizma in drugih odvisnosti, Zdravstveni dom dr. Adolfa Drolca.
119. Žorž, B. (2008). *Sodobno suženjstvo-sodobne zasvojenosti*. Koper: Ognjišče.

13. PRILOGE

13.1. Anketni vprašalnik

ANONIMNA ANKETA O UŽIVANJU ALKOHOLA MED MLADIMI

1. Starost _____
2. Spol:
  - Ženska.
  - Moški.
3. Lokacija bivanja:
  - Podeželje.
  - Mesto.
4. Kakšna je končana izobrazba vaših staršev?
  - Osnovnošolska.
  - Dve- ali triletna srednja šola.
  - Štiriletna srednja šola.
  - Višješolski strokovni program.
  - Visokošolski strokovni in univerzitetni program.
  - Magisterij.
  - Doktorat.
5. Kako pogosto uživete alkohol?
  - Nikoli.
  - Manj kot enkrat na mesec.
  - Enkrat tedensko.
  - Večkrat tedensko.
  - Dnevno.
6. Koliko standardnih enot alkohola običajno zaužijete ob enem pitju?(Standardna enota je en kozarec vina, eno pivo, en kozarček žgane pijače.)
  - 1–2 enoti.
  - 3–4 enote.
  - 5–6 enot.
  - Več kot 6 enot.

7. V katerih situacijah običajno uživate alkohol?
- Druženje s prijatelji.
  - Doma sam/a.
  - Na javnih dogodkih/zabavah.
  - Med obrokom.
  - Za zmanjšanje stresa.
  - Drugo (prosim, navedite) _____
8. Kako preživljate prosti čas?
- Na napravah (telefon, računalnik).
  - Poslušam glasbo.
  - Spim, počivam.
  - Ukvarjam se s športom.
  - Družim se s prijatelji.
  - Berem.
  - Pomagam doma.
  - Drugo (prosim, navedite) _____
9. Ali menite, da ima vaše okolje (podeželje/mesto) vpliv na vaše vzorce pitja alkohola?
- Da, velik vpliv.
  - Da, nekaj vpliva.
  - Ne, malo ali nič vpliva.
  - Ne vem/Ne morem oceniti.
10. Ali menite, da ste dovolj seznanjeni s škodljivimi posledicami uživanja alkohola?
- Da, menim, da sem dovolj seznanjen/a.
  - Da, vendar bi bile dodatne informacije koristne.
  - Ne, manjkajo mi informacije o tej temi.
  - Ne, o tem ne vem nič.
11. Ali menite, da bi ustrezno izobraževanje že v osnovni šoli pripomoglo k zmanjšanju uživanja alkohola med mladimi?
- Da.
  - Ne.
  - Ne vem.

13.2. Kodirani intervjuji

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
A1	V srednji šoli smo pili občasno, na kakšnih žurih.	Občasno pitje	Začetki pitja alkohola
A2	Kmalu sem začela delat v gostilni in ko se je pilo, sem bila vedno zraven.	Delo in pitje alkohola	Družba
A3	So mi rekli, daj, pridi z nami, da se sprostiš po službi.	Pitje po službi	Družba
A5	Govorimo o litrih piva, žgane pijače.	Količina zaužite pijače	Čezmerno pitje
A6	Ko sva šla narazen, pa sta bila otroka itak pri njem in sem imela še več časa, pa smo še več hodili okrog.	Prosti čas	Čas
A7	Videla sem, da če zdaj ne naredim nekaj iz sebe, da me bosta spet imela rada, če ne bom zdaj, ne bom nikoli.	Motivacija za zdravljenje	Zdravljenje
A8	Na mene je ful vplivala družba, tako sem se počutila sprejeto.	Vpliv družbe, sprejetost v družbi	Družba
A9	Te družbe zdaj ni več, sem po zdravljenju prekinila vse stike z njimi in jih dala na stran.	Prekinitev stikov s staro družbo	Družba
A10	Družina na mene ni vplivala, da bi več ali manj pila.	Vpliv družine	Družina
A11	Sploh ne vidim, da bi bilo kje več ali manj alkohola, dostopnost je povsod, ali si na vasi ali v mestu.	Dostopnost do alkohola v različnih okoljih	Dostopnost
A12	V moji družbi so bili tudi takšni, katerih starši so bili ful izobraženi, tak da to ni neki vpliv.	Vpliv izobrazbe	Izobrazba
A13	Vedno so govorili, tako površinsko, da alkohol škoduje, da ni v redu, nihče pa ni rekel, da je to prepovedano, ali da bi slišala, da si lahko s tem zasvojen.	Izobraževanje o vplivih alkohola	Izobraževalni sistem
A14	Tudi mediji zame nimajo nekega vpliva na moje pitje.	Vpliv medijev na pitje	Mediji
A15	Težko je komu kaj povedati, ker te takrat ne slišijo, tudi jaz sem rekla, da mi bluzijo.	Zavračanje pobud proti pitju	Izobraževalni sistem
A16	Delam v novem okolju in s staro družbo nimam več stikov.	Novo okolje	Okolje

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
B1	Že oče in mama sta se ločila zaradi alkohola, bilo je veliko nasilja.	Odnosi v družini	Družina
B2	Ata do mene ni bil nasilen, bil je, kakšen je bil, kasneje sva se dobro razumela, sem zanj skrbela deset let po kapi.	Odnosi v družini	Družina
B3	Hitro sem se zaposlila, saj nisem končala srednje šole, pa smo že tudi takrat kaj spili.	Zgodnja zaposlitev	Začetki pitja alkohola
B4	Dosti sem bila sama, mož je bil šofer, sva se ločila, takrat sem začela tako pit.	Samota, ločitev	Čezmerno pitje
B5	Delala sem dva šihta, dva otroka ... po službi hitro dva ruknit ... se je začelo res vsaki dan ... so začela pešat jetra.	Preobremenjenost	Čezmerno pitje
B6	Največ sem pila, ko so bili otroci pri možu, na dopustu.	Prosti čas	Čas
B7	Zdravnica mi je rekla, da preveč pijem, da bom umrla, če ne bom nehala.	Motivacija za zdravljenje	Zdravljenje
B8	V družbi sem se znala obvladat, tam sploh ni bilo problema, nihče ni vedel.	Skrivanje pitja v družbi	Družba
B9	Pije pa se v mestu in na vasi, povsod se da dobit, v trgovini, pri delu, v goricah.	Dostopnost alkohola V različnih okoljih	Dostopnost
B10	To pitje izhaja iz družine, da ko je problem, nekaj spiješ.	Vpliv družine	Družina
B11	Tudi če ti zmanjka denarja, za alkohol se bo vedno našlo.	Finančno stanje	Denarna sredstva
B12	Ja, izobraževanje pomaga, samo žal tega ni.	Pomen ozaveščanja	Izobraževalni sistem
B13	Že v osnovni šoli bi moralo biti več tega, konkretno kaj se zgodi ko ti že posežeš za prvim kozarcem	Izobraževanje o vplivih alkohola	Izobraževalni sistem
B14	Mene strašno razjezi, da oglašujejo po eni strani 40 dni brez alkohola, potem pa kmalu za tem reklama za laško.	Nasprotje v medijih glede alkohola	Mediji
B15	Ne pit, to nič ne pomaga. Mladim dat eno spodbudo za zdravo življenje, brat, hodit, to bi bilo treba uvest že zelo zgodaj.	Spodbujanje zdravega življenjskega sloga	Ozaveščanje

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
C1	Že v šestem razredu sem poskusil pivo, potem v srednji šoli malo več, ko smo začeli ven hodit.	Prvi stik z alkoholom v mladosti	Začetki pitja alkohola
C2	Malo za pogum, ko si hotel h kakšni puncu pristopit.	Občasno pitje v srednji šoli	Začetki pitja alkohola
C3	V času študija smo pili od četrтка do nedelje, tekmovali v tem, kdo bo več spil.	Pitje v času študija	Družba
C4	Potem je prišla služba, družina ... si že malo čakal, da bodo pikniki, da lahko piješ.	Priložnosti za pitje	Družba
C5	Imeli smo vikend z vinogradom, je bilo vino dostopno ves čas in se mi je že zdelo, da je malo preveč, ampak sem si še malo lagal.	Potreba po pitju	Čezmerno pitje
C6	Sem se skrival pred ženo, si živčen, samo iščeš, kje boš prišel do alkohola, potem pa so se začele zdravstvene težave.	Potreba po alkoholu	Čezmerno pitje
C7	Potem pa sem med dopusti pil kar v eno, to je bilo dno. Ko me je žena našla, sem si obljubil, da če še kaj spijem, grem na zdravljenje.	Odločitev za zdravljenje	Zdravljenje
C8	Ko sem nehal pit, nisem vedel, kam bi s časom.	Prosti čas	Čas
C9	Ni pa važno kje si doma, kdor želi, ga bo našel,	Dostopnost do alkohola	Dostopnost
C10	Tudi, če nimaš denarja, prideš do tega ... so vikendi.	Finančno stanje	Denarna sredstva
C11	Moji in jaz smo vsi imeli faks, pa sem imel te težave.	Vpliv izobrazbe	Izobrazba
C12	Pogrešal sem informacije, da bi vedel, kako to izgleda, ko greš tako daleč.	Izobraževanje o vplivih alkohola	Izobraževalni sistem
C13	Preventivnih programov ni bilo, vsaj jaz se ne spomnim.	Izobraževanje o vplivih alkohola	Izobraževalni sistem
C14	To, da rečeš ne pit, to ne pomaga, potrebno je prepoznati problem in si ga priznat.	Prepoznavanje problema	Ozaveščanje

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
D1	Ko smo bili otroci, je šel kozarec pri južini okrog, tudi do otrok.	Prvi stik z alkoholom	Družina
D2	Ata je hodil na šiht, je pil, mama je bila doma, pa je tudi pila.	Družinsko okolje	Družina
D3	Vsaka hiša je imela vinograd, tudi midva sva ga po poroki kupila, to je bilo treba imet.	Vaško okolje	Okolje
D4	Alkohol je bil ves čas prisoten, smo pili, pa se nam ni zdelo, da dosti, že ko smo bili mladi.	Pitje v mladosti	Začetki
D5	Takole recimo – me je videla sosedka in rekla, daj pridi na en deci, in mi ni bilo treba dvakrat reči, potem pa sem še jaz povabila njo čez čas.	Priložnosti za pitje	Družba
D6	Tu je že okoliš tak, vsak ima doma. Ko sem bila zjutraj žejna, to ni bila voda, spet spiješ in je bilo preveč.	Vpliv okolja	Družba
D7	Se je pa stopnjevalo, ko sem zbolela.	Bolezen	Čezmerno pitje
D8	So mi trikrat vzeli izpit, pa se mi ni zdelo to še nič, ga drugim tudi.	Odvzem vozniškega dovoljenja zaradi alkohola	Čezmerno pitje
D9	Smo šle po službi tudi na pir, nobenega problema.	Pitje po službi	Družba
D10	Potem pa sem se odločila, da grem delat izpit, ampak moraš it prej na zdravljenje.	Odločitev za zdravljenje	Zdravljenje
D11	Največ je okolje in družba, ker si ti del tega.	Vpliv okolja	Družba
D12	Pitje ni povezano s časom, mi smo vsi fejest delal, pa vsi pili.	Čas za pitje	Čas
D13	Oni v mestu si kupijo, mi imamo pa vinograd.	Dostopnost do alkohola	Dostopnost
D14	Tudi, če ni denarja se znajdeš, sem nabrala sosedki regrat, pa je dala dva deci.	Finančno stanje	Denarna sredstva
D15	Ne vem, če ima izobrazba kak vpliv na pitje, mogoče.	Vpliv izobrazbe	Izobrazba
D16	Če bi bilo več izobraževanja bi bilo boljše, saj nam ni nikoli nobeden povedal, da to ni normalno, da se pije.	Izobraževanje o vplivih alkohola	Izobraževalni sistem

Oznaka	Enota	Pojem/koda	Kategorija
E1	Hitro po srednji sem začel delat in po malem tudi pit.	Zgodnja zaposlitev	Začetki pitja alkohola
E2	Ker sem ves čas delal, sem si vzel čas zase, ko sem šel v gostilno.	Čas zase	Čas
E3	To se kopiči, pride v navado, da se vsak dan ustavljaš na istih točkah, kjer nekaj spiješ.	Navade	Okolje
E4	Ne gre toliko za količino, kot za navado iz dneva v dan.	Navade	Okolje
E5	Sem se doma kregal z mamo, oče mi je umrl, pa sem vse reševal z alkoholom.	Reševanje težav z alkoholom	Družina
E6	Prvič sem šel na zdravljenje zaradi izpita, so mi ga vzeli.	Odločitev za zdravljenje	Zdravljenje
E7	Ko sem močno padel in se bil dolgo na vozičku, sem se čutil nemočnega, spet alkohol.	Nemoč	Čezmerno pitje
E8	Pridejo kolegi, vsak nekaj prinese, se spet pije.	Priložnosti za pitje	Družba
E9	Sem delal na terenu in povsod ti ponudijo alkohol, ne kave, ne soka, kot da drugo ne obstaja.	Delo na terenu	Okolje
E10	Pa družba iz okoliša, ko se poznamo že celo življenje, smo vedno skupaj praznovali, to najbolj vpliva.	Vpliv okolja na pitje	Družba
E11	Alkohol je povsod. Na vasi so veselice v mestih pa festivali.	Dostopnost alkohola	Dostopnost
E12	Do alkohola lahko prideš, ti kar dajo, saj ko si noter, se to kar vali, tudi če nimaš denarja.	Finančno stanje	Denarna sredstva
E13	Poznam zelo izobražene ljudi in njihove starše, pa tudi zelo pijejo.	Vpliv izobrazbe	Izobrazba
E14	Jaz sem ignoriral, kar sem slišal. Zdaj pa slišim in vem, da je obstajalo, da so bila sporočila, kako ni dobro in zakaj ne piti.	Zavračanje pobud proti pitju	Izobraževalni sistem
E15	Rabiš čas, da pade na plodna tla, ali pa izkušnje.	Prepoznavanje problema	Ozaveščanje
E16	Če rečeš mladim ne pit, to ne pomaga, moraš sam priti do tega.	Prepoznavanje problema	Ozaveščanje
E17	Mediji ne vplivajo, samo družba.	Vpliv medijev	Mediji